

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 104 (1991)

Rubrik: Rapport annual 1990 da la Lia Rumantscha e sias uniuns affiliadas : Romania, Uniun dals Grischs, Uniun rumantscha da Surmeir, Renania Societad retorumantscha, Uniun da scripturs rumantschs, Cuminanza rumantscha da radio e televisiun

Autor: [s.n.]

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 16.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Rapport annual 1990

DA LA

LIA RUMANTSCHA

E SIAS

uniuns affiliadas:

Romania · Uniun dals Grischs · Uniun rumantscha da Surmeir · Renania
Societad retorumscha · Uniun da scripturs rumantschs
Cuminanza rumantscha da radio e televisiun

Prefaziun tigl rapport annual 1990

da Toni Cantieni, parsoura LR

La radunanza da delegos da la LR digls 23 da zarcladour 1990 a Casti ò sancziuno cun 52 vouchs cunter ena vouch e 3 abstenziuns la proposta da suprastanza e cunsegl da concretisar *igl project per ena gasetta digl de* cun en manader da project ed ena gruppa da lavour accumpagnonta e da metter a disposiziun per quest intent en credit da fr. 150'000.– or digl dun da la Pro Patria. Igl manader da project, dr. Giusep Capaul, e la gruppa da lavour on scumanzo immediat cun la lavour. Scu punct da partenza e basa da discussiun ò sarvia igl rapport final da cumischung «Stapferhaus» digl aton 1989. Aint igl decurs digl proxim taimp stò ins discutir igls resultats dalla lavour digl manader da project e dalla gruppa da lavour accumpagnonta e dallas propostas digls editours privats. La radunanza da delegos da la LR niro alloura a stueir piglier las decisiuns necessarias. Ena dumonda cardinala stat aint igl centrum da talas decisiuns: «Duess la Leia rumantscha sezza realisar en project per ena gasetta digl de, u duess chegl davantar antras ena u pleras otras instituziuns?»

La radunanza da delegos dalla LR digls 8 da december 1990 a Coira ò discuto ed approuo igl program provisorio per la Scuntrada 1991 a Laax e conturn. Siva dalla Scuntrada 1985 a Savognin e 1988 a Scuol duess chesta terza SCUNTRADA puspe porscher agl pievel rumantsch ed a tots ameis digl rumantsch en vast program da lavour ed er dar l'occurasiun per sa discorrer e promover la cuminanza. Igl problems dalla trilinguitad grischuna e dalla quadrilinguitad svizra duessan neir discutos, e chegl er cun risguard alla situaziun actuala dall'Europa.

An stretga collaburaziun cun las uniuns afiliadas òn igls organs dalla LR formulo e decidia nossa posiziun per en nov artetgel 116 da la costituziun federala. Chest nov artetgel costituziunal è da grondissima impurtanza per igls quatter lungatgs svizzers ed oravantot per l'existenza e la promoziun digl rumantsch, scu pi pitschna minoritad linguistica an Svizra.

An vista alla carascheia digls davos onns èn igls meds finansials dalla LR betg ple suffizaints per pudeir cuntinuar cun las lavours

multifaras da nossas organisaziuns. Uscheia on igls organs dalla LR inoltro a cantun e confederaziun la dumonda da fixar chestas contribuziuns conform alla carascheia. Aint igl frataimp è chegl alloura er nia decida, uscheia tgi per igl proxim taimp pon la LR e las uniuns affiliadas luvrar anavant tenor program da labour.

Plaschevlamaintg ins ò er pudia cuntinuar cun bung success las lavours ve digls vocabularis idiomatics e ve digl nov dicziunari rumantsch grischun.

Sen fundamaint d'ena istanza dalla Leia rumantscha e sen proposta dalla cumischung cantunala pigls meds d'instrucziun ò la regenza grischuna rancunaschia igls vocabularis idiomatics scu meds d'instrucziun per las scolas. Per chesta decisiun lessan nous angraztger zont fitg alla regenza cantunala.

Cun differentas vischnancas ò la suprastanza ansemen cun igls collaboratours regiunals e cun noss secretariat discuto las dumondas dall'instrucziun da rumantsch an scola. Nous vagn catto grond sustign e blera buna viglia tigls exponents digls cumengns e digls cunsegls da scola.

Cun l'intenziun dad integrar pi ferm igls Rumantschs dalla Bassa aint igl muvimaint linguistic/cultural ins ò discuto la pusebladad da francar er a noss conburgais rumantschs ordeifer igl Cantun Grischun ena represchantanza ainten la radunanza da delegos dalla LR.

La promoziun digl rumantsch ed igl mantignamaint da nossa cultura è ena incumbensa naziunala. Lagn ord chest muteiv ans dar fadeia dad orientar objectivmaintg er noss confederos dad oters lungatgs e da mantigneir las simpateias tgi vagn tar chels. La Leia rumantscha angraztga cordialmaintg a tots e tottas tgi sa geidan cun nous pigl mantignamaint dall'ierta culturala rumantscha.

Organs da la LR

Suprastanza

Parsura	Toni Cantieni, Lai
Viceparsura	Jon Nuotclà, Cuiru/Ftan
Accessurs	Giusep Capaul, Mustér Gion Pol Simeon, Domat/Lantsch Gion Kunfermann, Cuiru/Lon
Suppleants	Arnold Spescha, Cuiru/Pigniu Cristian Joos, Cuiru/Andeer Remi Capeder, Casti Jon Domenic Parolini, Cuiru/Scuol

Presidents da las societads affiliadas

Romania	Gion T. Deplazes, Domat/Sagogn
UdG	Gion Tscharner, Zernez
Renania	Martin Cantieni, Donat
URS	Romano Plaz, Savognin
SRR	Jachen Curdin Arquint, Cuiru
USR	Clo Duri Bezzola, Oetwil am See
CRR	Fidel Caviezel, Cuiru

Ils presidents da las societads affiliadas furman ensemen cun la suprastanza il cussegl da la *Lia rumantscha*.

Radunanza da delegad(a)s

sa cumpona da delegadas e delegads da las uniuns affiliadas a
la LIA RUMANTSCHA (60 del.), dals
7 presidents da las uniuns affiliadas e dals 5 commembers
da la suprastanza (total: 72 vuschs)

Societad retorumantscha (5 del.)

Gion Deplazs, Cuira
Cristian Joos, Cuira
Chasper Pult, Cuira
Genoveva Seger-Arquisch, Vaduz
Arnold Spescha, Cuira

suppleants:
Gion Gaudenz, Puntraschigna
Gion Arthur Manetsch, Domat

Romania (18 del.)

Remo Arpagaus, Laax
Martin Cabalzar, Cumbel
Nicolaus Caduff, Vella
Pieder Caduff, Sagogn
Richard Cavigelli, Cuira
Giusep Decurtins, Cuira
Giusep Giuanin Decurtins, Laax
Gion Antoni Derungs-Brücker, Cuira
Rest Luis Deplazes, Rabius
Claudia Gienal, Glion
Adolf Hosang, Curaglia
Sep Antoni Muoth, Razén
Sur Gion Martin Pelican, Sagogn
Arnold Spescha, Cuira
Gion Battesta Spescha, Danis
Duri Sulser, Domat
Mariano Tschuor, Laax
Isidor Winzap, Cuira

suppleants:
Miriam Berther, Sedrun
Gian Bundi, Vella
Sora Florentina Camartin, Mustér
Aurelio Casanova, Glion
Theo Haas, Domat
Heimo Heisch, Cuira
Cecilia Maissen-Desax, Mustér
Clau Solèr, Pasqual
Carli Tomaschett, Cuira

Uniun dals Grischs (14 del.)

Romedi Arquint, Chapella
Attilio Bivetti, Segl
Renata Bott, Tschier
Nina Dazzi, Zuoz
Jon Depeder, Sta. Maria
Anita Gordon, Silvaplauna
Irma Klainguti, Zuoz
Ernesta Mayer, Ardez
Jon Domenic Parolini, Cuir
Valentin Pitsch, Müstair
Maria Selacek, Sent
Josef Thomas Stecher, Tarasp
Philipp Walther, Champfer
Jürg Zappa, S-chanf

suppleants:
Ruodi Bruderer, Cuir
Giovannina Brunold, Samedan
Gion Cuonz, Zernez
Daniela Dazzi, San Murezzan
Irma Egler, Lavin
Rico Falett, Sent
Gion Filli, Zernez
Annamaria Fisch, Glaruna
Olivia Grass, Zernez
Jon Duri Vital, Ardez

Renania (7 del.)

Plasch Barandun, Veulden
Hanspeter Meiler, Flem
Bernard Demarmels, Andeer
Georgina Schaller, Donat
Felix Pfister, Domat
Gion Item, Razén
Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg

suppleants:
Crist Casper Dolf, Vargistagn
Peter Janki, Luven
Vroni Minarik-Gabriel, Flem
Jacob Pfister, Vuorz
Elisabeth Coray, Sagogn
Sep Item, Flem

Uniun rumantscha da Surmeir (6.del.)

Gion Cola, Riom
Marlies Jegher, Mulegn
Rudi Netzer, Savognin
Anita Simeon, Lantsch
Peter Simeon, Lantsch
Gustav Sonder, Alvagni

suppleants:
Christian Schnöller, Casti
Rina Steier, Savognin
Otmar Spinas, Tinizong
Violanta Uffer, Tinizong

Uniun da scripturs rumantschs (5 del.)

Toni Berther, Cuira
Annamengia Bertogg, Castrisch
Tista Murk, Trun
Rut Plouda, Ftan
Roc Poltera, Lüchingen

suppleant:
Gion Peder Thöni, Riehen

Cuminanza rumantscha da radio e televisiun (5 del.)

Giovannina Brunold-Clagluna,
Samedan
Remi Capeder, Casti
Natalia Gliott, Laax
Martin Quinter, Mustér
Chasper Stupan, Cuira

suppleants:
Gian Guolf Bardola, Thalwil
Toni Caduff, Glion
Isidor Camenisch, Razén
Carli Hassler, Favugn
Claudia Willy-Bazzi, Ftan

Revisurat LR

Revisurs Jon Peider Lemm, parsura, S-chanf
 Valentin Derungs, Glion
 Jon Dolf, Flem

Suppleants Stefan Engler, Surava
 Duri Sulser, Domat

Cumissiums, gruppas da lavur e gremis spezials LR

Cumissium da chant

Giusep Giuanin Decurtins, president, Laax
Ernst Bromeis, Ardez
Albert Gaudenz, Zuoz
Rudi Netzer, Savognin
Marcus Zarn, Landquart
Mario Candrian, Cuir

Cumissium d'ediziun per carnets OSL

Surselva	Augustin Manetsch, president, Mustér
Surmeir	Domenica Steier, Savognin
Sutselva	Cristian Joos, Cuir
Engiadina	Rut Plouda-Stecher, Ftan
LR	Linus Berther

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

Presidenta	Mirta Hartmann, Silvaplauna
Vicepresidenta	Heidi Myrsep, S-chanf
Actuara	sora Florentina Camartin, Mustér
Cassier	Daniel Manzoni, Segl
Revisuras	sora Veronica Albin, Glion
	Alice Ardüser, Flem-Vitg
Assessura	Barbara Rupp, Laax

Cussegliastras da scolina da la LR

Surselva	Josefina Candrian-Casutt, Sagogn
Engiadina	Anni Tscharner-Tschander, Zernez

Conferenza dals scolasts da rumantsch en las scolas medias

Manader Curdin Jeitziner, Mustér

Gruppa da lavur «La Quotidiana»

Manader Giusep Capaul, Mustér
Commembers Remi Capeder, Casti
 Ignaz Cathomen, Falera
 Sepp Item, Flem
 Jon Peider Lemm, S-chanf
 Nuot Saratz, Puntraschigna

Cussegl da la fundaziun Chasa Rumantscha

Parsura Bernard Cathomas, repr. LR
Viceparsura Jon Nuotclà, repr. LR
Actuar Toni Berther, repr. Romania
Cassier Remi Capeder, repr. URS
Assessurs Toni Cantieni, repr. LR
 Martin Cantieni, repr. Renania
 Cristian Joos, repr. SRR
 Gieri Seeli, repr. Legat Cadonau
 Jon Domenic Parolini, repr. UdG
Revisurs Domenic Signorell
 Clau Defuns

Gruppa d'accompagnament per «Istorgia da la litteratura rumantscha Funtaunas IV» da Gion Deplazes

Curdin Jeitziner, Mustér
Faust Signorell, Valbella
Gian Peder Gregori, LR

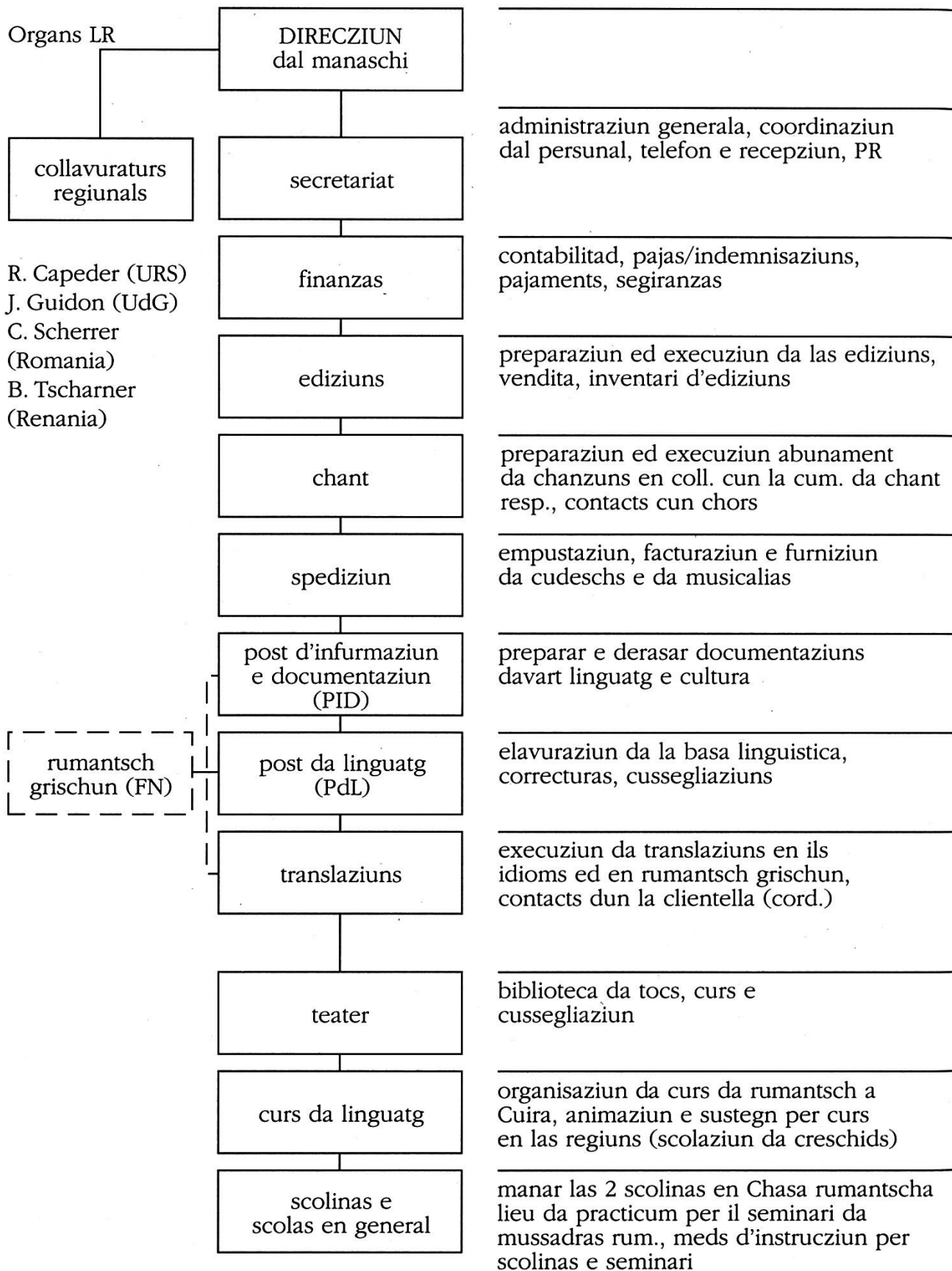
*Gruppa da lavur per l'ediziun da las ovas
da Giachen Hasper Muoth*

Norbert Berther, (repr. Romania)
Iso Camartin, (repr. scientific)
Luregn Carigiet, (repr. vischnanca Breil)
Bernard Cathomas, (repr. LR)

*Gruppa ad hoc da lavur e coordinaziun per l'applicaziun da l'EED
(elavuraziun electronica da datas) per bibliotecas*

Iso Camartin, bibl. rumantscha dal seminari romanistic a Turitg
Ottavio Clavuot, bibl. Chesa Planta Samedan
Christoph Jörg, bibl. chantunala Cuir
P. Daniel Schönbächler, bibl. claustrala Mustér
Kuno Widmer, bibl. DRG Cuir
Bernard Cathomas, LR

Centrala da la Lia rumantscha a Cuira (posts)

(persunas) *Lia rumantscha – centrala (1990)*

Direcziun: dr. Bernard Cathomas, Cuira/Breil
Substitut: Erwin Ardüser, Laax

Manader: Erwin Ardüser, Laax
Collavuraturas: Claudia Cathomen, Falera; Bernadette Studhalter-Vincenz,
Cuira/Trun (9/90);
Emprendistas: Nadia Indipendenza, Cuira/Sedrun (-6/90); Franca Martinelli,
Cuira/Zernez; Georgina Janki, Cuira/Vuorz

Manadra: Barbla Buchli, Cuira/Sent (80%)

Manader: Linus Berther, Cuira/Camiscolas

Manader: Erwin Ardüser, Laax

Manader: Linus Berther, Cuira/Camiscolas
Collavuratura: Amalia Deplazes, Cuira (parz.)

Manader (PID): lic. fil. Manfred Gross, Cuira/Fuldera (60%)
Collavuratura: Alice Tönz, Domat (parz. -4/90)
Manader (PdL): dr. Georges Darms, Cuira/Ruschein (1/2 piazza)

— *Rumantsch grischun (FN) (PGR)*

Manader: dr. Georges Darms, Cuira/Ruschein (1/2 piazza)
Assistent(a): lic. fil. Anna-Alice Dazzi Gross, Cuira/Samedan (50%)
Collavuratur(a)s: lic. fil. Gian Peder Gregori, Domat/Bravuogn (50%)
lic. fil. Violanta Spinaz Bonifazi, Lai (50%)
Mengia Menzli, Cuira/Ruschein (parz.)

Coordinaziun (tr.): Erwin Ardüser, Laax
Translaturas: Ursulina Cathomen, Cuira/Mustér (50%)
Annalis Schaniel, Domat/Tinizong (50%)

Manadra: Claudia Cathomen, Falera

Collavuratura: Annemieke Buob, La Punt (parz.)

Coordinaziun: Barbla Buchli
collavuraturas regionalas

Mussadras: Dorina Item, Cuira/Flem (-6/90); Manuela Gross, Cuira/Scuol
(-6/90); Heidi Caviezel-Cathomen, Razén (8/90);
Maria Süsskind-Riatsch, Domat (8/90)
Transport: Heinrich Bär, Cuira

Rapport da lavur 1990

Elavurà dals divers posts da lavur e sincronisà cun il program da lavur LR 1990.

Lavur dals organs da la LR

La suprastanza ha salvà 24 sedutas e deliberà 251 tractandas. Ina seduta en la regiun ha già lieu a Ftan. Il cussegl ha già quatter tschentadas cun 23 tractandas. La radunanza da delegadas è stada ils 23 da zercladur 1990 a Casti ed ils 8 da december 1990 a Cuir. Sper las tractandas statutaras (rapport annual e quint) è la radunanza da Casti s'occupada cun la dumonda per in project dad ina gasetta dal di (La Quotidiana) e ha decidì in credit da fr. 150'000.– ord il dunda la festa naziunala per la projectaziun. (Ils detagls da decisiun conc. la Quotidiana vesair cifra 9). La radunanza dal december ha approvà il program da lavur ed il preventiv per 1991, ha sancziunà in program provisoric per la SCUNTRADA 1991 ed elegì sco nova suppleanta en la suprastanza LR dunna Rita Killias-Cantieni, Laax.

Il revisurat da la LR ha salvà 3 sedutas e ha era prediscutà il preventiv LR.

Rapport tenor program da lavur

1. UNIUNS AFFILIADAS

Tuttas uniuns afiliadas èn vegnidas consultadas per las sequentas dumondas:

- Ultima posiziun da la LR conc. la revisiun dad art. 116 da la constituziun federala.
- Cumissiun consultativa per il rumantsch grischun.
- Cumissiun accumpagnanta per il project «La Quotidiana».
- Delegaziun en la radunanza da delegadas a norma dals tschentaments LR.

A las uniuns regionalas dat la LR ina contribuziun speziala per in computer per ils collavurats regionalas. Cun la Renania, l'Uniun rumantscha da Surmeir e l'Uniun dals Grischs vegn discutada en plirs inscunters individuals la redacziun dals novs vocabularis regionalas. Tranter la LR e las uniuns vegnan las incumbensas per ils projects dals vocabularis regionalas repartidas sco suonda.

- Las 3 uniuns numnan ils redactors, sa stentan da cuntanscher ils congedis necessaris per quels, numnan eventualas gruppas e persunas ch'accumpagnan ils projects e mantegnan il contact cun la LR.
- La LR engascha ils redactors, procura la finanziaziun (cf. pag. 53) e coordinescha las lavurs, sa gida cun cussegliaziun lexicografica e surveglia las lavurs che han da sa tegnair vid ils concepts e las normas prediscutadas.

A l'Uniun dals Grischs metta la LR a disposiziun in subsidi spezial per instrucziun supplementara da lingua en scolina. Cun la Romania collavura la LR en connex cun l'ediziun da las ovras da Giachen Hasper Muoth (lavurs da coordinaziun e d'administraziun).

Las contribuziuns a las uniuns regionalas èn vegnidas pajadas en entira summa il mais da favrer. Ultra da las contribuziuns ordinarias han las uniuns er retschet contribuziuns spezialas per publicaziuns.

Ils suprastants da la LR han prendì part a sedutas da las uniuns regionalas. Parsura e secretari èn stads preschents a radunanzas generalas ed occurrenzas spezialas da las uniuns afiliadas. En las sedutas cun ils presidents da las uniuns afiliadas èn – sper las tractandas ordinarias – er vegnidas discutadas las sequentas tematicas: La situaziun finanziaria da la LR e l'augment da las contribuziuns federalas e chantunalas; il project da pressa «La Quotidiana»; las lavurs da la gruppa da lavur chantunala «Regiuns linguisticas dal chantun»; program da la SCUNTRADA.

Lavur en la centrala – lavur en las regiuns

Il program da lavur da la LR vegn exequì en stretga collavuraziun cun las societads afiliadas. La lavur centrala pussibilitescha ina concentraziun da las forzas, ella pretenda dentant era intensivs contacts regionalas per intermediar las lavurs. Tras las uniuns afiliadas che profiteschan da l'infrastructura da la LR cun ils posts da linguatg,

infurmaziun, translaziun, etc., tras visitas en las regiuns e cun contacts cun diversas instanzas regionalas e communalas sa stenta la LR da cuntanscher ina gronda effizienz da la lavur en contact cun ils interess regionalis. La lavur prestada en Chasa rumantscha stat en servetsch dal rumantsch, nua ch'el exista.

En quest senn èsi impurtant da constatar ch'ina part considerabla dals Rumantschs vivan er ordaifer il territori e dovran er qua animaziun e sustegn. Sper la noziun dal «*territori linguistic*» stat la «*cuminanza linguistica*».

Nossa cuminanza linguistica è pli gronda ch'il total da las personas rumantschas che vivan en il «*territori rumantsch*».

Posiziun da la LR conc. la revisiun da l'art. 116 CF.

La LR ha prendì ina vasta posiziun en questa dumonda. Tenor nossa opiniun ha la confederaziun ils sequents pensums en connex cun la promoziun linguistica:

- Garantir l'egualitad ed il medem tractament a tut ils linguatgs naziunals.
- Promover la chapientscha vicendaivla cun resguard spezial da la communicaziun interculturala tranter ils linguatgs gronds ed ils pitschens.
- Procurar per ina represchentanza adequata da las gruppas da linguatg en tut ils secturs da la politica, la scolaziun, la cultura e la publicitad sin plaun naziunal.
- Mantegnair ils territoris linguistics.
- Promover e mantegnair il rumantsch sco ina da las linguas naziunalas cun preschientscha adequata en l'entira Svizra.
- Promover la bi – e multilinguitad cun diversas mesiras (contribuziuns directas per curs d'assimilaziun ed integraziun).
- Duvrar il rumantsch sco linguatg uffizial en ils texts che cuntanschan er il territori rumantsch (en la furma rumantsch grischun).
- Dar contribuziuns directas per normalisar la situaziun dal linguatg tenor il concept da planisaziun linguistica da la LR.
- Prender mesiras economicas per segirar ina basa economica solida en il territori rumantsch.

- Rinforzar las medias en rumantsch, era cun contribuziuns per ina quotidiana rumantscha.
- Rinforzar il post da linguatg en l'administraziun federala.
- Dar contribuziuns directas per in institut per l'innovaziun e normaziun linguistica permanenta dal rumantsch, cunquai che quest linguatg na po sco sulet linguatg naziunal betg amplifitgar sia infrastruttura cun importar material linguistic.

La LR fa ina proposta per modifitgar il text proponì per in artitgel costituziunal. En il center stattan las pretensiuns da resguardar il rumantsch sco linguatg uffizial parzial per il territori rumantsch e da dar a la confederaziun la pussaivladad da prender mesiras directas en cas ch'in linguatg è periclità.

2. COLLAVURATURS REGIUNALS

En rapports mainsils cun ils collavuratur regiunals èn las lavurs en las singulas regiuns vegnidas planisadas e coordinadas. Ils collavuratur sa scuntran tranter els. Lur rapports da lavur mainsils a scrit dattan invista en ils detagls da la lavur prestada.

Il rapport annual dals collavuratur è agiuntà al rapport dals parsuras da lur uniuns.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

A diversas scolinas ha la LR mess a disposiziun cudeschs gratuits.

La lavur da las cussegladras da scolina en Surselva ed en Engiadina è vegnida cuntinuada. Da questa offerta fan fitg paucas mussadras e purtadras da scolina adiever en Surselva. En Engiadina è la lavur da la cussegladra vegnida limitada sin la cussegliaziun. Quai che manca èn uras d'instrucziun supplementaras per l'integraziun dals uffants. Per part sorprendan las vischnancas ils custs per ina tala instrucziun. Nua che questa instrucziun supplementara

manca, è l'assimilaziun per part messa en dumonda. Dad in credit supplementar per quest intent na ha l'Uniun dals Grischs betg fatg adiever.

En vista a la mancanza da mussadras ha la suprastanza – sin dumonda da la Renania – inoltrà ina dumonda al departament chantunal d'educaziun e supplitgà

- da prender uss las mesiras necessarias per *motivar ed animar* efficaciamain da frequentar il seminari da mussadras
- surtut da crear uschè spert sco pussaivel ina basa legala per meglierar las *cundiziuns d'engaschament e paja* da las mussadras, da maniera che questa professiun daventa pli attractiva
- dad animar entruidaders ed entruidadras da professiun e magisters da las scolas superiuras da render attent giuvens e giuvnas qualifitgad(a)s sin la professiun da mussader/mussadra.

Il chantun vul – tenor sia resposta – s'engaschar en quest senn. La LR è sa gidada cun pliras organisaziuns purtadras da scolina per chattar mussadras rumantschas.

La suprastanza ha sa laschè infurmar da dunna Dorina Item, che ha visità diversas scolinas en l'entir territori en connex cun ils examens didactics da las seminaristas, davart la situaziun en scolina.

En ils territoris da tschep en Surselva, en Engiadina bassa, en Val Müstair ed en Surses è la situaziun anc relativ favuraivla e cleramain rumantscha. L'assimilaziun dals uffants na rumantschs succeda organicamain e quasi senza excepziuns.

En la zona da cunfin linguistic dal Plaun (inclusiv Trin) sur la Val d'Alvra e Schons fin en Engiadina'alta è la situaziun per part precara. Il dumber da scolarets na rumantschs surpassa per bler ils paucs scolarets da famiglias rumantschas. L'assimilaziun è zunt difficila, las mussadras magari deprimidas e decuraschadas ed il linguatg sin plaz da scola tudestg. La bilinguitad sin las plazzas da scola disfavurescha ils flaivels. Diversas vischnancas fan sforzs considerabels per meglierar la situaziun dal rumantsch en scolina, p.ex. cun pussibilitar instrucziun speziala en gruppas pitschnas u cun reducir il dumber da scolarets tras manar ina scolina dapli. La situaziun resta per part deprimenta e pretenda gronds sforzs per effectivamain segirar la preschientscha rumantscha.

La LR stuess pudair augmentar ses sforzs en quest sectur. L'incumbensa per las scolinas tutga dentant a las vischnancas e la finanziaziun LR na tanscha per la lavur che fiss urgenta.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

Cun la CMR ha la LR collavurà per la reediziun da chanzuns e versets en sursilvan e ladin. Las «Ideas ed impuls per l'instrucziun rumantscha en scolina» èn era vegnidas realisadas en ina versiun sursilvana. Ina retschertga da la CMR tar sias commembras conc. edir il KODI en il medem carnet en plis idioms ha purtà in resultat favuraivel. Quasi tuttas mussadras beneventassan ina tala emprova. L'emprova vegn fatga 1991.

Per l'instrucziun en scolina è era vegnì realisà il cudeschet cun chanzuns e gieus «Circus Barbado» en ils idioms sursilvan, sutsilvan, surmiran e puter. Il cudeschet en sursilvan è gia cumparì. Ils restants cumparan en il decurs dal prim quartal 91.

Scolinas a Cuir

Las scolinas èn vegnidas manadas cun in dumber da 34 per l'onn da scola 1989/90 e cun 36 uffants per l'onn da scola 1990/91. Dunna Dorina Item-Candrian è vegnida pensiunada e remplazzada da dunna Heidi Caviezel-Cathomen. Per dunna Manuela Gross è vegnida elegida dunna Maria Süsskind-Riatsch.

La scolina en Chasa rumantscha ha anc adina ina funcziun sco scolina d'exercizi per las mussadras rumantschas e gida a mantegnair la schientscha tar las famiglias rumantschas a Cuir. L'Uniun da scolina Cuir (USC) gida a purtar la scolina cun ina contribuziun.

Scolas fundamentalas tudestgas

A las scolas fundamentalas tudestgas cun instrucziun da rumantsch en zona da cunfin da linguatg da Glion a San Murezzan èn vegnidas messas a disposiziun las materialias d'instrucziun «Rumantsch en scoula» 1 – 6 classa, tenor pustaziuns.

Cun ils exponents da questas vischnancas ha gì lieu in di d'infurmaziun a *Domat* cun in barat d'experienceschas tranter las singulas vischnancas, cun la preschentaziun da la problematica da meds d'instrucziun e cun la preschentaziun da models, mess en

discussiun per rinforzar quest'instrucziun. Il secretari ha collavurà en la grupp da lavur per il rumantsch en las scolas da San Murezzan. Per *San Murezzan* ha il chantun, er sin dumonda da la LR ensemen cun las autoritads communalas da San Murezzan, concedì in experiment da scola cun il med d'instrucziun «Bonne chance/ bun success», translata en puter. L'instrucziun sistematica tenor quest med d'instrucziun vegn dada a partir da la quarta classa. A *Flem* vegn l'instrucziun da rumantsch per part dada da duas magistras spezialas ch'instrueschan la classa sulettamain en quest rom. A *Bravuogn* cuntinuescha in project dal chantun Grischun cun la preparaziun dad in med d'instrucziun specific. Ad *Andeer e Ziràn* sa constituescha ina grupp d'acziun per meglierar l'instrucziun da rumantsch.

Las materialias d'instrucziun avant maun, creadas l'entschatta dals anno 80, na pon strusch pli satisfar. La suprastanza ponderescha per 1991 ina istanza al departament d'educaziun da surpigiar, tenor art. 4 quinquies da la lescha da scola, la preparaziun da novs meds d'instrucziun.

En discussiun stat vinavant er ina proposta da cusseglier naziunal Martin Bindi, cuntegnida en il rapport «La quadrilinguitad Svizra-preschent e futur» cun il sequent cuntegn: realisar in'instrucziun minimala da rumantsch en las scolas tranter Glion sur il Grischun central fin a San Murezzan (q. v. d. en tuttas scolas dal territori ch'era enturn 1900 anc tradiziunalmain rumantsch) ina lecziun a di en tuttas classas (ca. 25 vischnancas).

A Cuir organisescha la LR ils curs rumantschs en las scolas primaras. L'onn da scola 1989/90 han 4 magisters/magistras instrui en 4 scolas 35 scolarAs, l'onn 1990/91 han 6 magisters/magistras instrui en 5 scolas 33 scolarAs. Las difficultads da chattar scolastAs prontAs per quests curs s'augmentan onn per onn. L'emprova cun l'instrucziun da rumantsch a partir da las 16.00 na porta betg ils resultats spetgads.

Scolas fundamentalas rumantschas

Al chantun Grischun è vegnida suttamessa la dumonda dad acceptar ils vocabularis regionalis sco meds d'instrucziun. Quests vocabularis adempleschan ina funcziun impurtanta en l'instrucziun

da scola ed èn per quest motiv da considerar sco meds d'instrucziun fundamentals. Ina decisiun da la regenza è da spetgar per 1991.

Scolas professiunalas

L'instrucziun da rumantsch en las scolas professiunalas è sa consolidada, stuess dentant anc vegnir amplifitgada. Las discussiuns cun diversas scolas professiunalas cuntinueschan en quest senn. Midadas èn da cuntanscher be pass per pass, cunquai che la scola professiunala è relativamain chargiada fitg e limitada en il temp.

- A la direcziun dal Plantahof è vegnida suttamessa la dumonda
- da procurar per l'instrucziun da rumantsch er en il segund curs
 - da ponderar e realisar l'engaschament dad ina persuna responsabla e da referenza per dumondas rumantschas
 - da ponderar, tge roms pratics u teoretics pudessan – sper l'instrucziun *da* rumantsch – anc vegnir instruids *en* rumantsch. Las discussiuns cun il Plantahof cuntinueschan, era en connex cun il nov concept da scolaziun previs per questa scola.

Scolas medias e scolas autas

Il tom III da las FUNTAUNAS è cumparì e vegnì preschentà. Las lavurs vi da l'ultim tom da questa retscha cuntinueschan tenor il concept allegà en l'ultim rapport da lavur.

Discussiuns conc. la preschientscha dal rumantsch en las scolas medias vegnan fatgas en connex cun la revisiun da l'ordinaziun davart la renconuschientscha da la maturitad (ORM/MAV). En pliras scolas medias svizras vegn orientà davart il rumantsch. Exponents da la LR sa partecipeschan a talas occurrenzas d'infurmaziun. Il curs organisà da la LR ensemen cun la centrala svizra per il perfecziunament a Lucerna (WBZ) nun ha pudì vegnir realisà per mancanza d'in dumber sufficient d'annunzias.

Cun las universitads ha la LR gì ils contacts usitads, ha documentà instituts e retschet gruppas da professers e students. Sper ils contacts cun exponents da las universitads svizras ha la LR relaziun cun

exponents da numerusas universitads da l'exteriur. Per tgirar ils contacts e coordinar las lavurs tranter la scienza da linguatg e la planisaziun pratica da linguatg ha Iso Camartin envidà ad ina dieta da dus dis.

Scolaziun da creschidas

La LR ha dà contribuziuns a la SCUNTRADA E FURMAZIUN SURSELVA e la SCUNTRADA E FURMAZIUN LADINA (associadas a l'Associaziun da scolas autas popularas svizras) per curs da linguatg cun main che 8 partecipants.

Radunanza generala da l'Associaziun da las Universitads Popularas Svizras (AUPS) a Cuira

Ils 24-11-90 ha la LR sco commembra da l'AUPS organisà la radunanza annuala da quella a Cuira. Passa 80 respunsabels/las da scolas autas popularas da l'entira Svizra han prendì part. La dumengia han ils preschents gì la chaschun da visitar la Chasa rumantscha e da sa laschar orientar davart las lavurs actualas da la LR.

Jacques Guidon, collavuratur regional da la LR, fa part da la suprastanza da la AUPS.

Sur ils collavuratur regionals èn vegnidas organisadas occurrenzas per la scolaziun da creschidas en Surmeir ed en Sutselva.

La LR ha inoltrà las dumondas al chantun per contribuziuns per la scolaziun da creschidas.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organiseschan er curs en atgna reschia, sco per exempel: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel

cultural Laax, Uniun dals Grischs/Società da traffic Scuol, Società da traffic Savognin e.a.) e cun las uniuns «Scuntrada e furmaziun» èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Almen	3 curs	7 participantAs
Ardez	2	4
Bever	2	31
Bravuogn	2	10
Castrisch	2	15
Cumpadials	2	11
Donat	2	7
Flem	7	45
Ftan	2	10
Giuvaulta	1	6
Glion	7	57
Guarda	2	12
Laax	4	31
Lantsch	7	38
La Punt	5	34
Müstair	4	28
Mustér	3	21
Preaz	1	7
Puntraschigna	2	12
Savognin	4	26
Schlarigna	2	17
Schluein	1	12
Samedan	6	52
San Murezzan	5	44
Segl	2	18
Scuol	9	84
Silvaplaua	1	6
Trin	3	21
Zernez	1	8
Ziran	1	7
Zuoz	4	3
total	98 curs	684 participantAs

Curs da rumantsch a Cuir		
total	17 curs	104 participantAs
	1 rg	
	4 ladin	
	3 surmiran	
	9 sursilvan	

Curs da rumantsch han era anc gì lieu ordaifer il territori rumantsch, organisads da scolas autas popularas, da la scola da club «Migros», dad universitads, d'uniuns rumantschas/ grischunas en la Bassa, etc. Sin giavisch intermediéscha la LR scolastAs per instrucziun privata e sustegna era finanziain la scolaziun da rumantsch da personas engaschadas en la vita publica en il territori rumantsch che stuessan uschè spert sco pussaivel s'assimilar en nossas regiuns.

Meds d'instrucziun

Il CURS DA RUMANTSCH da Gieri Menzli, avant maun en 4 idioms en 2 toms, sa cumprova. La lavur vegn cuntinuada cun in terz tom cun materialias davart vita, linguatg e cultura en la Rumantschia. Il curs en sutsilvan cumpara l'emprima mesadad da 1991.

A disposiziun stattan vinavant er ils sequents curs da rumantsch: Theo Candinas: Romantsch sursilvan; Jachen Curdin Arquint: Vierv ladin; Sep Mudest Nay: Bien di, bien onn!; Walter Scheitlin: Il pled puter; Gian Paul Ganzoni: Grammatica ladina; Gion Peder Thöni: Rumantsch Surmeir; Curò Mani: Materialias sin basa da «Marveglias cun siat ureglias».

Anc adina nun esi stà pussaivel da cuntanscher in curs da rumantsch tar ils meds da massa electronics, surtut en il radio. In tal curs fiss urgent. Las discussiuns cun las instanzas dal radio DRS cuntinueschan. Ina realisaziun dad in tal project ensemen cun radio DRS fiss – tenor scriver dals directurs – pussaivla sut la cundiziun ch'ins chattass coproducents ed ina confinanziaziun.

Lavur d'assimilaziun speziala

En Engiadin'ota sustegna la LR curs speziels d'integraziun linguistica per geniturs d'uffants che frequentan la scolina e las emprimas classas da la scola primara. Tals curs han gì lieu a Segl, Puntraschigna e Schlarigna.

Il schaner ha gì lieu a Domat ed a Bravuogn ina introducziun en la nova metoda dad emprender linguatgs, la sugestopedia u il super-learning. A quist curs han 31 persunas partecipà. Las magistras ed ils magisters preschentAs provan d'integrar en lur instrucziun ils elements da questa metoda che po purtar avantatgs per la situaziun concreta da l'integraziun rumantscha. Ina preparaziun da meds d' instrucziun specifics tenor questa metoda na vegn betg giavischada da majoritads dals magisters. En il rom da la Scuntrada vegn dentant offrì in'introducziun pli lunga en la sugestopedia, cun la cundiziun che l'interessenza è avant maun.

Cun las scolastas ed ils scolasts activs en curs d'assimilaziun en Surselva ha gì lieu in inscunter a Glion. En quest connex èn vegnidas discutadas dumondas dals meds d' instrucziun, da la coordinaziun e da l'indemnisaziun dals curs. In problem restant è anc adina la tenuta dals Rumantschs envers persunas cun intenziun da s'integrar linguisticamain. Memia spert vegn discurrì tudestg!

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Las *lavurs scientificas* per la preparaziun e l'elavuraziun dal rg èn vegnidas cuntinuadas en vista a la publicaziun d'in vocabulari tudestg-rumantsch grischun, rumantsch grischun-tudestg. Il material dals excerpts da las translaziuns è vegnì cumpletta cun plets da basa sin fundament da vocabularis tudestg-franzos (Langenscheidts Universal-Wörterbuch Französisch, Garnier, Dictionnaire de l'allemand d'aujourd'hui). La redacziun da la part tudestg-rumantscha ha cumenzà ed è arrivada fin a l'E. Parallelamain cuntinueschan er las lavurs per l'elavuraziun da la grammatica dal rg. Al Fond naziunal è vegnida inoltrada ina dumonda da credit per ils onns 1991/1992. Il FN (Fondo naziunal) ha dentant decidì sulettamein in credit fin ils

30 da settember 1991. Cun quest termin scrodan las contribuziuns dal FN per la perscrutaziun da basa dal rg. En il rom dal preventiv ha la radunanza da delegad(a)s da la LR decidì da cuntinuar cun las lavurs vi dal project cun finanzas ordinarias da la LR. La dumonda d'in 'Institut per normaziun, standardisaziun ed amplificaziun dal rumantsch', che sto sco sulet linguatg svizzer prestar tut questa lavur, è vegnida tematisada.

Referats davart il rg èn vegnids fatgs a Berna (FN, G.Darms) ed a Cuir (Conférence romande et tessinoise des chefs d'établissements secondaires, A.A.Dazzi Gross). En discussiun intensiva è il rg er stà durant ils 'Dis da litteratura' a Domat. Plinavant ha il post da rg participà als curs da rg da Stierva, organisads da l'URG (Unìun Rumantsch Grischun), cun curs e referats. – Il secretari ha collavurà en la grupp da preparaziun per il colloqui internaziunal da l'Academia svizra da ciencias moralas, 'Standardisaziun linguistica, Elements per ina teoria da la standardisaziun linguistica'. Il colloqui ha lieu dals 15 als 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuir ed è per part avert per la publicità.

Curs da rg han lieu regularmain a Cuir. Plinavant ha l'URG organisà curs da rg a Stierva dals 26/29-7-1990.

Il terz volum da las FUNTAUNAS da G.Deplazes è cumparì; il quart è en preparaziun. Dal curs da rg I da G.Menzli è vegnida fatga ina versiun franzosa da J.Barblan. Da l'ARS HELVETICA n'è cumparì nagut, ma las traducziuns èn vegnidas cuntinuadas e van vers la fin.

Acziuns da *derasaziun* dal rg n'èn vegnidas fatgas naginas. Artigels en rg cumparan en las gasettas en il rom usità; la publicaziun da texts curts en rg en la pressa rumantscha vegn fatga da l'URG en atgna reschia.

Il post da rg stat sin giavisch dal FN mo anc a disposiziun per lavurs da terminologia specificas en connex cun translaziuns en rg e per la *correctura da texts* cun muntada giuridica u normativa. Per las traducziuns usualas en rg èn ils translaturers sez responsabels. Lavurs da terminologia ha el fatg en connex cun l'ARS HELVETICA e cun il Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR), cf. 6.10.

Domenas da diever novas marcantas n'ha il rg betg pudì cuntanscher durant l'onn da rapport. En las bleras da sias domenas ha el pudì mantegnair e rinforzar sia posiziun, sco che la bilantscha da las translaziuns demussa (cf. 7.1). – Il settember ha il chancelier federal preschentà a Cuir la lavur da translaziun da la Confederaziun,

che porta buns fritgs (Constituziun federala, Lescha federala davart vias e sendas da viandar ed ordinaziun correspudenta, Lescha federala da chatscha ed ordinaziun, Lescha federala d'agricultura, Ordinaziun davart il stadi civil). Sin via è il Cudesch civil svizzer. – Discussiuns publicas han ils questiunaris da la dumbraziun dal pievel en rg chaschunà. Er questa domena da diever stat dentant en cumpetenza da la Confederaziun, e betg da la LR.

La *datoteca* dal rumantsch grischun cumpigliava la fin december var 115'000 endataziuns, 15'000 dapli ch'il december passà. En il decurs dal 1990 èn 6 ulteriurs interessents sa colliads cun la banca da datas, tranter quels er il 'Fögl Ladin' e la 'Pagina da Surmeir'. Er in dals redactors dals vocabularis dals idioms e collià cun la banca. Il diever da la banca da datas crescha cuntinuadamain: Il december 1989 era ella vegnida consultada 12 gia, il december 1990 41 gia.

Sin proposta da la Romania han suprastanza e cussegl da la LR decidì dad installar ina *cumissiun consultativa* per l'applicaziun dal rumantsch grischun. Ses pensums: cussegljar ils organs da la LR en questa dumonda. La cumissiun vegn nominada il 1991.

6. POST DA LINGUATG (PdL)

La rimnada e la documentaziun da material linguistic per il sector da neologissem è vegnida cuntinuada. Era durant il 1990 n'èsi dentant betg stà pussaivel, ultra da las autras lavurs dal PdL, da progredir cun la registraziun sistematica e l'elavuraziun electronica dal material.

En collavuraziun cun ils collavurators regiunals e cun numerusas instituziuns e persunas singulas ha il PdL prestà infurmaziuns e cussegliaziuns en dumondas linguisticas e procurà ed intermedià numerus neologissem en differents secturs tematics.

Il «Cuors da rumantsch puter 2», tenor il curs da rumantsch grischun da Gieri Menzli, adattà da Annetta Ganzoni Pitsch, è vegnì repassà, curregì e preparà per la stampa.

Il PdL ha surveglià linguisticamain la producziun da las cassetas d'exercizi per ils curs da rumantsch vallader e puter.

Ils vocabularis pratics èn vengids dotads cun l'infrastructura tecnica necessaria per lur elavuraziun, almain quels ch'eran previs da l'entschatta. Dus da quels, il vocabulari surmiran ed il vocabulari

sutsilvan, èn gia en preparaziun. Las emprimas lavurs da redacziun èn vegnidas supervisadas dal post da linguatg, ch'ha er pruvà da coordinar in pau las lavurs, quai ch'è er reussì en sesidas cun ils redactors responsabels. Per ina controlla da detagl da las lavurs da redacziun è il PdL dentant surdumandà totalmain, perquai che las forzas da lavur necessarias mancan. Trais dals vocabularis previs paran dad esser sin buna via. Quella sto mo vegnir cuntinuada. Cun ils redactors ha la LR fatg ils contracts da lavur. En sedutas è la lavur da redacziun vegnida coordinada. Las disposiziuns prendidas garanteschon vocabularis equivalents en furma, cuntegn e qualidad filologica per ils idioms en dumonda.

Al chantun è vegnida suttamessa la dumonda da considerar ils vocabularis regiunals sco meds d'instrucziun e da surpigliar ils custs da redacziun ed ediziun. Per il 1990 ha il chantun mess a disposiziun ord il fond da lottaria ina summa da 100'000.– frs. per quest project.

Terminologias novas

- Il PdL ha realisà la redacziun finala per la terminologia da las «Flurs da prada», edida da la LR en collavuraziun cun la chasa editura Hallwag, Berna.
- Las lavurs da coordinaziun, cussegliaziun e da terminologia per las 4 cumpagnias rumantschas da la divisiun da muntogna 12 èn vegnidas cuntinuadas. La terminologia militara è vegnida actualisada sin basa da las davosas translaziuns.
- La terminologia da gimnastica e sport en scola sto anc vegnir suttamessa ad ina redacziun finala e stat alura a disposiziun.
- Il «Pled Rumantsch 5/ Tecnica 2» vegn repassà anc ina giada e duai cumparir il 1991.
- Glistas cun la terminologia da mamifers, utschels e flurs existan, ellas n'èn dentant betg anc controlladas. Sche necessari èn ellas dentant disponiblas.

En il sector dals neologissemms na po la lavur sistematica progredir adina tenor giavisch. Cun la dotaziun dal post e sper ulteriuras lavurs ch'il post ha gè da surpigliar, vegn l'elavuraziun da terminologias pli grondas retardada.

Numerus neologissemus vegnan dentant elavurads per singulas dumondas d'instituziuns e da persunas privatas.

Circa la mesadad dal vocabulari administrativ-giuridic è endatada entant e stat a disposiziun per il diever intern. Ina correctura sistematica da questas datas n'è dentant betg stada pussaivla fin uss per mancanza da temp.

Il PdL ha surpiglià l'incumbensa da la cumissiun chantunala per meds d'instrucziun da collavurar a l'elavuraziun d'ina concepziun ed a la realisaziun d'in cudesch da lingua puter e surmiran (Val d'Alvra) per la 5/6avla classa e per il stgalim superiur. (Questa lavur, che vegn exequida da Gian Peder Gregori, ha cumenzà vers la fin dal 1990 e duai vegnir realisada surtut durant il 1991)

En collavuraziun cun l'institut da psicologia da l'universitad da Turitg ha il PdL surpiglià tut las lavurs linguisticas per ina retschertga scientifica davart las cumpetenzas da lectura da scolars da la 3. classa en il territori rumantsch (Engiadina bassa, Val Müstair e Surselva). Questa lavur ha consistì da: translaziun valladra e sursilvana da tut il material da la retschertga, endataziun dal material e reproducziun, coordinaziun e distribuiziun dal material a las scolas. (Il 1990 è vegnidas realisadas oravant tut las lavurs da translaziun).

La collavuraziun cun il «Seminari da mussadras» da la scola da dunnas en connex cun ils «exercizis da terminologia speziala» e cun las classas rumantschas dal Plantahof è vegnida cuntinuada.

Il 1990 ha il PdL collavurà a differentas ediziuns:

- FUNTAUNAS: Tom 3: davosas preparaziuns avant la stampa. Per il tom 4 ha il PdL surpiglià la coordinaziun ed ha elavurà en collavuraziun cun l'autur ina concepziun ed in plan da lavur. Las emprimas lavurs per la realisaziun èn vegnidas exequidas.
- Per il segund cudesch da comics da Peter Haas, «L'istorgia dals Rumantschs, Sgartin & Fermentin ed ils cots da Mercur», ha il PdL procurà la versiun valladra e putera e las differentas correcturas.
- Il PdL ha realisà il lectorat dal tom VIII da l'Ars Helvetica.
- En collavuraziun cun il post da translaziun èn vegnidas procuradas numerusas translaziuns e correcturas da texts en ils idioms ed en rumantsch grischun. Sper lectorats e revisiuns da translaziuns èn

era vegnidas fatgas diversas translaziuns dal rumantsch en auters linguatgs.

Sur il chantun Grischun ha la LR inoltrà a la cancellaria federala la dumonda d'integrar er il rumantsch en il servetsch da terminologia da la chanzlia federala. In resguard commensurà dal rumantsch pretendess d'engaschar ina forza da lavur qualifitgada ca. en mesa piazza. Ils pensums: – coordinar las novas terminologias rumantschas cun las ulteriuras terminologias respectivas da linguatgs neolatins; – crear cumpetentamain e permanentamain las novas terminologias necessarias; – tgirar las datas ed intermediar quellas als utilisaders da linguatg. Il chantun Grischun ha acceptà la proposta, che giess a quint da la Confederaziun, vul dentant mantegnair quest post tar l'administraziun chantunala. Il post duess vegnir creà il 1991, era en coordinaziun cun la LR.

Il post da lavur dal 'Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR)' è collià cun la banca da datas dal post da rumantsch grischun. La terminologia speziala sto e sa dentant en blers cas vegnir stgaffida mo en stretga collavuraziun cun ils istoricists, uschia ch'ella dat e vegn anc a dar blera lavur.

Its redacturs dals vocabularis regiunals en lavur han dà il seguent rapport da redacziun per 1990

Surmiran:

L'amprema fasa da redacziun ò antschet igl meis d'avost 1990 cun igl andatar. Chella lavour succeda sequentamaintg:

- andatar igl tgavazzign tudestg tenor la reit da plets Garnier
- tschartger, cattar e tot sagond adattar igl correspondent rumantsch agl surmiran
- controllar ed evaluar la semantica duvrada aint igls singuls vocabularis rumantschs
- andatar igl pled surmiran
- aggiuntar plets frequaints e duvros ainten las ediziuns surmiranas digls davos onns, ma igls quals mantgan ainten la reit Garnier
- squitschier da taimp an taimp las glistas da correctura tudestg-rumantsch

An media stò ins chintar per egn tgavazzign tudestg dus correspondents rumantschs, ch.v.d. tgi mintga tgavazzign tudestg dumonda dus andataziuns rumantschas.

Aint igl frataimp digl avost 1990 anfignen la fegn digl onn èn neidas andatadas las letras A, B, C, D, ed 1/3 dalla letra E. Tot ansemen dat chegl en andomber d'andataziuns da ca. 15'000.

A fundamaint dalla lavour fatga anfignen ossa sa laschigl chintar approximativamaintg igl taimp tgi chella amprema fasa da redacziun vign a pretender. Per igls 25'000 tgavazzigns dalla reit Garnier tgi dumondan passa 50'000 andataziuns (applitgond la proporziun 1:2) vign ins a stueir chintar 60 – 65 emdas da lavour.

Faust Signorell

Sutsilvan:

1. La lavur digl andatar suczeda sco savunda:

- andatar igl tgavazegn tudestg tenor la reit da plets Garnier
- ancurir, catar a tut savund adatar igl corispundaint pled rumàntsch agl sutsilvan
- controlar ad evaluar la semantica duvrada agls singuls vocabularis rumàntschs
- andatar igl pled sutsilvan
- squitshear da tains an tains las glistas da corecturas tudestg – rumàntsch

2. Las corecturas:

- las glistas da corecturas vignan ligidas da Curo Mani
- anzemen faschagnsa nus las midadas near las cumpletaziùns basgnevlas

3. La lavur prastada tocen igl ampren d'avregl 1991

Davent'igl miez satember tocen oz egl sto pussevel dad andatar igls bustabs a, h, i, j ad ampo digl k

Igl bustab «a» â Curo Mani ligieu a nus vagn gea fatg las adataziùns basgnevlas.

Gion Kunfermann

7. POST DA TRANSLAZIUN

Durant l'onn 90 è la lavur da translaziun creschida ad in crescher. Surtut las festivitats en connex cun il 700avel anniversari da la Confederaziun han sveglià l'interess per il rumantsch sco linguatg da propaganda per ils pli differents secturs. Na sulettamain ils organisaturs da festivitats uffizialas da la Confederaziun e dals chantuns, mabain era fatschentas, organisaziuns ed instituziuns privatas, caritativas e culturalas fan adiever dals servetschs dal post da translaziun da la LR. Igl è da sperar ch'il rumantsch chattia gist tras questas manifestaziuns ed occurrenzas novs secturs d'adiever che tanschan sur l'onn da giubileum ora.

Per pudair dar dumogn a tuttas dumondas per translaziuns avain nus era adina dapli contact cun translaturAs ordaifer la LR. Per ils/las collavuraturAs dal post da translaziun na fissi betg pli pussaivel da cuntentar tut ils giavischs per translaziuns. Sche questa tendenza crescha vinavant, vegn la LR a stuair ponderar seriusamain ina reorganisaziun resp. in slargiamet dal post da translaziun.

Ina lavur da translaziun supplementara vegn prestada en connex cun la rumantschaziun da divers secturs, surtut cun texts placativs. Talas translaziuns vegnan per gronda part intermediadas directamain per telefon ni telefax.

La Confederaziun ed era organisaziuns privatas edeschan onn per onn differentas brochuras, prospects etc. en linguatg rumantsch. La difficultad da la distribuziun da tals stampats e enconuschenta. Uschia ponderescha la LR d'organisar senza regularmain ina distribuziun da talas scrittiras a persunas interessadas.

La lavur da translaziun dals toms 7-12 da la retscha ARS HELVETICA l'istorgia da l'art e da la cultura visuala en Svizra – cuntinuescha. Tenor plan da termins duess quest'ovra vegnir terminada l'onn 1991.

Lectorat da translaziuns

Per garantir il nivel linguistic da las translaziuns duai vegnir instituzionalisada ina revisiun u supervisiun da la lavur da translaziun tenor il modus sequent:

– La LR incumbensescha duas persunas cumpetentas d'ordifer la

LR da perseguitar la lavur da translaziun, da leger tant sco pussaivel translaziuns publicadas e far notizias. La LR furnescha a quests experts il material da translaziun.

- Il lectorat vegn fatg sin fundament da translaziuns cumparidas/edidas. Las persunas che fan il lectorat sa scuntran alternativamain mintga dus mais cun translaturas e translatur e preschentan lur objecziuns durant ca. duas uras. La LR organisescha quests inscuters. Envidad(a)s vegnan er translatur(a)s d'ordaifer la LR, p.ex. dal chantun Grischun, dal radio e privats. Total: 6 inscuters ad onn.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Il Post d'infurmaziun e documentaziun è stà occupà il 1990 a temp parzial (1 piazza a 60%). Pliras incumbensas (surtut lavurs da documentaziun e d'inventarisaziun) han perquai stuì vegnir suspaisas a favur dad autras lavurs pli prioritaras.

Documentaziun

La documentaziun dal PID nun ha, per mancanza da temp, pudì vegnir cumplettada sistematicamain. La fototeca è però vegnida amplifitgada cun pliras fotografias (incl. biografias) da persunas activas en il moviment rumantsch. Per las medemas raschuns s'han era retardadas l'inventarisaziun e l'archivaziun en collavuraziun cun las diversas societads rumantschas e cun instituziuns cun incumbensas complementaras e la reorganisaziun da noss archiv e da nossa biblioteca (cfr. program da lavur 1989, p. 44).

Infurmaziun

La cuminanza linguistica rumantscha sco part integrala da la Svizra para pli e pli da statuir in exempel classic per las pli diversas minoritads dal mund: adina dapliras instituziuns, organisaziuns e

persunas privatas da l'entir glob fan adiever dal servetsch d'infurmaziun e documentaziun da la LR per las pli differentas dumondas en connex cun l'istorgia, il stadi actual e la planisaziun da noss linguatg.

Sper la lavur d'infurmaziun a bucca, per telefon ed en scrit avain nus dà scleriments en dumondas da terminologia, dà pliras intervistas a schurnalists, beneventà divers «amis dal rumantsch» e scrit insaquants artigels per gasettas e revistas:

- «Neue Anstrengungen zur Erhaltung und Förderung des Rätoromanischen in der Schweiz» en: Europa Etnica 3 (1990), 117-124,
- «Quo vadis retoromanistica?», en: Pressa rumantscha dal december 1990,
- «Chapeschan ils chamutschs rumantsch grischun?» en: Pressa rumantscha dals 3-8-1990.

Il «Pled Rumantsch/Plaid Romontsch 5, Tecnica II» ha provocà lungas discussiuns concernent il cuntegn e la furma; el vegn repassà anc ina giada da diversas persunas e duess pudair cumparair definitivamain l'onn 1991.

Dal 1990 ha il manader dal PID salvà ils suandants referats ed è sa participà a las sequentas dietas ed als sequents curs:

- 4-1-1990/Val d'Aran/Vielha (Spagna): «La politique linguistique en Suisse et le rhéto-romanche», referat salvà a chaschun da l'avertura dals curs da stad 1990, organisads da l'Universitat occitana d'estiu,
- 26-29-7-1990/Stierva: «Curs da rumantsch grischun» (curs da RG per principiantAs),
- 21-9-1990/Cuira: Discussiun al podium organisà da la Conférence romande et tessinoise des chefs d'établissements secondaires (CROTCEs),
- October/november 1990/Cuira: Curs da rumantsch grischun per collavuraturAs da radio/tv rumantscha (6 sairas à 1 1/2 ura),
- 3-11-1990/Berna: «Rätoromanische Kultur», referat salvà a chaschun da la Conferenza generala da l'Associaziun svizra dals surds (ASS),
- 7-11-1990/Landquart/Plantahof: «Rumantsch grischun», lecziun cun infurmaziuns da basa e discussiun (partiziun ladina),
- 27-11-1990/Cuira/LR: Guida tras la Lia Rumantscha cun ina classa da maturandAs dal Liceum Alpinum Zuoz (LAZ).

Daspera è vegnì terminà il feagl d'infurmaziun «Ponti-Punts» (en

collavuraziun cun M. Raselli da la PGI/Poschiavo) ed elavurà in emprima part dal prospect d'infurmaziun davart la Rumantschia; il «Fegl d'infurmaziun» per mauns da las gasettas rumantschas, l'agid da pronunzia dals numns locals e da persunas rumantschas (per mauns da radio/tv DRS) ed ina seria da diapositivs per referats da standard, previs tenor il program da lavur, n'han anc betg pudì vegnir realisads. La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns è stada occasiunala.

Il manader dal PID ha ultra da quai lectorà ils toms IX e X da l'Ars Helvetica ed è stà co-autur (part da la concepziun e part rumantscha) en ina grupp da lavur per il nov gieu svizzer intitulà «Lingo, il gieu svizzer da las linguas» (ediziun Sabe/Turitg).

Diversas correcturas e translaziuns en rumantsch; singulas translaziuns en franzos e talian.

9. MEDS DA MASSA, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Gasetta quotidiana

La procedura da consultaziun tar las uniuns affiliadas conc. il rapport da pressa «Stapferhaus» ha purtà in resultat en general positiv, cun singulas resalvas. Unanimamain èn las uniuns affiliadas dentant da l'avis da cuntinuar cun la lavur vid quest project. Sin fundament da quests fatgs ha il cussegl LR elegì Giusep Capaul sco mainaproject per la quotidiana. Sia incumbensa cumpiglia tut las lavurs da detagl necessarias per realisar ina quotidiana (elavuraziun dad in project definitiv, purtader dal project, finanziaziun, statut redacziunal, infrastruttura, etc.). Sin proposta da las uniuns regiunalas vegn ina grupp da cussegliaziun installada cun ils sequents commembers:

Ignaz Cathomen, Falera (Romania)

dr. iur. Nuot Saratz, Puntraschigna e Jon Peider Lemm, S-chanf (Uniun dals Grischs)

Sep Item, Flem (Renania)

lic. oec. Remi Capeder, Casti (Uniun rumantscha da Surmeir)

La radunanza da delegadAs dals 23 da zercladur/gün 1990 a Casti ha decidì in credit da fr. 150'000.– ord il «Dun da la festa naziunala» a la LR 1989 per finanziar la fasa da projectaziun. Davart sia lavur dal 1990 dat il mainaproject il sequent rapport:

«L'idea da realisar ina gasetta romontscha dil di ei tuttavia buca nova. Mo igl ei restau ditg tier il giavisch ni ina mudesta emprova.

La LR, cunscienta dalla gronda muntada dad ina gasetta romontscha per promover e mantener nies lungatg periclitau, ha adina puspei dau novs impuls. Sut sia egida ei vegniu ediu 1988 ina numera d'emprova (La Quotidiana). Il resun ei staus positivs. Sin iniziativa dalla LR ha ina grupp da lavur dalla Casa Stapfer elaborau 1989 propostas sco basa da discussiun e da decider. Tut las uniuns affiliadas dalla LR ein s'exprimidas per La Quotidiana. Ils gremis dalla LR han elegiu 1990 il meinaproject e la cumissiun accumpignonta. Il november 1990 ha la cumissiun entschiet sia lavur, buca sut levas circumstanzias, denton cul ferm sustegn dalla LR.

La cumissiun da projectaziun ha d'elaborar e francar las premissas per realisar ina gasetta romontscha dil di. Quei duei succeder en collaboraziun cun ils editurs dallas gasettas existentas che vegnan integradas en La Quotidiana. Duess quei buca esser realisabel, sche eisi da procurar alternativas. La LR vegn a dar aschi spert sco pusseivel la decisiun da principi.

La cumissiun da projectaziun ha salvau 1990 treis sesidas. Ella ei vegnida informada ed ei sedocumentada. Ils emprems contacts vegnan continuai culs editurs dallas gasettas romontschas. Las autoritads pertuccadas da Cantun e Confederaziun vegnan informadas. Era la populaziun romontscha duei vegnir tenuta sil current tras referats, publicaziuns ed acziuns da propaganda. Tut quellas activitads sespleigan parallelmein.

La Quotidiana ei ina gronda novaziun per la Romontschia. Biars ein perschudi da sia necessitad. Auters tucca ei da gudignar persunter. Cun il concept previu lein nus segirar l'entira pressa romontscha existenta. Ina gasetta romontscha che cumpara mintgadi ei in mied zun efficient per salvar nies lungatg-mumma aschi en prighel. Quei negin che dubeta. In tal consens fundamental ei bein premissa sufficienta per dar al pievel romontsch quei ch'el ha sco suletta grupp linguistica svizra aunc che manca: ina gasetta romontscha dil di. Savess ins bein metter zacu auter pli

significontamein che 1991 – pils 700 onns dalla Confederaziun – il fundament persuerter? Strusch!»

Giusep Capaul, meinaproject

Giusep Capaul resta commember da la suprastanza LR.

La pressa existenta è vegnida sustegnida finanzialmain tenor preventiv sco fin ussa.

Lavur generala d'infurmaziun

Las medias han retschet regularmain infurmaziuns da la LR conc. las fatschentas tractadas. La pressa svizra ha rapportà en divers connexs davart il rumantsch, surtut era davart il rumantsch grischun e las discussiuns per ina quotidiana.

La Lia rumantscha ha organisà las sequentas orientaziuns directas per las medias:

- a chaschun da la radunanza da delegadAs dals 23-6-1990 a Casti e dals 8-12-90 a Cuir
- preschentaziun dal dicziunari/dictionnaire rumantsch ladin – frances da Gilbert Taggart

Numerusas schurnalistas e schurnalists han visità la LR per intervistas, films, infurmaziuns. Els han retschet documentaziuns davart lingua e cultura.

Il secretari è sa partecipà cun referats u allocuziuns a las sequentas occurrenz:

- Technikum Winterthur: Sprachplanung in Graubünden – der Fall Rätoromanisch
- Suprastanza Romania, Renania, URS: posiziun tar artitgel 116 CF.
- Students rumantschs a Friburg: Temas e temas en la Rumantschia
- Preschentaziun dal «Lexicon svizzer»: «Aspects d'ina minoritad»
- Coscienza svizzera a Vicosoprano: Il quadrilinguismo svizzero e la realtà nei Grigioni
- Forum Helveticum, Bern: Interkulturelle Kommunikation als Aufgabe
- Comité romontsch, Flem: Zweisprachigkeit – Chance oder Schranke?

- Preschentaziun da «Punts/Ponti» a Poschiavo
- Cader dal regiment 29 a Bogn Ragaz: Sprachpolitik ist mehr als schöngeistige Sprachpflege
- Emna da lavur da l'Ecole normale Neuchâtel: Est-ce qu'on peut sauver le romanche?
- Curs da rumauntsch, Chesa Planta, Samedan: Sind die Graubündner/innen wirklich grau?
- Cercle Gulbenkian, Lisboa: Aménagement linguistique en Suisse
- Excursiun accumpagnada cun «Coscienza Svizzera» en Surselva e Sutselva
- Avertura «Dis da litteratura» a Domat
- Podium da la «Conférence romande e tessinoise des chefs d'établissement secondaires»
- Universidad de Oviedo (Asturia/Spagna): La situazione socio-linguistica del retoromancio in Svizzera
- Uniun da dünnas Savognin: cudeschs d'uffants en rumantsch
- Preschentaziun da l'istorgia dals Rumantschs, 2. tom: ILS COTS DA MERCUR a chaschun da l'orientaziun da las medias
- Liceo cantonale di Locarno: Il Grigione: Cantone trilingue, la posizione delle minoranze
- Simposi Fidinam SA Lugano: Retoromania – Grigione – Svizzera: aperture nella politica culturale e linguistica
- San Vittore: presentazione della pubblicazione «Valmesolcina e Valcalanca»
- divers referats en clubs etc.

Cun la televisiun rumantscha è vegnì discutà il project «Ierta rumantscha» da Jacques Guidon. Il film duess documentar monuments culturals en la Rumantschia.

En connex cun il «Salon du livre» a Genevra ha la Lia rumantscha preschentà en il rom da la MONDOLINGUA la situaziun dal rumantsch en Svizra.

Cun il radio Grischa è vegnida discutada la preschientscha rumantscha en quest radio local. Sper las emissiuns en rumantsch – per part marginalas e strusch en il rom prescrit tras la concessiun – fa il radio Grischa era lavur davart il rumantsch ed a favur da la convivenza tranter las linguas e l'enclegientscha vicendaivla.

10. TEATER RUMANTSCH

Las Gruppas rumantschas fan diever dal servetsch da cussegliaziun. Ellas mettan a disposiziun lur translaziun per uschia retschaiver las contribuziuns per la translaziun.

Il post da teater vegn consultà activamain. L'onn passà ha il post da teater tramess 168 spediziuns per selecziun cun passa 1'100 tocs. Daspera ha il post er stuì procurar per translaziuns e ha intermedià dretgs da represchentaziun e translaziun.

Accompagnaments ni contacts pli intensivs cun:

- teater cun impedids en Engiadin'auta
- gruppa da teater Bravuogn
- Tribuna Sursilvana
- gruppa da teater Segl
- gruppa da teater Rueras
- gruppa da teater Mustér

Per l'animaziun e contacts cun las gruppas en las regions èn ils collavuratur regiunals LR responsabels. Tenor lur indicaziuns èn l'onn 1990 vegnì giugads radund 75 tocs rumantschs.

Il post da teater rimna ed ordinescha en sia biblioteca specifica tut ils tocs en rumantsch, originals e translats. L'onn 1990 èn vegnids integrads 28 tocs novs, q.v.d. er translaziuns u transcripziuns d'in idiom en l'auter. Ultra da quai han pudì vegnir integrads 8 tocs originals rumantschs (da quests 8 tocs èn 6 teaterets per uffants). La biblioteca cumpiglia uss ca. 1'150 tocs che vegnan mess a disposiziun a las gruppas. L'onn da rapport è cumparida ina reediziun cumpletta dal CARNET DA TEATER.

L'onn 1990 ha la LR edì 3 numers da la retscha da teater LA SCENA. Questa retscha è vegnida fundada da Tista Murk che ha era edì 65 numers. La LR ha realisà «Ils fisichers» da Friedrich Dürrenmatt, en sursilvan da Anna Janki ed Andrea Cadonau (LA SCENA 66), e puter da Chatrina Urech-Clavuot (LA SCENA 67) ed «Ussa contan ei puspei», en sursilvan da Rita Cathomas-Bearth (LA SCENA 68), da Max Frisch.

En la pressa rumantscha e tudestga è vegnì infurmà regularmain davart occurrenzas e curs conc. il teater rumantsch. En collavuraziun cun l'Uniun grischuna da teater popular (UTP) cumpara 4 giadas l'onn in feagl d'infurmaziun (triling): IL REFLECTUR. Las collavuraturas

dal post da teater èn omaduas en suprastanza da la UTP per pussibilitar ina buna collavuraziun.

La segunda part dal MUSSAVIA DRAMATIC III è cumparì il fanadur 1990. El cumpiglia da trais toms e po vegnir cumpletta cuntinuadamain. Tut ils teaters novs che la LR retschaiva vegnan resumads e preparads per als integrar en il MUSSAVIA DRAMATIC III.

Contacts externs

La lavur cun ils contacts externs è s'augmentada fitg ed il pensum da lavur surpassa las pussaivladads da la LR. A. Buob ha elavurà differentas propostas per ina restructuraziun interna dal post da teater e la suprastanza da la LR ha prendì conuschientscha. In invit per ina discussiun da la situaziun cun la basa dal teater popular rumantsch dals 17 da november 1990 a Tusaun ha chattà pauc resun. La LR po cussegljar e sustegnair, la «politica» dentant, contracts d'amicizia ed autras discussiuns stuessan vegnir fatgas dals exponents dal teater sezs.

La collavuratura A. Buob sa retira dals contacts externs cun excepziun da la collavuraziun cun la SADS e da tut il champ dal teater per uffants e giuvenils (teater en scolina, en scola, furmaziun da scolastAs e mussadras, contacts chantunals, naziunals ed internaziunals per il teater da giuvenils). Per ils contacts externs ordinaris tractescha la LR cun la UTP per chattar schliaziuns cunvegnetas.

Contacts chantunals

Ils contacts cun l'Uniun da teater popular (UTP) èn intensivs. Annemieke Buob, collavuratura dal post da teater LR, è vicepresidente da la suprastanza UTP e Claudia Cathomen, collavuratura dal post da teater LR, è commembra da la suprastanza UTP.

Contacts naziunals:

La LR ha contacts cun las sequentas organisaziuns:

ZSV Zentralverband Schweizer Volkstheater

FFSI Federazione Filodramatiche della Svizzera Italiana

FFSTA Fédération Suisse des Sociétés Théâtrales d'Amateurs

SADS Schw. Arbeitsgemeinschaft für das darstellende Spiel in der Schule

SSCT Societad svizra per cultura da teater

L'october 1990 ha gî lieu a Visp l'emprim inscunter dals represchentants da las trais organisaziuns e da la collavuratura dal post da teater LR. Per il futur han ins fixà las sequentas finamiras: Preparar in contract d'amicizia sin plaun naziunal ed in project dad in festival da teater «Biennale dal teater popular svizzer». Per las festivitads da la CH91 han il ZSV e la FFSTA preparà in festival dal teater popular svizzer a Friburg. Ina gruppa rumantscha è er envidada.

Per il futur han differentas uniuns signalisà interess da participar a festivals ed inscunters da teater en ed ordaifer il chantun.

Contacts internaziunals

La CIFTA (Comité International des Fédérations Théâtrales d'Amateurs de culture latine) ha gî sia reuniun annuala a Paris. La collavuratura A. Buob è stada preschenta.

Ils Wallons, ina minoritad linguistica e culturala en Belgia, ha intensivà ils barats culturals cun la Rumantschia. Ina gruppa da teater da la Wallonia ha visità il Grischun a chaschun dal festival da teater a Tusaun (27-29 d'avrigl 1990) cun ina producziun. Els envidan ina gruppa rumantscha per l'avrigl 1991 en Belgia.

La CIFTA organisescha mintga trais onns in'emna dad inscunters e barats dal teater popular da tut ses commembers. Las proximas ESTIVADES èn fixadas per l'avust 1991.

L'engaschament da la LR en connex cun il teater d'amateurs sin il plaun naziunal ed internaziunal ha chaschunà discussiuns. La LR vul surtut s'engaschar per la lavur da teater en las regiuns rumantschas. Barats e represchentaziuns ordaifer (naziunal, internaziunal) ston surtut star en interess ed iniziativa da la singula gruppa. La LR po en cas concrets dar contribuziuns per tals barats.

L'onn 1990 ha la LR pudì contribuir a chaschun dal festival da teater a Tusaun (27 – 29 d'avrigl 1990) contribuziuns per 3 gruppas rumantschas e per ina wallona.

En la furmaziun da las mussadras rumantschas da l'Engiadina ha

gì lieu il december 1990 in curs obligatoric a Zernez: «Dramatisar en scolina». J. Guidon ed A. Buob han manà il curs. Sin giavisch vegn il curs cuntinuà l'avrigl 1991.

Teater cun impedidAs: Ils contacts e las discussiuns ch'ins ha gì il favrer 1990 cun ils manaders a Samedan han gì per consequenza ch'il club da furmaziun da la Pro Infirmis GR ha organisà en collavuraziun cun A. Buob in curs da teater per impedidAs. A partir da l'october 1990 han impedids e na-impedids frequentà en Engiadin'auta durant 12 sairas in curs triling. Il december han ils 15 participants dal curs preschentà publicamain in gieu da Nadal.

11. CHANT E MUSICA

Il december 1990, suenter quasi 2 onns da lavur, ha la cumissiun da chant sut il presidi da Giusep Giuanin Decurtins pudì preschentar 19 chanzuns per chor viril e 23 chanzuns per chor maschadà, selecziunadas e tschentadas a posta per il project «EDIZIUN CHANZUNS».

Questa collecziun da chanzuns vegn cuntinuada ils proxims onns cun l'intenziun da furnir a noss chors rumantschs cumposiziuns novas e cumposiziuns cumprovadas en ina furma pratica e plaschaivla. Era noss/as cumponist(a)s duessan cun questa furma da derasaziun avair la pussaivladad da far conuschent lur lavurs ad in dumber d'interessents pli vast che fin ussa.

Il pretsch per la prima furniziun da chanzuns munta per 1 ordinatur spezial incl. las chanzuns respectivas à fr. 60.–. Tgi che cumpra l'ordinatur retschaiva da temp en temp la nova selecziun da chanzuns. Per l'abunament èn previs custs da ca. fr. 1.– per pagina/chanzun. L'abunament cumpiglia il dretg da copiar las chanzuns.

En quest lieu vulessan nus ina giada era menziunar la grond'impurtanza dals chors sco purtaders e «tgiraders» dal linguatg rumantsch. Gist per l'assimilaziun da persunas da linguatg ester na datti strusch ina meglra chaschun per emprender il rumantsch che la participaziun ad in dals numerus chors rumantschs. Il moviment da chant è organisà bain en il Grischun e dovra strusch animaziun

speziala da la LR. A chaschun da festas da chant e da veterans datti er bunas chaschuns per contacts surregionals. Tenor pratica vertenta dat la LR contribuziuns directas per il chant sulettamain per translaziuns da chanzuns e per il pled scrit rumantsch en connex cun concerts, ediziuns da cassetas, plattas e discs cumpacts. La lavur da la LR sa concentrescha sin metter a disposiziun litteratura da chant, sin animaziun per cumposiziuns (concurrentas ed evaluaziun) e sin sustegns per projects spezialas.

12. EDIZIUNS LR 1990

Quest onn è stà in onn variant e cun blera lavur per il post d'ediziuns. Bleras ediziuns novas sco er diversas restampas han augmentà la lavur d'administraziun, quella da la vendita sco er la spediziun.

Ovras fundamentalas

Gieri Menzli	Cuors da rumantsch vallader II (adatt. Constantin Pitsch ed Annetta Ganzoni)
Gieri Menzli	Cuors da romontsch sursilvan II (adatt. Isidor Winzap)
	Cuors da rumauntsch puter II (adatt. Annetta Ganzoni Pitsch)
	Curs da rumantsch grischun – français I (adatt. Jürg Barblan)
	Cuors da romontsch sursilvan I (restampa 2. ediziun, 1085 exemplars)
	Cassetta tar il cuors da rumauntsch puter
	Cassetta tar il cuors da romontsch sursilvan
	Cassetta tar il cuors da rumantsch vallader
	Cassetta tar il curs da rumantsch surmiran

- Gion Deplazes Funtaunas III, Istorgia da la litteratura rumantscha
(Da la revoluziun franzosa a l'avertura litterara)
- Gilbert Taggart Dicziunari fundamental
rumantsch ladin (vallader) – français
- Gilbert Taggart français – rumantsch ladin (vallader)
(1. ediziun 1005 exemplars)
- Vieli/Decurtins Vocabulari romontsch sursilvan – tudestg
(Restampa 3. ediziun, 2064 exemplars)
- Reediziun da: Cassetta tar il curs da rumantsch grischun
Cassetta tar il curs da rumantsch surmiran
Cassetta tar il cuors da romontsch sursilvan
Cassetta tar il cuors da rumantsch vallader
Cassetta tar il cuors da rumauntsch puter

MEDS D'INSTRUCZIUN

- Annatina Campell Ideas ed impuls I e II, versiun sursilvana
(adattaziun da Sora Florentina Camartin)

CUDESCHS D'UFFANTS

- Marietta Bearth ZVAC (surs./suts. – vall./surm.)
(1. ediziun, 2x 1013 exemplars)
- L.Flepp/
B.Cathomen Las aventuras da Floret
(surs./vall. – surm./suts., lià da nov)
- Reproducziun da: Cassetta da praulas sursilvanas I
(2. ediziun, 106 exemplars)
- Cassetta da tarablas ladinas II
(2. ediziun, 109 exemplars)

DIVERSAS EDIZIUNS

- LR Laudinella (cudesch da chanzuns)
(Restampa 4. ediziun, 574 exemplars)
- LR Agenda rumantscha 1991
(2010 exemplars)
- LR Rapport annual 1989
- F. Dürrenmatt LA SCENA «Ils fisichers» nr. 66 (surs.)
A. Janki/A. Cadonau
- F. Dürrenmatt LA SCENA «Ils fisikers» nr. 67 (puter)
Ch. Urech-Clavuot
- M. Frisch/
R. Cathomas-Bearth LA SCENA «Ussa contan ei puspei» nr. 68 (surs.)

CARNETS OSL

- Jacqueline Held/
Thomas Stecher Las zoclas da Lisa-Mustazza (OSL nr. 1901)
- Diff. autours Donnas surmiranas screivan(OSL nr. 1902)
- Leo N. Tolstoi/
Carl Grond Ils duos vegls (OSL nr. 1903)
- Ute Keil/
Seraina Luzi Sar Ruogn e'l tössi (OSL nr. 1904)
- Thomas Beer Dus teaters per la scola (OSL nr. 1905)
- Toni Berther Spass e sbats (OSL nr. 1906)
- Augustin
Manetsch Pader Placi Spescha 1752-1833 (OSL nr. 1907)
- Giusep Alig/
Gion Risch Cantieni Carlito, igl pintg Indian (OSL nr. 1908)

*Rapport dal president da la cumissiun redacziunala rumantscha
per carnets OSL*

L'onn 1990 avain nus puspè salvà duas sedutas da redacziun, ina la primavaira, l'otra l'atun. Quellas sedutas han adina lieu a Cuira tar la Lia rumantscha, uschia ch'i dat adina puspè chaschun da prender contact directamain cun in ressort u l'auter da la LR. L'ulteriura lavur da redacziun vegn fatga tar mintginA a chasa. Deplorablamain avain nus stuì ans decider da terminar l'ediziun da carnets en sutsilvan, damai che la vendita da quests carnets era memia pitschna (I cumpariva in carnet ad onn). La lectura concernenta vegn remplazzada en in'otra moda, e là nua ch'igl è pussaivel davart la dimensiun dal text, laschain nus cumparair en l'avegnir mintgamai in carnet en dus idioms: sutsilvan ed in ulteriur, uschia ch'era l'execuziun d'in tal carnet è pli cunvegnenta e da «responsar». Cristian Joos resta commember da la cumissiun da redacziun.

Malgrà che Linus Berther s'ha dà fadia da propagar noss carnets, è la vendita stada mudesta. El avess magari spetgà dapli eco sin sias offertas (p.ex. pudessan magistras e magisters retrair gratuitamain in exemplar da mintga carnet nov per giuditgar el sco lectura da classa). Per l'avegnir stuain nus ir pli bler a fiera cun noss carnets. – Quai vegn a succeder a Laax a chaschun da la SCUNTRADA.

Augustin Manetsch

EDIZIUNS EN PREPARAZIUN

Il «Manuel pratique de romanche» (Romanica Raetica 4) da Ricarda Liver è actualmain exhaust. La reediziun è gia curregida e pronta per la stampa.

La cuntinuaziun dals «Curs da rumantsch» da Gieri Menzli 1990.

Per 1991 è planisà: La realisaziun dal curs sutsilvan I, la preparaziun dal curs sutsilvan II, ina adattaziun dal curs rg per interessents da linguatg talian sco er ina cassetta da lectura tar il curs da rumantsch sutsilvan. Ultra da quai è en preparaziun ina ristampa dal cuors da rumantsch vallader I (2. ediziun 1000 ex.), sco er dal cuors da rumauntsch puter I (2. ediziun 500 ex.). En elavuraziun stat er la

cuntinuaziun dal curs da Menzli cun in 3. tom davart vita, lingua e cultura en la Rumantschia (cf. pag. 26).

Il cudesch da la retscha HALLWAG cun il titel: «Flurs da prada». Questa ediziun è gia en stampa e duess cumparair en il decurs dal prim quartal da l'onn current.

«Tecnica II», glista da plets tenor DUDEN

«Vocabulari administrativ-giuridic». Damai che quest cudesch vegn adina puspè dumandà, avain nus preparà in'ulteriura ediziun da 25 exemplars en furma da cudesch.

Restampa dal cudesch d'uffants «La fuigia dil Stoffel» da Theo Candinas cun illustraziuns da Christian Gerber ed Erwin Gansner.

Educaziun sexuala: «Peter, Ida e Minimum» da Fagerström/Hansen en 4 idioms (Chasa editura: Otto Maier, Ravensburger). Questa ediziun cumpara en versiun surmirana, sutsilvana e sursilvana, suenter ch'ina procedura da consultaziun ha purtà quest resultat. Suenter difficultads e discussiuns en connex cun la translaziun en sursilvan ha dr. Clau Solèr fatg quella da nov per incumbensa da la LR. L'UdG desista sin questa ediziun.

«Circus Barbado», cudeschet cun 25 chanzuns per giugar e sautar, per far teater e musica tenor versiun originala tudestga «Zottelbär» (Chasa editura: Pan AG, Turitg)

«Gieus per emprender linguatg» da Manuela Gross. Questa ediziun vegn preparada en ils 5 idioms.

Il «KODI», la revista per uffants, vegn edida sco emprova en 3 idioms. Sche quest'emprova ha success e vegn acceptada dals abunents, duai il KODI vegnir cuntinuà en questa furma. Cas cuntrari cumpara el vinavant sulettamain en sursilvan, cunquai ch'ina ediziun integrala da l'entir carnet en plirs idioms surpassa las pussaivladads finanzialas da la LR.

CONTRIBUZIUNS PER EDIZIUNS A:

Romania Paun cucu da Vic Hendry

Romania Monas en iral dad Alfons Vinzens

Romania Tschespet 62, Cun l'auter a pèr da Vic Hendry

Romania da giuventetgna	Talina
Romania/Renania	Igl Uaul grond da Rico Tambornino
Renania	Alp da Veulden da Plasch Barandun
UdG	Il grond Corradi dad Oscar Peer
SRR	Annalas
Desertina	Die Rätoromanen. Ihre Identität in der Literatur da Gion Deplazes
Desertina	Per ovras da Toni Halter
Casa editura Triet	Martin ed il Sontgaclau da Toja Isenring
Uniun da giuventetgna Lumbrein	Broschura da giubileum
Centrala da dunnas	Dunnas en il Grischun
Buchli Rolf	Ad acla
Tauber Christian	Interpretaziun da Tredeschin
Candreia Linard	Notiztgas dalla Sicilia

PROPAGAZIUN E VENDITA DA PUBLICAZIUNS

Durant l'onn 1990 è la LR stada preschentada a pliras exposiziuns per preschentar e promover la vendita da cudeschs rumantschs.

Gia per la segunda giada è la LR stada represchentada a Genevra a chaschun da l'exposiziun «Salon international du livre et de la presse» (25-4 fin ils 29-4-90), a la quala bler(a)s visitader(ras) han demussà interess per la Rumantschia, ses linguatg e sia cultura. In spezial interess ha il curs da rumantsch grischun – français da Jürg Barblan sveglià. A tut ils Rumantschs ed amis da Genevra e conturn che èn sin ina moda ni l'autra sa gidads cun il collavuratur da la LR durant l'exposiziun saja engrazià grondamain per la solidaritad.

Dals 9 da november fin ils 2 da december 1990 è la LR stada represchentada cun varga 50 titels rumantschs a l'acziun da vendita cun il num «Tren sin viadi» che è vegnida organisada da la nova organisaziun grischuna «Cudeschs dal Grischun».

Curt avant las vacanzas da stad avain nus fatg in'acziun da reclama en furma d'in feagl supplementar da tut las gasettas rumantschas che èn vegnidas derasadas en radund 12'000 chasadas. L'acziun ha gè bun success.

Sco gia l'onn passà avain nus er quest onn fatg in'acziun da vendita curt avant las festas da Nadal. Tar omaduas acziuns èn las novas ediziuns, actualas al temp sco er diversas sin il champ da musica, vegnidas offeridas. Il resun è stà cuntentaivel.

Ultra da quai èn las diversas novas ediziuns vegnidas preschentadas en las gasettas rumantschas en furma d'inserat u en furma d'ina comunicaziun da pressa.

Per la derasaziun da cudeschs collavura la LR er cun la Cuminanza da lavur grischuna da cudeschs per la giuventetgna. Erwin Ardüser è la persuna da contact en la suprastanza da quest'organisaziun.

La LR è daventada commembra da l'uniun d'editurs «BÜCHER AUS GRAUBÜNDEN/CUDESCHS DAL GRISCHUN». Cun questa uniun è vegnida discutada la participaziun al «Salon du livre 1991», il «Tren da cudeschs» ed ulteriuras acziuns da vendita.

Da la Hatrick SA ha la LR surprindì per la revendita las versiuns rumantschas (sursilvan, surmiran, puter e vallader) da l'Istorgia dals Rumantschs, 2. tom cun il titel: *Ils cots da Mercur*.

ANTIQUARIAT DA CUDESCHS RUMANTSCHS

Sin la fin da l'onn 89 ha la LR installà in antiquariat da cudeschs rumantschs sco er tudestgs che stattan en connex cun noss linguatg u cun l'intschess rumantsch. L'interess per questa purschida supplementara è stà grond.

Er quest onn ha la LR cumprà cudeschs antiquars da privats sco er ord relaschs. Per la revendita, resp. distribuziun, surpiglia la LR cudeschs antiquars e vegls.

FURNIZIUNS, REGALS DA CUDESCHS, BIBLIOTECAS

Per installar u per cumplettar bibliotecas u autras rimnadas ha la LR er quest onn surdà diversas ediziuns gratuitamain.

- Biblioteca communal Tavo
- Biblioteca Bogn Ragaz
- Biblioteca Tschier
- Biblioteca cumünala d'Ardez
- Centre de traduction littéraire, Losanna

Ultra da quai regala la LR atgnas ediziuns sco premis da tombolas, per div. occurrenz, concurrenz e.a.v.

Per la summa da ca. frs. 6'500.– ha la LR furnì cudeschs ad universitads e persunas privatas a l'ester. Quest import va a quint da la PRO HELVETIA.

L'inventari per la fin da l'onn 90 mussa ch'in grond dumber da cudeschs empleneshan ils tschalers en chasa rumantscha. Per l'onn proxim vegn pruvà da derasar cudeschs en connex cun la SCUNTRADA cun far acziuns spezialas. Per las bibliotecas metta la LR er a disposiziun inscripziuns, cedels da registraziun, etc.

13. CONTACTS/AUTORITADS

Contacts cun las autoritads federalas /chantunalas

Discussiuns cun las autoritads federalas han gì lieu en connex cun l'adattaziun da las contribuziuns federalas a la chareschia ed en connex cun la consultaziun conc. la revisiun da l'artitgel 116 CF.

Al chantun Grischun è vegnidas inoltradas dumondas davart l'adattaziun da las contribuziuns federalas e chantunalas a la chareschia, davart la mancanza previsibla da mussadras rumantschas, davart la finanziaziun dals vocabularis regiunals, davart la coordinaziun da la terminologia en la chanzlia federala. Il secretari è era vegnì consultà conc. las directivas chantunalas davart la translaziun da texts uffizials en rumantsch. La cumissiun da pressa ha discutà cun il schef dal departament d'educaziun il project «Gasetta rumantscha dal di».

L'uffizi da sport chantunal ha contribuì per la preparaziun da la terminologia dal med d'instrucziun «Gimnastica e sport en scola». L'ediziun da questa terminologia duess pudair succeder l'onn 1991. Al chantun èn era vegnidas inoltradas las materialias per program e rapport da lavur e per preventiv e quint LR. Per inscripziuns, translaziun, resguard dal rumantsch en ils uffizis chantunals, per curs, finanzas, urdens administrativs etc. è la LR en contact oral cun divers exponents da l'administraziun chantunala.

Al chantun da Genevra è vegnì sutmess in rendaquint ed ina nova dumonda conc. la contribuziun da Genevra a la promoziun dal rumantsch.

Contacts cun vischnancas e citads

Contacts permanents cun las vischnancas tgiran ils collavuratur regiunals. Els sa scuntran cun suprastanzas communalas e dattan er orientaziuns en radunanzas localas e communalas. La LR sezza ha tgirà ils sequents contacts speziels cun vischnancas e citads:

- Las vischnancas èn vegnidas supplitgadas da duvrar tant sco pussaivel il rumantsch en publicaziuns en il Fegl uffizial chantunal. Als circuls politics dal territori rumantsch ha la LR sutmess la dumonda da rumantschar ils nums uffizials dals circuls.
- Il collavuratur d'Engiadina ha organisà in curs da linguatg per chanzlists.
- Cun las vischnancas al cunfin dal linguatg cun scolàs fundamentalas tudestgas ed instrucziun supplementara da rumantsch ha gè lieu ina tschentada d'infurmaziun e barat d'experientscha.
- En connex cun la preparaziun da la SCUNTRADA han ins gè contact a scrit u oral cun las vischnancas da Laax, Flem, Falera e Sagogn.
- Cun exponents da la vischnanca da communicaziun Mustér, cun il DRG e la biblioteca chantunala è vegnì discutà il project per ina cataloghisaziun centrala da las bibliotecas rumantschas (project DIS. 11)

Gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun

Parsura e secretari sa participeschan a la gruppa da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun. Questa gruppa ha salvà durant

l'onn da rapport pliras sedutas e preparà ina prima part dad in rapport davart la situaziun linguistica en il Grischun.

Contacts cun autoritads ecclesiasticas e cun las Baselgias

Il contacts sa concentreschan sin in concept e program per las occurrenzas davart la religiun en connex cun la SCUNTRADA. La dumonda dad ina revisiun d'artitgel 3 dals tschentaments LR conc. contribuziuns da la LR per ediziuns da natira religiusa – confessiunala nun è vegnida tematisada vinavant. Ina tala revisiun pudess vegnir en dumonda en connex cun ina revisiun pli gronda dals tschentaments LR.

Contacts cun diversas instituziuns

La Fundaziun Planta e la Fundaziun Retoromana han retschet contribuziuns per lur curs da stad. Il legat Cadonau sustegna la LR cun contribuziuns per ediziuns en sursilvan e s'engascha en spezial per ina reediziun dal vocabulari da Vieli/Decurtins: sursilvan – tudestg. Ella porta ils custs da la redacziun tras Alexi Decurtins.

Integrar ils Rumantschs ordaifer il Grischun en la LR

Cun ils exponents dad uniuns rumantschas ordaifer il territori èn vegnidas discutadas pussaivladads per integrar questas uniuns commensuradamain en las structures da la LR.

La grupp da lavur «Rumantschs en la Bassa» (Dumeni Capeder, Anna Cilgia Vital, Gian Guolf Bardola, Sigisbert Lutz) ha sutta mess in rapport conc. ils giavischs per s'integrar en las structures da la LR. Sin fundament da quest rapport e dad in inscunter cun la grupp da lavur è vegnida elavurada ina proposta per integrar ils Rumantschs ordaifer il Grischun en las structures da la LR. Quella prevesa:

- resguardar exponents da las uniuns rumantschas da la Bassa en la radunanza da delegadAs LR cun dretg cumplain (3 represchentantAs)
- tschertgar ensemen cun ils Rumantsch ordaifer il Grischun ina

structura organisatoria cun la legitimaziun da delegar quests exponents

- suttametter las midadas dals tschentaments (art. 1, art. 7c, art. 8) al cussegl per decisiun ed en procedura da consultaziun tar las uniuns affiliadas.

La decisiun definitiva en questa dumonda duess pudair vegnir prendida a chaschun da la radunanza da delegadas a chaschun da la SCUNTRADA 1991 a Laax.

Contacts per rumantschaziuns

Cun distribuiders da texts en il territori rumantsch (distribuiders da victualias e raubas, biros da propaganda, bancas, segiranzas, PTT e auters) ha la LR contacts surtut sur il post da translaziun. Tras quests contacts ha la preschientscha dal linguatg pudì vegnir rinforzada en numerus secturs nunlitterars da la vita publica.

En quest sector sa cumporta la LR a moda reactiva, cun quai che las forzas da persunal per ulteriura lavur mancan.

Contacts cun instituziuns na-rumantschas

Cun la «*Pro Grigioni italiano*» e la «*Walservereinigung*» tgira la LR contacts permanents per activitads cuminaivlas. En spezial è vegnidas discutadas occurrenz per la SCUNTRADA. Cun la «Sezione di Poschiavo» da la PGI è vegnida realisada da cuminanza ina brochura cun il titel «Punts/Ponti» per infurmaziun vicendaivla. Questa brochura è vegnida preschientada en ina occurrenza cuminaivla bain frequentada a Poschiavo. Ina scuntrada a Baiva da chors ed uniuns culturalas dal Grischun talian e dal Grischun rumantsch, stada prevista per l'onn da rapport, nun è vegnida realisada. Il secretari ha fatg referats a Vicosoprano (Coscienza svizzera) ed a San Vittore (preschentaziun da l'ediziun «Valmesolcina/Valcalanca»).

En la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG) collavura Erwin Ardüser sco represchentant da la Rumantschia e persuna da contact per la LR. La CGCG collavura cun la LR per derasar cudeschs rumantschs a la giuventetgna,

per regla sur ils scolasts. En ina discussiun è vegnida preparada in'occurrenza da questa cuminanza a chaschun da la SCUNTRADA.

En il rom da l'usità han represchentantAs da la LR tgirà numerus contacts cun organisaziuns naziunalas ed internaziunalas:

- Christian Joos represchenta la LR en la *Quarta Lingua* che sustegna acziuns da rumantschaziun e l'ediziun dad Ars Helvetica.
- Christian Joos è era represchentant en la *Fundaziun OSL* che è sa constituida independentamain da la Pro Juventute.
- Dunna Heidi Derungs-Brücker represchenta la LR en la *Societad svizra per minoritads*. Questa societad è vegnida contactada per in engaschament en connex cun la proxima SCUNTRADA.
- Il secretari ha referì en duas occurrenz dal *Forum Helveticum*.
- La *Pro Helvetia* sustegna divers projects rumantschs tenor las indicaziun en il quint LR. Cun la Pro Helvetia ha gì lieu ina discussiun a Turitg conc. la finanziaziun dad Ars Helvetica.
- A la dieta da la *Cuminanza da las gruppas etnicas dals pajais vischins da l'Austria* a Osijek/Eszek ha la suprastanza delegà Sonja Capaul. Questa cuminanza ha discutà ils elements per ina charta dals dretgs fundamentals da las minoritads linguisticas.
- La *Nova Societad Helvetica*, che s'engascha surtut er per l'enclegientscha tranter las gruppas linguisticas en Svizra, ha furmà ina nova secziun en il Grischun. Il secretari è s'engaschà en quest connex.
- *L'Uniun federalistica da las comunitads etnicas da l'Europa* (UFCE/FUEV) persequitescha ils svilups en connex cun l'integraziun europeica. La LR è en contact da correspundenza cun questa organisaziun.
- Al *Biro europeic per las linguas main derasadas* (European bureau for less used languages/Bureau européen pour les langues moins répandues) ha la LR suttamess ina documentaziun davart la posiziun geografica, demografica e giuridica dal rumantsch en Svizra.
- Il *Cussegl d'Europa* ha organisà in simposi davart «Droits des langues/droits de l'homme», al qual la LR ha delegà dr. Clau Solèr.
- En il *Fondo naziunal* ha il secretari collavurà en la gruppa d'experts per il project naziunal da retschertga 21 «Pluralissem cultural ed identitad naziunala».
- Cun *l'Academia svizra per scienzas moralas* (ASSM) è vegnì preparà in colloqui dals 15 – 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuira

davart la tematica: «Sprachstandardisierung: Bausteine zu einer Theorie der Sprachstandardisierung». Il secretari ha collavurà en la grupp da preparaziun.

- La LR resta en contact cun *l'Associaziun internaziunala per la defensiun da linguas e culturas smanatschadas* (Association Internationale pour la Défense des Langues et des Cultures Menacées, A.I.D.L.C.M.).
- Cun la *Chasa Stapfer a Lenzburg* è vegnidas discutadas dumondas en connex cun il project da pressa «La Quotidiana». L'organisaziun è vegnida documentada ed orientada davart las decisiuns da la LR en chausa.
- Cun la *SAB* (Gruppa svizra per las regions da muntogna) ha la LR discutà la pussaivladad d'integrar ina pagina rumantscha en la nova revista «Montagna». Ina tala pagina vegn realisada a partir dal schaner 1991.
- En *l'Acziun da sentupada 91* a Soloturn collavura il parsura LR sco viceparsura. Exponents da la LR han participà ad occurrenz. La LR ha mess a disposiziun materialias d'infurmaziun per las activitads da questa organisaziun.
- A la radunanza da la *Pro Raetia* è la LR stada represchentada tras in consuprastant. La dieta d'atun da la Pro Raetia a Poschiavo è stada deditgada a la tematica: «Trilinguitad en il Grischun». La LR ha collavurà tenor giavisch per la preparaziun.
- Cun la *Helvetia Latina* è vegnidas discutadas dumondas da la preschientscha dal rumantsch sin plaun federal ed en l'administraziun centrala. La suprastanza ha sustegnì acziuns da la Helvetia Latina (istanza al cussegl federal conc. posiziun dals linguatgs en l'administraziun).
- Per ina *Maison latine – Forum latin* a Berna ha la suprastanza prendì ina posiziun positiva.
- En la LR è vegnidas retschavidas e documentadas persunas da la minoritad Sorba, dals Wallons, Bascs, Sards, Friulans e Frisons.
- En l'*Organisaziun da giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas* (GCEE) lavura Duri Denoth da Sent sco parsura.
- Cun exponents dals *Ladins da las Dolomitas* è vegnidas discutadas occurrenz en connex cun la SCUNTRADA.

La LR vegn adina pli savens envidada da sa participar a congress davart dumondas da minoritads linguisticas e culturalas en

l'entir'Europa. La problematica da l'integraziun en l'Europa e ses effects sin ils linguatgs minoritars occupescha actualmain fitg las gruppas minoritars. Sper las preschientschas allegadas sura dad exponents da la LR han surtut era prof. Iso Camartin e prof. Chasper Pult frequentà – senza consequenza da custs per la LR – talas occurrenzas en l'entir'Europa.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1991 E 700 ONNS CONFEDERAZIUN 1991

Program da la SCUNTRADA

A chaschun da la radunanza da delegadAs dal december a Cuir è vegnì sutta mess in concept da program per la SCUNTRADA cun center a Laax ed occurrenzas era en las vischnancas da Falera, Flem e Sagogn. En las furmas da preschentaziun ed inscunter sa basa la SCUNTRADA sin las experientschas fatgas en las ultimas SCUNTRADAs. Sper blocs monotematics stattan blocs averts per pliras tematicas e furmas. L'idea è quella dad ina scola auta populara ch'offrescha parallelamain occurrenzas e tematicas che pon interessar in vast public da tuttas regiuns, da tuttas vegliadetgnas, da tuttas professiuns, derivanzas ed interess.

Per l'organisaziun han ins collavurà cun las vischnancas allegadas, cun las uniuns afiliadas da la LR, cun l'Uniun dals Gualsers, cun secziuns da la Pro Grigioni Italiano, cun l'Uniun grischuna per il teater popular, cun l'Uniun grischuna per la protecziun da la patria, la Corporaziun da vischnancas Surselva, il Club da computers Surselva, las uniuns da Laax e conturn, l'Uniun rumantsch grischun, la chasa d'asilants a Schluein, l'Acziun da sentupada 91, la Societad svizra per minoritads, las instituziuns per la scolaziun da creschids rumantschas, ed auters.

Per la finanziaziun è vegnì elavurà in preventiv provisoric che quinta cun fr. 280'000.– expensas e ca. fr. 200'000.– entradas. En il preventiv LR stat ina summa da fr. 80'000.– per la finanziaziun da la SCUNTRADA 91. Per rimnar ideas per la SCUNTRADA ha la LR fatg appels en la pressa rumantscha ed in inscunter da lavur a Laax. Per il placat ha la suprastanza incaricà Jacques Guidon.

Collavuraziun en connex cun ils 700 onns Confederaziun 1991

La LR ha surtut collavurà en connex cun la lavur da translaziun. Tenor giavisch èn vegnidas intermediadas gruppas e contacts cun differentas organisaziuns ed instituziuns en terra rumantscha.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal en la centrala LR

A las personas che han bandunà il manaschi da la LR durant l'onn 90 vuessan nus exprimer noss sincer engraziament per lur lavur. Igl èn quai

Annalis Schaniel che ha banduna il post da translaziun da la LR la fin da l'onn suenter 5 onns,

Manuela Gross, mussadra durant in onn en la scolina ladina en Chasa rumantscha,

Alice Tönz, engaschada parzialmain en il post d'infurmaziun e documentaziun

Nadja Indipendenza che ha terminà ses emprendissadi da biro cun success.

In spezial engraziament admettain nus a dunna *Dorina Item* ch'è stada durant 11 onns la «mamma» ed «onda» da blers scolarets da la scolina sursilvana en la LR.

Da nov ha la suprastanza LR elegì

dr. Clau Solèr, collavuratur en il post da translaziun/linguatg,

Heidi Caviezel-Cathomen, mussadra per la partiziun sursilvana da la scolina rumantscha,

Maria Süsskind-Riatsch, mussadra per la partiziun ladina da la scolina rumantscha,

Bernadetta Studhalter-Vincenz en il secretariat. Ella è principalmain engaschada per lavurs en connex cun la Scuntrada 91.

La glista dal persunal stabel en la centrala da la Lia rumantscha a Cuir chattais Vus sin las paginas 14 e 15.

Durant l'onn 1990 han las suandantas personas lavurà durant 1-4 emnas en la LR (surtut en il post da linguatg):

Werner Carigiet, Tina Deplazes, Esther Krättli, Daniela Manetsch.

Redacturs dals vocabularis regiunals

Faust Signorell ha cumenzà ils 1. d'avust en temp cumplain cun la lavur da redacziun per in vocabulari surmiran-tudestg/tudestg-surmiran.

Gion Kunfermann ha cumenzà ils 10 da settember en mez temp la lavur da redacziun per in vocabulari sutsilvan-tudestg/tudestg-sutsilvan.

Mainaproject LA QUOTIDIANA

Giusep Capaul ha cumenzà la lavur sco mainaproject LA QUOTIDIANA il 1. da november.

Persunal ordaiifer la LR

Per incumbensa da la LR lavuran las suandantas persunas parzialmain ordaiifer la LR: Dumeng Secchi, Flurin Spescha (translaziun ARS HELVETICA), Ines Gartmann e Marlis Menzli (lectorat ARS HELVETICA).

Scolaziun dal persunal

- Dis da rg a Stierva
- Curs da lavurar cun computer

Planisaziun da finanzas LR

Gia la primavaira 1990 ha la suprastanza discutà in plan da finanzas LR per 1991 ed ils onns sequents. La situaziun demussa cler che la gestiun e las lavurs pon sulettamain vegnir cuntinuadas, sche la LR cuntanscha ina adattaziun da las contribuziuns a la chareschia. Cun il nov artigel costituziunal duess alura la basa per la finanziaziun da la lavur a favur dal rumantsch vegnir meglierada fundamentalmain. Suenter discussiuns en suprastanza e cun il revisorat ha gè lieu ina discussiun cun ils schefs dals departaments da finanzas e da cultura dal chantun Grischun che ha purtà il resultat da far ina dumonda

documentada per adattar las contribuziuns federalas a la chareschia. Questa dumonda è vegnida fatga ed inoltrada dal chantun a Berna. Ella è stada la basa per in messadi dal cussegl federal a las chombras federalas per in augment da 25 % da las contribuziuns (cf. aggiunta). Il cussegl dal stans ha decidì quest augment en la sessiun dal december. Il cussegl naziunal duess decider en la prima sessiun da 1991.

La suprastanza ha discutà – sin dumondas da las uniuns regionalas – in augment da lur contribuziuns. En vista a la SCUNTRADA ed a las lavurs supplementaras en connex cun ils vocabularis regionalis èn las uniuns regionalas stadas prontas da desister dad in augment da lur contribuziuns per l'onn 1991.

Preventiv 1991

Il preventiv 1991 ha dà grondas discussiuns pervia da la mancanza da finanzas. Er cun renunziar en divers secturs a numerusas activitads da prima prioritad nun èsi reussì da suttametter in preventiv equilibrà. Il preventiv cun in deficit da fr. 329'090.– è vegnì approvà dal cussegl e da la radunanza da delegadAs

- cun la resalva che la Confederaziun adatteschia sias contribuziuns tenor il messadi dal cussegl federal per 25 % (da 1.6 milliuns sin 2 milliuns fr.)
- cun la speranza che la regenza grischuna acceptia il project per novs vocabularis regionalis (fr. 235'000.–) sco incumbensa chantunala en il rom da la preparaziun da meds d'instrucziun
- cun la segirtad da pudair realisar entradas supplementaras entras dumondas ed instanzas per divers projects.

En cas che questas cundiziuns na pudessan betg vegnir ademplidas, stuess ina radunanza da delegadAs 1991 reponderar e decider da nov davart il preventiv.

La LR aveva preschentà er per 1990 in preventiv deficitar, uschia che las difficultads da recaltgar finanzas sufficientas èn restadas in tema permanent. Cun tegnair en egl las expensas èsi reussì da restar en il rom dal deficit budgetà. Tut ils detagls èn documentads en il quint da manaschi ed en la bilantscha sin las paginas 127 fin 137.

Entradas

Las contribuziuns da basa da la Confederaziun (fr. 1'600'000.–) e dal chantun (fr. 400'000.–) restan nunmidadas.

Sper questas contribuziuns da basa ha la LR cuntanschì durant l'onn da rapport ils pajaments sequents da vart publica e privata (allegadas vegnan summas da fr. 1'000.– ensi):

	fr.	fr.
Chantun Grischun		
contr. a la scolina d'exercizi	4'577.–	
per lavur vid meds d'instrucziun	3'601.–	
scolaziun da creschids	3'616.–	
cudesch d'uffants «ZVAC»	5'000.–	
lavurs da project vocab. reg.	7'056.–	
dicziunari ladin – frances	8'000.–	
ils 12 toms «Ars Helvetica»	50'000.–	<u>81'850.–</u>
Chantun Genevra		
contribuziun annuala		50'000.–
Citad da Cuir		
contr. a la scolina d'exercizi	75'000.–	
contr. per l'instr. da rum. a las scolas popularas	<u>5'000.–</u>	80'000.–
EWZ/citad Turitg		
contr. ordinaria		5'000.–
Dun naziunal 1988		
contr. als custs «Quotidiana»	24'294.70	
contr. als custs «70 onns Lia rumantscha»	<u>9'061.–</u>	33'355.70
Pro Helvetia		
contr. al dicziunari ladin – frances		5'000.–
Pro Litteris contr. per texts ord ediziuns		1'075.–
Banca chantunala Grischuna		
contr. per il cudesch d'uffants «ZVAC»		1'000.–
Uniun da Bancas Svizras		
contr. per la cumpra dad in nov bus da scolina		20'000.–

Uniun da scolina Cuir	
contr. a transports da scolars	6'100.–
Chasa editura chantunala	
onurari per correcturas	7'000.–
vid meds d'instrucziun	
Fundaziun Herbert Bossi	
contr. per il cudesch d'uffants «ZVAC»	2'000.–
Fundaziun Mary Long	
contr. per il cudesch da chant «Laudinella»	2'000.–
Fundaziun G. Bazzi-Mengiardi	
contr. al dicziunari ladin – frances	10'000.–
Fundaziun COOP	
regal da giubileum	100'000.–
(contr. messa en conto da bilantscha)	
Total	<u>404'380.70</u>

Il revisurat, che ha per la LR la funcziun d'ina cumissiun da gestiun, ha examinà las finanzas e la gestiun da la LR e discutà ils problems cun il revisur chantunal e cun ils respunsabels da la LR en trais sedutas. La LR sa grà ch'ils commembers dal revisurat ed il revisur chantunal sa gidan adina puspè cun impuls e cussegls e stima il sustegn da questa vart.

Contribuziuns da la LR

Sin dumondas documentadas ha la LR concedì las suandantas contribuziuns (per ediziuns vesair pag. 50) per ils intents sequents:

- Chasa Jaura per translaziun dal guid en rumantsch
- Musica Greina Vrin per brochura da giubileum
- Chor viril Trun per part rumantscha dal concert «Missa brevis» da Haydn
- Chor da baselgia Müstair per cudeschet da text tar cassetta e CD
- Ediziun Zoë per brochura franzosa davart il rumantsch
- Organisaziun d'in curs da suggestopedia a Domat e Bravuogn

- a la Renania per la derasaziun pli vasta da la Casa Paterna/La Punt
- a las mussadras ladinhas per il project «Chasperet sün viadi»
- al concert «Notg da rock Surses»
- a la Renania per il project «Teater da scolars a Flem»
- a la Societad retoromantscha per in separat da las Annalas davart il rumantsch grischun
- a la Romania da giuventetgna per la Talina
- a la PGI per il project biling «Punts/Ponti»
- al Comité romontsch da Flem per las seras da referats rumantschs
- a la Fundaziun Planta ed a la Fundaziun Retoromana per curs da rumantsch da stad

* * *

Documents

1. Demarschas parlamentaras conc. il rumantsch

En il *cussegl grond* èn vegnidas discutadas las sequentas demarschas conc. dumondas linguisticas

- Interpellaziun conc. il dretg da condecisiun dal pievel davart il rumantsch grischun e la quotidiana (vesair protocol dal cussegl grond, november 1990)
- Postulat conc. l'introducziun dal talian sco linguatg ester en scola primara dal Grischun tudestg (vesair protocol dal cussegl grond, matg/zercladur e settember 1990)
- Postulat conc. servetsch da translaziun en talian (vesair protocol dal cussegl grond, october 1990)

* * *

2. Revisiun da la lescha federala

Cun in messadi dals 5 da settember 1990 ha il *cussegl federal* proponì a las chombras federalas las sequentas midadas da la LESCHA FEDERALA DAVART CONTRIBUZIUNS ALS CHANTUNS GRISCHUN E TESSIN PER LA PROMOZIUN DA LUR CULTURA E LINGUATG (dals 24-6-1983).

Art. 1 alinea 1 e 2

La Confederaziun conceda al chantun Grischun per promover la cultura ed il linguatg rumantsch e per promover la cultura ed il linguatg en las valladas talianas ina contribuziun annuala da fr. 3'750'000.–.

Da quels èn d'attribuir almain fr. 1'875'000.– a la LR per sia actividad da promover la cultura ed il linguatg rumantsch ed almain fr. 565'500.– a la Pro Grigioni Italiano per sia actividad da promover la cultura ed il linguatg en las valladas talianas dal Grischun.

Art. 2 Contribuziun al chantun Tessin

La Confederaziun conceda al chantun Tessin per promover sia

particularitad culturala e linguistica ina contribuziun annuala da fr. 2,5 milliuns.

Questa lescha sottastat al referendum facultativ.

Il cussegl federal decida l'entrada en vigur.

* * *

3. Proposta per in artitgel constituziunal davart la promoziun da la cultura (art. 27 septies da la constituziun federala)

Cun scriver dals 21 da december 1990 ha il departament federal da l'intern suttamess per consultaziun la sequenta proposta per in artitgel constituziunal davart la promoziun da la cultura: Art. 27 septies CF.

1. La Confederaziun ed ils chantuns contribueschan en il rom da lur competenzas per mantegnair l'ierta culturala, promover il svilup e la diversitad culturala dal pajais e da rinforzar la chapientscha per las valurs culturalas communablas.
2. La Confederaziun po sustegnair chantuns, vischnancas e privats en lur stentas per il mantegniment da bains culturals e per la promoziun da la creaziun culturala. El resguarda en quest connex en spezial ils interess culturals da las regiuns main privilegiadas.
3. La Confederaziun po cumplettrar las stentas chantunalas, communalas e privatas tras atgnas mesiras, en spezial
 - a) per la tgira dal barat cultural cun l'exteriur
 - b) per il resguard da pensums culturals da purtada naziunala.

* * *

4. Resoluziun dals Rumantschs ordaifer il Grischun

La scuntrada annuala da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun da sonda, ils 1. da december 1990, a Zug, ha prendì la suandanta resoluziun:

Infurmaziun – Uniun – Acziun

Ils represchentants e las represchentantas da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun èn inquietadas da las discussiuns actualas davart «*La Quotidiana*» ed il *rumantsch grischun*.

Tant davart il project per ina quotidiana sco era davart il rumantsch grischun pon ins esser da differentas opiniuns. Ina discussiun è schizunt necessaria ed impurtanta.

Polemicas ed attaccas persunalas sco era posiziuns uffizialas negativas èn dentant nagins meds da discussiun constructivs.

Las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun sustegnan tuttas activitads e tut ils sforzs per mantegnair e promover il linguatg e la cultura rumantscha. Ellas èn conscientas che quests sforzs ston vegnir fatgs en emprima lingia en il territori rumantsch. Quai po dentant sulettamain daventar en in clima da toleranza e respect.

Ord quests motivs supplitgeschan las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun tuttas personas ed instituziuns pertutgadas

- da *s'infurmar* e sa laschar infurmar cumpetentamain,
- da *star ensemen* e tshertgar cuminaivlamain soluziuns raschunaivlas per ils problems actuals
- e dad *interpretar uss las acziuns* necessarias per francar il rumantsch en l'avegnir.

Il digren permanent dal rumantsch pretenda ina concentraziun da las forzas, tant en l'intschess rumantsch sco en l'entira Svizra. Tenor opiniun da las delegadas e dals delegads da las uniuns rumantschas ordaifer il Grischun pon sulettamain acziuns constructivas e l'unitad manar la Rumantschia sur la sava da l'onn 2'000.

Uniuns rumantschas ordaifer il Grischun

* * *

5. Decleraziun da la radunanza da delegad(a)s da la LR dals 8 da december 1990 conc. la projectaziun da la gasetta rumantscha dal di

Suenter che tuttas uniuns affiliadas da la LR han sustegnì d'examinar la projectaziun dad ina gasetta rumantscha dal di (LA QUOTIDIANA)

ha il Cussegl da la LR nominà unanimamain ils 11 da matg 1990 dr. Giusep Capaul sco mainaproject. Cun 52:1 vusch han ils delegads e las delegadas da la LR elegì a Casti ils 23 da zercladur la cumissiun accumpagnanta e concedì in credit. Dapi chalonda november 1990 è il mainaproject en uffizi e la gruppa accumpagnanta è sa constituida ils 20 da november 1990.

L'Uniun grischuna dals editurs da gasettas ha gia intervegnì ils 15 da zercladur/gün 1990 tar la Regenza encunter la gasetta rumantscha dal di. La Regenza ha prendì posiziun ils 17 da settember 1990, faschend grondas resalvas vers il project. Questa posiziun uffiziala è vegnida enconuschenta ils 9 da november 1990. Il medem di èn era ils editurs grischuns s'exprimids cunter la gasetta rumantscha dal di.

La LR – sco iniziata e purtadra dal project – è ni vegnida infurmada ni consultada da las instituziuns suranumnadas. Er èn questas decisiuns vegnidas dadas avant che la gruppa da projectaziun era en uffizi e senza contactar lezza. La LR e la gruppa da projectaziun deploreschan grondamein quest agir precipità e pregiudicant dals editurs grischuns e da la Regenza – sco era nauschas polemicas en la pressa.

Quests fatgs difficulteschan dialog e contractivas.

La projectaziun da LA QUOTIDIANA è dentant instradada e progredescha tenor plan da lavur. Nus vegnin ad infurmar las autoritads cumpetentas da chantun e confederaziun a temp davart l'andament dal project e cun la supplica da prender posiziun. Era vul la LR sa stentar da chattar – malgrà il succedì – cun tuts partenaris ed interessads ina soluziun per la gasetta rumantscha dal di che segirescha era l'entira pressa rumantscha, saja quai en la furma previda tras cooperaziun u cun alternativas. Ina da las mesiras las pli effizientas per salvar il rumantsch è ina gasetta rumantscha dal di. Nossa finamira è perquai da realisar questa gasetta uschè spert sco pussaivel.

Defunctas e defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia da las defunctas e dals defuncts stad(a)s engaschad(a)s en il moviment linguistic-cultural rumantsch.

Cavigelli Johann Felix, ant. redactur dal Dun da Nadal	1919 – 1990
Duff Paul, scriptur	1913 – 1990
Jörger Kaspar, collavuratur da diversas publicaziuns	1924 – 1990
Schmid Theofil, ant. mistral da la Cadi	1912 – 1990
Schmid Töna, ant. inspectur da scola e redactur dal Chalender Ladin	1903 – 1990
Schorta-Gantenbein Andrea dr., ant. chauredactur dal Dicziunari rumantsch grischun	1905 – 1990

Rapports da las uniuns affiliadas

Societad retorumantscha (SSR)

L'on 1990 ha la Società Retorumantscha pudü cuntinuar sia lavur in ün möd chi's das-cha qualifichar sco früttaivel.

Chomp persunal

In occasiun da sia tschantada d'utuon ha la suprastanza tschernü al documentalist da l'Institut dal DRG, a sar *Kuno Widmer* sco *redactur-assistent* e, a la piazza libra da *documentalistA*, ha pudü gnir eletta, duonna *Ines Gartmann*. – Nus gratulain.

Als 2 december 1990 han ils duos cheuredactuors emeritats dal Dicziunari Rumantsch Grischun, sar *dr. h.c. Andrea Schorta* e sar *prof. dr. Alexi Decurtins* pudü tour incunter l'undrentscha dal *doctor honoris causa*. Il dr. h.c. Andrea Schorta es gnü undrà da l'Università da Puntina, il prof. dr. Alexi Decurtins da l'Università da Berna. L'undrentscha da las duos persunalitats scientificas e da lur operusità bütta üna glüsch amiaivla eir sül Institut scientific dal Dicziunari Rumantsch Grischun, sün sia actività e sülla qualità da sia lavur. Nus vain gratulà ed ingrazchà da cour als duos onurats.

Il plaschair cha nus vain gnü es gnü tschunc dandettamaing desch dis plü tard tras la nouva dal decess inaspettà dal dr. h.c. Andrea Schorta. Nus ans algordain – grats – da tuot quai ch'el ha prestà pel Dicziunari Rumantsch Grischun, pel Institut dal DRG e per la Società Retorumantscha e til tgnaran in buna memoria (vair eir necrolog i'l tom 104 da las Annalas da la Società Retorumantscha).

Pro la redacziun da las Annalas vain nus malavita stuvü tour incunter la demischiun dal redactur sursilvan *dr. Cristian Collenberg*, Cuaira/Cumbel, chi ha chürà la part sursilvana daspö il 1982 cun sapchüda e cun bun man. Nus til ingrazchain da cour per seis impegn.

Lavur scientifica e contacts

Dal rapport dal cheuredactur, *dr. Felix Giger*, resorta cha la lavur da redacziun e da publicaziun proceda tenor plan e cha la collavur

da l'Institut dal Dicziunari Rumantsch Grischun vi dal proget dal BREW (Bündnerromanisches Etymologisches Wörterbuch) maina a buns resultats. Tant la squadra da redacziun a Turi, suot la guida dal *prof. dr. Hans Stricker* sco eir il cusgliader a l'Institut dal DRG, il *prof. dr. Alexi Decurtins*, s'expriman in möd positiv.

In occasiun da la radunanza generala ha il vicepresident da la Società Retorumantscha, il *dr. Arnold Spescha*, referi sur da seis proceder e sur da sias experienzas in connex culla concepziun, cull'elavuraziun e culla redacziun da sia Grammatica sursilvana (Arnold Spescha, Grammatica sursilvana, Casa editura per mieds d'instrucziun, Cuera 1989, 700 p.). Sco chi ha muossà la discussiun ha il referat dat üna blerüra d'impuls. Interessant es stat impustüt il fat chi s'ha vis chi'd es indichà da's far impissamaints sur d'üna politica da perscrutaziun e da scolaziun adattada als bsögns da la chüra da la lingua i'l minchadi ed in scoula.

La Societad per la prescrutaziun da la cultura grischuna ha invidà a la suprastanza da la Società Retorumantscha da propuoner ün rapreschantant da la SRR chi fess part da la suprastanza da la SPCG. La SRR es da l'avis cha'l contact chi po resortir da quista commembranza possa esser üna buna basa per coordinar la perscrutaziun sül chomp da las ciencias umanas in Grischun.

Publicaziuns

Dürant il temp da rapport es cumparü il fascicul 114 dal Dicziunari Rumantsch Grischun.

Il tom 103 da las Annalas cuntegna – sco seis antecessuors – ün'intera troppa d'artichels interessants sur da lingua, istorgia ed istorgia da cultura.

Eir la collecziun da la Romanica Retica es gnüda amplifichada, dal rest fingià dal 1989, cul tom ses. I's tratta da la publicaziun da la lavur da Wolfgang Eichenhofer, Diachronie des betonten Vokalismus im Bündnerromanischen seit dem Vulgärlatein.

Jachen Curdin Arquint, president

Suprastanza SRR

President	Jachen Curdin Arquint, Cuaira
Vicepresident	Arnold Spescha, Cuaira
Chaschiera	Genoveva Arquisch Seger, Vaduz
Actuara	Anna Alice Dazzi Gross, Cuaira
Flurin Darms, Domat/Ems	Gion Arthur Manetsch, Domat/Ems
Rest Luis Deplazes, Rabius	Jon Mathieu, Cuaira
Jost Falett, Bever	Chasper Pult, Cuaira
Cristian Joos, Cuaira	Stefan Sonder, Cuaira
Revisuors da quint	Robert Capaul, Cuaira; Chasper Stupan, Cuaira
Institut dal DRG	Felix Giger, Cuaira; Carli Tomaschett, Cuaira; Annatina Secchi, Cuaira; Kuno Widmer, Cuaira; Ines Gartmann, Cuaira; Alexa Arquisch, Cuaira
Redacziun Annalas	Cristian Collenberg, Cuaira Gion Gaudenz, Puntraschigna

Romania

Radunonza da delegai 1988/89

Il 16 da december ha giu liug a Vignogn la radunonza da delegai 1989. Per quella vein nus giu tarmess 156 invits, 114 a delegai(das) e 44 a hosps. La gliesta da presenza muossa ina participaziun da 51 delegai(das) e 12 hosps.

Ina megliera participaziun fuss giavischeivla.

Suprastonza, cussegl e secziuns

Per sias siat sedutas da **suprastonza** ein ual tons loghens vegni tscharni: Sagogn, Trun, Glion, Valgronda, Cumbel, Rueun, Sedrun e Schluein. Era uonn astgein nus constatar, che nies representant ella suprastonza dalla Ligia Romontscha, Giusep Capaul, sco era nies collavuratur regiunal, Carli Scherrer, han assistiu a tuttas nossas sentupadas.

Duas gadas ei il **cussegl dalla Romania** seconferius a Laax ed a Domat. Il cussegl consista dalla suprastonza, da nies representant ella suprastonza dalla LR, da nies collavuratur regiunal e da nos collavuratur subregiunals. Sco hosp ha assistiu ad omisdus sedutas Arnold Spescha, il suppleant da nies representant ella suprastonza dalla LR. Duront quellus duas sedutas ha il cussegl priu enconuschientscha dil rapport final dalla gruppa da lavur Stapferhaus arisguard la Quotidiana, gasetta romontscha dil di ed elaborau nossa risposta ella procedura da consultaziun concernenta, instradada dalla Ligia Romontscha. All'entschatta dalla emprema sentupada han Toni Cantieni, parsura dalla gruppa da lavur Stapferhaus, e Pius Condrau dalla Gasetta Romontscha informau nus. Il cussegl dalla Romania ha susteniu la realisaziun dalla Quotidiana tenor las propostas dalla gruppa Stapferhaus. Era ha la Romania priu cun satisfacziun notizia che il cussegl dalla LR ha tscharniu unanimamein Giusep Capaul sco meinaproject dalla gasetta romontscha dil di. La Romania ha delegau translatader cantunal Ignaz Cathomen, Falera, sco commember dalla cumissiun accumpignonta per quei project.

La Gasetta Romontscha ed il Radio Romontsch han rapportau cuortamein sur dil decuors da quellus sedutas.

La **Ligia Romontscha** ha giu sias duas **radunonzas da delegai(das)** a Cuera ed a Casti. La Romania ei stada representada cun 19, respectivamein 13 delegai(das).

Plinavon ha la LR envidau a 4 sedutas dil **cussegl dalla Ligia Romontscha**, a duas sentupadas ordinarias ed a duas extraordinarias per discutir e prender decisiuns en connex cullas finanzas dalla LR e culla grupp da cussegliaziun per il project «Gasetta dil di». Il parsura dalla Romania ed il representant da quella ella suprastonza dalla LR han priu part da tut quellas sedutas.

Il parsura ha representau la Romania a caschun da pliras occurrenzas.

Romania e Renania

Sedutas communablas dallas duas suprastonzas ha ei buca dau uonn. La cumissiun communabla dallas duas uniuns ei s'entupada ina gada per dilucidar la damonda «Tenor tgei criteri savessen vegnir circumscrets els statuts ils territoris d'acziun dallas duas uniuns egl intschess da Sur- e Sutselva». Il rapport final da quella grupp da lavur ei aunc pendants.

Il cudisch **Uaul grond** da Rico Tambornino cun illustraziuns da Barbara Fontana, cumparius da cuort, ei vegnius edius da cuminonza.

Il parsura dalla Renania ha assistiu a nossa radunonza da delegai(das) dil december 1989 a Vignogn e la vice-parsura dalla Romania alla radunonza generala dalla Renania dil mars 1990 a Vuorz.

Ediziuns

Il fevrer d'uonn ei cumparius il **Nies Tschespet** nr. 61. Siu tetel «Tandem» ei significativs per siu cuntegn, screts dils dus scribents, Silvio Camenisch ed Arnold Spescha. In grond diember d'interessents ha assistiu alla presentaziun da quell'ovra, ils 25 da fevrer a Rueun. La viva discussiun ha documentau grond interess per quei cudisch. Per l'emprema gada ei il Nies Tschespet vegnius redigius da Silvio Camenisch. Igl ei segiramein stau endretg da dar suatientscha a siu giavisch da midar la cuviarta. Quella resta verda, ei denton surtratga d'ina teila glin. cun quella ediziun dat il niev redactur caparra per ina buna cuntinuaziun dall «Retscha verda».

Gia il mars ei igl **Ischi**, annada 74, nr. 1, 1989, cumparius. El semeglia insumma buca ses antecessurs. Tut ei niev, siu vestgiu, siu format, siu concept e l'entira presentaziun. El ei vegnius creaus da glied giuvna cun novas ideas, porta denton contribuziuns da giuven e vegl, in sper l'auter. El cudisch ei presentada ina grafica dil pictur Reto Cavigelli da Siat. Quella ei era vegnida edida en 50 exemplars ed offerida ad interessentas ed interessents. Ei vegn cuntinua cun quella cumbinaziun da cudisch e grafica. Cumpradras e cumpraders vegnan en in per onns buca mo a disponer dalla retscha digl Ischi, mobein era d'in tagl atras la grafica grischuna. Il redactor, Gieri Venzin da Tujetsch a Cuera, ha demussau curascha ughegiond da far enzatgei resch niev e buca usitau en nossa regiun. Ed el ha gudignau e mereta nossa reconuschientscha e nies sincer Dieus paghi.

Pia ein nos dus organs ufficials puspei cumpari. Els han anflau buna accoglientscha ed ein vegni presentai beinvulent ton ella pressa sco da radio e televisiun.

Ils sis da matg vein nus astgau presentar a Sedrun il tom da poesias da nies commember d'honor, Vic Hendry. Las poesias el **Paun cucu** ein accumpignadas da bialas illustraziuns dil pictur Gieri Schmed da Trun. La pressa ha rapportau. In retardament ella producziun dil Nies Tschespet ha fiers nies calender d'ediziuns tut indentergliuter. Lu ei aunc cumparius, il medem temps, in cudisch ella Casa editura Desertina. Quater cudischs romontschs enteifer in aschi cuort temps ei da memia. Donn ch'ei reussescha buca da coordinar las ediziuns romontschas.

Il ferm sustegn finanziel dalla vischnaunca, d'uniuns, d'instituziuns, da fatschentas e da singulas personas, oravontut da Trun, han lubiad edir las **Monas en iral** d'Alfons Vinzens da Trun. Cun plascher vein nus presentau quell'ovra ils 12 d'october, cuort suenter il 75avel anniversari digl autur, a Trun. La populaziun da Trun ei vegnida en roschas a quella serada romontscha. Il Chor viril, ina classa da scola ed in chor ad hoc han collavurau, gratulau e demussau lur engraziament a lur sribent e poet local. Reconuschientscha han era las illustraziuns da Martin Mathiuet racaltgau.

Il cudisch **Uaul grond** da Rico Tambornino, illustraus da Barbara Fontana, ei preparaus per l'ediziun, ei denton cumparius e presentaus suenter la redacziun da quei rapport.

Per la retscha da Toni Halter ei il **Cavalè della Greina** (coediziun cun Desertina) preparaus per l'ediziun. Mo la finanziaziun ei aunc buca segirada.

Edir cudischs ei senza dubi ina biala ed impurtonta incarica che pretenda denton lavur e finanzas. Uonn eis ei quasi stau da memia, oravontut per nossa cassa.

Scuntrada e Formaziun Surselva

Ils quater da schaner ha giu liug a Glion ina seduta da representants dalla Scuntrada e Formaziun Surselva, dalla Scola professiunala Surselva e dalla Scola mercantila Surselva. Nies parsura ei era staus presents. Il scopo da quella sentupada ei stau da coordinar las differentas purschidas da cuors.

Era il 5. rapport annual, 1989/90, documentescha la gronda ed impurtonta lavur che vegn prestada el ravugl da quella organisaziun. Il rapport ei publicaus parzialmein en quella brochura.

Center dalla Romania

En nies center a Trun regia in viv cunfar. Biaras Romontschas e biars Romontschs visetan nies collavuratur regiunal Carli Scherrer ni nossa collavuratura en pensum parzial, dunna Celina Hosang-Vinzens, e damondan cussegl ni cumpran cudischs. Scolasts fan visetas cun lur classas. Ch'ei secontinueschi!

Ils davos onns ei semussau claramein che nus stuein reorganisar la vendita da cudischs etc. Perquei ven nus era fatg sez la vendita dalla cassetta e dis-chetta Schibettas, digl Ischi, dil Paun cucu e dallas Monas en iral. Nus vegnin era a surprender la vendita dil Nies Tschespet.

Acutalmein empruein nus da recaltgar ils daners necessaris per cumprar in computer che rendess buns survetschs ton a nies collavuratur regiunal (colligiazium cul post da lungatg dalla LR) sco a nossa collavuratura (vendita da cudischs).

Cull'architecta dalla renovaziun dil Museum a Trun (Cuort Ligia

Grischa) essan nus seconferi pliras gadas per planisar ed organisar nosa dimora definitiva en quei baghetg. La gruppa da lavur, il parsura dalla Romania, Carli Scherrer, representant a Trun e Norbert Berther per damondas da biblioteca, accumpognan quei project.

Autras acziuns

Da nosa davosa radunonza da delegai veis Vus incaricau la suprastonza da proponer alla Ligia Romontscha da crear ina **cumissiun consultativa per l'applicaziun dil rumantsch grischun**. Quella proposta vein nus sutamess alla LR gia ils 28 da december 1989. La LR ha supplicau las uniuns affiliadas da comunicar co ellas vesan quella cumissiun. Quei ei succediu e quella caussa ei tractandada per la seduta dil cussegl dalla LR dils 24 d'october 1990. (Datum suenter la redacziun da quei rapport.)

Onn veis Vus era acceptau la proposta da Rest Luis Deplazes da surdar allas universitads cun professuras romontschas l'incumbensa **d'intercurir la situaziun da glied da lungatg jester ch'ei secasada en loghens romontschs**. Ina damonda concernenta vein nus tarmess allas universitads da Genevra, Fribourg, Lausanne, Neuchâtel, Berna, Turitg e Basilea. In resun positiv vein nus dalla universitad da Fribourg.

Ensemen cul Cerchel cultural Laax vein nus presentau onn, ils 10 da december a Laax las **Schibettas** dallas soras Scherrer. Al concert festiv e bein gartegiau ella baselgia da Laax ei la part hilarica el hotel Riva a Laax suandada. Nus engraziein era en quei liug als exponents dil Cerchel cultural Laax (ina secziun dalla Romania).

A caschun da nosa seduta da suprastonza dil settember a Sedrun vein nus discutau davart la «**Fatscha dil vitg en Tujetsch**» cun representants da quella vischnaunca. Quella sentupada ha lubiu a nus d'intervegnir veramein dils pertuccai sur dils problems d'inscripziuns publicas e privatas. L'acziun da Sedrun, ina campagna da sensibilisaziun e la presentaziun da bunas inscripziuns e dallas tablas concernentas avon maun en ina vitrina sa era valer per autras vischnauncas.

Nuncattond in datum adettau vein nus danovamein stuiu renunziar a noss'acziun «Economia e cultura» schegie che las preparativas eran instradadas. Nus deplorin!

Susteniments finanzials

havein nus concediu:

- alla Casa Desertina Mustér (O Dieus pertgiri!)
- alla Uniun da giuventetgna da Lumbrein (scartira giubilara)
- alla Uniun culturala da Trun (platta Trun)
- alla Uniun da teater da Trun (Ussa contan ei puspei)
- alla gruppa da teater dalla Cadi (Tredischin)

In memoriam

Cuort avon Nadal 1989 ei inspectur Leo Bundi, Glion, spartius ella vegliadetgna da biabein 77 onns. Suenter studis al Seminari ed alla universitad ha el dau scola primara e secundara en plirs vitgs sursilvans. Naven da 1954 tochen 1977 eis el staus inspectur da scola dil district Reinanteriur/Glogn (Surselva). Quei uffeci ha el ademplier cun distincziun tochen tier la pensiun. Cant e musica han fascinau el. Sefatgs meriteivels eis el oravontut – sco commember e parsura dalla Cumissiun corrispundenta – per la ediziun da buns mieds d'instrucziun per nossas scolas.

Malgrad siu vast engaschi public ha Leo Bundi manteniu siu bien humor.

Nunspitgadamein ei morts la sera da Buania sogns Retgs a Tavau dr. Kaspar Jörger ella vegliadetgna da mo 66 onns. Kaspar Jörger, burgheis da Domat, era in Gualser romontsch. Sia provegnientscha «oriunda» dalla Val Sogn Pieder e siu vitg nativ, Domat, han schau crescher en el duas olmas, quella dils Gualsers e quella dils Romontschs. Sia entira veta eis el staus fideivels ed ha el tgirau duas culturas, quella dils Gualsers sco quella dils Romontschs. A Tavau, ella val dils Gualsers sesenteva el da casa. Mo adina ha el demussau e dau perdetga ch'el era in fervent Romontsch ch'ins entupava savens en cercels romontschs e che sesenteva era leu tuttavia bein. Per sia lavur ha la Regenza grischuna undrau el igl onn 1986 cun in premi da renconuschientscha.

Mistral **Theofil Schmid, Sedrun**, ha priu cumiau il zercladur vargau da nus per adina cun 77 onns. Absolvida ina solida scolaziun mercantila e scolastica, semetta el en survetsch da scola, vischnaunca,

cumin ed economia. Duront onns d'in progress considerabel, ch'el favorisescha fetg, eis el president communal da Tujetsch ed era parsura dalla pleiv. Da 1971 – 1975 ei Theofil Schmid mistral dalla Cadi. Sias intervenziuns el Cussegl grond han success. Era alla cultura dil vitg ha el surviu. Alla Romania eis el staus gideivels da romontschar la fatscha dalla vischnaunca da Tujetsch. Il preziau defunct ei sefatgs zun meriteivels per sia Val e nossa regiun.

Il davos da settember ei **Paul Duff, Sumvitg/Cuera**, ius tut anetgamein tier Niessegner ella vegliadetgna da 78 onns. Sumvitg e Cuera ein stai ils loghens da sia veta e siu operar. Duront buca meins che 30 onns eis el staus ad alp. 1958 banduna el mo nuidis siu carezau Sumvitg per secasar a Cuera e survir leu als officiers dalla scola da recruts. Sper sias professiuns ei Paul Duff era s'occupaus da prosa e poesia. Biars poems, gratulaziuns e necrologs ha el publicau ella Gasetta Romontscha. 1976 ei ina collecziun da sias ovras cumparida ellas Ediziuns dalla Revista Retoromontscha sut il tetel: «Per trutgs e sendas» ch'el ha era ual illustrau.

Engraziament

Uonn han nossas differentas ediziuns e las damondas en connex culla realisaziun d'ina gasetta dil di occupau nus oravontut. Nus essan sestentai da far il pusseivel tenor saver e puder.

Per mei sco parsura eis ei zun impurtont da ver bunas relaziuns cun mia consuprastonta e cun mes consuprastonts. Ed jeu astgel sincerar, en suprastonza vein nus bein discutau e debattiu, mo adina anflau in consens quasi unanim. Quei ei impurtont per continuar la lavur. Perquei admittel jeu ad els, inclus nies representant ella suprastonza dalla LR e nies collavuratur regiunal e nos collaboraturs subregiunals miu grond e sincer Dieus paghi.

Nus Romontschs essan buca quels da gronds sproposits. Mo adina puspei vein nus astgau quintar cugl agid e cussegl da quel e tschel e retscheiver segns da renconuschientscha. A tut quels ch'ei segidai cun nus sin ina moda ni l'otra esprimin nus nies cordial engraziament.

Engraziel fetg era a nossa collavuratura el center a Trun, als redacturs da nos organs ufficials, als commembers da nossas gruppas da lavur ed al secretariat dalla LR che stat adina a disposiziun per plaid e cussegl.

Els seigien gie buca emblidai, tut quels che fan lur caussa en lur ravugl quotidian. Tutta lavur e stenta dalla Romania e da sia suprastonza ei vana sch'il singul ei buca pertscharts da siu lungatg e da sia cultura e trai las consequenzas necessarias.

Gion Tumasch Deplazes, parsura

Rapport dil collaboratur regional

Romania e Ligia Romontscha pretendan omisduas in rapport annual dil collaboratur regional. En miu rapport pigl onn 89/90 sesprov'jeu da sparter mias activitads per incumbensa dalla Romania da quellas dalla Ligia Romontscha. Silmeins ton sco pusseivel.

Per la Romania

- Sesidas da suprastonza:
il collaboratur regional assista a tuttas sesidas da suprastonza e scriva il protocol da quellas. El orientescha detagliadamein dil curriu e passau, mo era d'acziuns currentas e projects.
- «Monas en iral» d'Alfons Vinzens. Ensemen cun Victor Durschei e sur Gion Martin Pelican hei jeu preparau l'ediziun e giu quitau dils detagls. Jeu engraziel als numnai per la buna collaboraziun.
- Center dalla Romania a Trun:
Reclamas intensivass cun fegls sglonts e rapports ella pressa han giu bien effect. Il Center ei vegnius bein enconuschents. La retscha dil «Nies Tschespet» che biars sestentan da cumplettar, giavina biars interessents en stizun. Nus havein era introduciu in survetsch da brat pil «Nies Tschespet».

Per la Ligia Romontscha

- Ils quater collaboraturs regionals seradunan mintga meins a Cuera en Casa Romontscha. Els rapporteschan, secussegljan e retscheivan directivas concretas per lur lavur ella region.
- Tgira dil teater e dil cant:
la LR cun siu post da teater promova e sustegna il teater popular ed il cant romontsch. Savens ha il collaboratur regional da cussegljar dirigents e regissurs.
Il matg 1990 han quater uniuns da teater dalla Cadi dau da cuminonza il «Tredischin» da Tista Murk. Jeu hai scret ils saults e las canzuns ed accumpignau cun mia clavinova las producziuns.

- Referats:
Savens passentan scolas dalla Bassa lur vacanzas en Surselva. Ellas tscherchan il contact cun nus Romontschs e cun nies lungatg e nossa cultura. Ei tucca da referir, informar e proveder ils hospes culla documentaziun giavischada.

Per Romania e Ligia Romontscha

- Romontschaziuns:
ussa succedan ellas plitost sporadicamein: oz cheu e damaun leu. Ei setracta d'inscripziuns publicas, pupi da fatschenta e formulars. Il temps dallas rischladas grondas ei vargaus. Quei che ei restau tudestg ei magari resistant.
Sin giavisch dalla suprastonza communal da Tujetsch vegn preparau in'exposiziun da tablas ed inscripziuns romontschas. Quella vegn exponida en ina vitrina dil vitg e duei sensibilisar la populaziun per ina fatscha dil vitg pli romontscha.
- Translaziuns:
Mintga di dat ei da translatar caussas e caussettas. Tgi s'annunzia per telefon e tgi per brev. Il collaboratur cusseglia, translatescha ed intermediatescha. Il Post da lungatg dalla LR fa buns survetschs.
- Venditga da cudischs:
la purschida da cudischs dalla LR e dalla Romania ei exponida el Center. La vendita directa e la spediziun per adressa ein confidadas a nossa vendidra, dunna Celina Hosang-Vinzens. Pigl avegnir surpren la Romania era sezza la vendita e spediziun dil «Nies Tschespet».
Tochen oz fageva quei la Stampa Romontscha.
- Contacts ella regiun:
Romania e Ligia Romontscha han lur messadis. Messadis pigl um cumin, pils revendidors, pils scolasts ed officials. Il collaboratur regional ei bia sin via. Pli ch'el va e pli che sia lavur crescha.
Engraziament:
Jeu engraziel alla suprastonza dalla Romania ed alla LR per la confidanza ch'jeu gaudel ed apprezzeschel las bunas e bialas relaziuns da lavur. Era a dunna Celina el Center a Trun engraz' jeu per siu engaschi.

Carli Scherrer, collaboratur regional

Suprastonza

Parsura: Gion Tumasch Deplazes, Domat
Viceparsura: Claudia Gienal, Glion
Administratur: Giusep Giuanin Decurtins, Laax
Assessurs: sur Gion Martin Pelican, Sagogn
Remo Arpagaus, Laax
Publicaziuns: redacturs:
Ischi annual Gieri Venzin, Sedrun/Cuera
Tschespet Silvio Camenisch, Rueun/Domat

Uniun dals Grischs (UdG)

Tschantadas

La suprastanza ha trattà ed evas var 110 tractandas in nouv tschantadas: ils 2 avuost 1989 a Latsch, ils 6 settember, ils 4 october, ils 17 november ed ils 20 december 1989 a Zernez, ils 24 schner 1990 a S-chanf, ils 24 favrer ed ils 2 mai a Zernez ed a la fin ils 28 gün 1990 a Fex.

Chesin Manella

Nossa collavuratura Ursula Willy chi maina la butia da cudeschs e da mezs auditivs es zuond activa, uschè cha la gestiun da la butia as preschainta cun ün bilantsch positiv. Insembel cun nos collavuratur Jacques Guidon ha ella realisà dals 30 avrigl als 4 mai ün'eivna «libraria ambulanta» tras l'Engiadina e la Val Müstair cun ün dret bun resultat.

Publicaziuns

1. Chalender Ladin

Il nouv redactor Nicolò Men Gaudenz da Scuol ha preschantà in october 1989 seis prüm Chalender chi ha chattà ün fich bun rimbomb pro'ls bod 4000 cumpraders.

Malgrà cha'l Chalender ans cuosta var 10.– francs il toc, til vendaina eir quist on per 7.– francs, sperond cha blera gliעד til cumpra e legia.

2. Dun da Nadal

Quist periodic annual chi cumpara ingon per l'84avla vouta vain redigi daspö 13 ons d'Anita Gordon-Steinrisser.

Malavita ha ella uossa demischiunà sco redactura. L'UdG till'ingrazcha cordialmaing per sia gronda e buna lavur a favur da nossa generaziun giuvna.

3. Otras publicaziuns

«Uorsin da glatsch, cura tuornast?», ün cudesch da pops da la chasa editura Nord-Süd, verti in puter da Nina Dazzi.

«Filomela», ün cudesch da pops da la chasa editura Nord-Süd, verti in vallader da Renata Bott.

«Michel tanter mazza e martè», ün crimi da Georges Bayard, verti dal frances in vallader da Jacques Guidon.

«Il grond Corradi», ün roman dad Oscar Peer.

«Il tunnel», ün roman da Jon Nuotclà.

«L'ambulanza linguistica», normas ortograficas ed otras reglas in puter e vallader, cumpiladas da Jacques Guidon ed ilustradas da Jürg Parli.

«Ottanta ons Chalender Ladin», ün register cumplet da tuot ils artichels e da tuot las illustraziuns da las 80 annadas, cumpletta cun ün vast register da chavazzins registrà e cumpilà da Gion Tscharner.

«Las ouvas da Men Rauch» cun var 430 paginas, chüradas da Jacques Guidon, sortiran da la stampa vers la fin da l'on o d'iviern.

«Istorgias cuortas» da scripturas e scriptuors ladins dad hoz, ramassadas da Gion Tscharner, sortiran da la stampa d'utuon.

«Tschinch cartas» in culur dal pittur ladin Andrea Robbi (1864 – 1945) cun bustas ed ün text accumpagnatoric.

4. Publicaziuns sustgnüdas

«Fastizis i'l vent», poesias da Duri Gaudenz.

«Aviöl», ün periodic per scholars, edit da la Conferenza ladina.

Üna cassetta ed üna CD dal Cor da baselgia da Müstair.

5. Oters sustegns

Cun *cudeschs* vaina sustgnü la prescoulina da Zernez e quella da S-chanf.

Cun *munaida*:

il cuors da rumantsch da la Fundaziun Planta a Samedan cun ün import ed üna garanzia da deficit;

la Fundaziun pro Guarda;

l'UdG da Silvaplana per ün'acziun speciala;
la gruppa dal «Chasperet ambulant» ed ils cuors da rumantsch da
stà a Scuol cun üna garanzia da deficit.

Sustegns finansials a l'UdG

La Fundaziun *Biblioteca engiadinaisa* ha darcheu sustgnü l'ediziun
da duos cudeschs da pops cun 6400.– francs. Ün grazcha fich a
quista fundaziun, sco eir a seis parsura, sar Otto Largiadèr.

Eir quist on ans han sustgnüts ils *cumüns politics* da nos territori
cun bels imports. L'UdG ingrazcha eir als cumüns per lur sustegn.

Drets d'autuors

Scha l'UdG edischa manuscrits, schi vegnan dad uossa in via
remunerats autuors cun –.40 francs la lingia a var 50 tips. L'UdG as
resalva il dret da reedir talas publicaziuns. L'autur ha il dret da
publichar pitschens insajs i'ls mezs publics sco eir da preleger;
remuneraziuns chi and resultan, sun da l'autur.

Ediziuns privatas da mincha gener sustegna l'UdG cun 10% dals
cuosts da stampa, excl. ils litos. Ils autuors sun in dovair da dar
desch exemplars da cumprouva a l'UdG.

Cuors

L'UdG ha organisà eir quist on ün *cuors per chanzlists* cumünals
chi ha gnü ün bun resun. A l'organisatur Jacques Guidon sco eir als
collavuratuors da quist cuors, rav. Jachen Ulrich Gaudenz, Jon
Stupan e Tumasch Peer, ingrazchaina cordialmaing.

L'UdG ed il Fögl Ladin han sport ün *cuors per schurnalists e
correspundents* chi ha gnü lö als 4 november 1989 a S-chanf.

Per la seguonda vouta ha organisà l'UdG insembel cun la Società
da trafic da Scuol ün *cuors intensiv da vallader* per indigens ed esters.
39 persunas and han profità dals 30 lügl als 4 avuost 1990. Il cuors
es gnü pardert e manà da Jacques Guidon. Sco magisters s'han
ingaschats: Gion Filli, Mariachatrina Gisep-Hofmann, Manuela Gross,

Evelina Lehner-Keller, Jürg Parli e Liliane Poschung. Grazcha fich a tuots.

Economia publica

Il 1. settember 1989 ha gnü lö a Zernez üna dieta davart la tematica «Alternativas i'l turissem e alternativs pussiblas al turissem in nossas regiuns», üna dieta organisada da Jacques Guidon.

La Quotidiana

L'UdG es in princip per sustgnair l'idea da vulair realisar üna gazetta rumantscha da mincha di e quai malgrà las bleras difficultats chi darà in regard.

L'UdG ha in tuotta prescha tschernü duos commembers per la cumischiun da stüdi per üna Quotidiana da la Lia Rumantscha; i sun quai:

dr. Nuot Saratz e grondcusglier Jon Peider Lemm. La Lia Rumantscha ans ha impromiss in scrit cha üna eventuala realisaziun da la Quotidiana nu metta in dumonda las plazzas existentas da lavur in nossa regiun, a l'incuntrari cha talas plazzas gnian in mincha cas augmantadas.

Consultaziun davart la revisiun da l'artichel 116 da la Constituziun federala (CF)

La supranza s'ha occupada manüdamain da quista tematica. In üna tschantada speciala ha Romedi Arquint, adjunct pro la Confederaziun giò Berna, referi sur da l'intenziun dal nouv art. 116.

L'UdG ha tut t.o. la posiziun seguainta: Nus confermain cha l'applicaziun dal princip territorial da fin qua nu satisfaiva. Applichà in möd indisferenzchà e rigid nu serva quist princip als bsögns da noss dis. A tuottavia na a quels da la minorità rumantscha.

In mincha cas sto'l gnir fixà in möd strict e precis aint illa Constituziun, causa ch'el po esser ün bun instrumaint per la protecziun da las linguas periclitadas. I sta a las instanzas chantunals e federalas da sviluppar criteris per circumscriber «adequatamaing» ils territoris da las linguas periclitadas. Il princip territorial sto gnir fixà a favur da tals aint illa CF.

La regalziun da las linguas ufficialas sto gnir fatta in üna ledscha.

Nus proponin t.o. las seguintas masüras:

- a) promoziun dals mediums da massa: radio, televisiun, pressa (quotidiana);
- b) intervenziun da la Confederaziun pro'l Chantun Grischun per quai chi riguarda l'adöver da las subvenziuns federalas a favur dal rumantsch e la legislaziun.
- c) intervenziun pro l'Uffizi federal per l'industria, per la mansteranza e per la lavur (UFIML/BIGA) a favur da l'instrucziun da rumantsch illas scoulas professiunalas e medias: instrucziun da rumantsch e preparaziun dals mezs bsögnaivels.
- d) Las plazzas da lavur da la Confederaziun e dal Chantun ston gnir occupadas da persunas chi discuorran la lingua dal lö. Scha quai – resguardond il princip da qualificaziun eguala – nu po gnir realisà, schi sto la persuna tschernüda gnir obliada d'imprender la lingua dal lö.
- e) Inscriziun da fabricats e d'implants i'l territori rumantsch ston gnir fattas illa lingua dal lö o, eventualmaing in rumantsch grischun.

A regard las duos variantas in questiu per la formulaziun da l'art. 116:

Daspö cha las duos variantas gnaran cumbinadas objectain nus uschè:

A tuottavia pretendain nus ch'al rumantsch figürescha insembel cun las otras trais linguas svizras sco lingua naziunala/ufficiala. Il rumantsch es bainschi üna lingua minoritara, mo ella nun es a regard valur mindra co tschellas. Da noss dis gniss üna simila exclusiun interpretada sco discriminaziun. Scha'ls Rumantschs acceptessan eir in avegnir ün'enumeraziun da las linguas naziunalas/federalas chi nun includiss lur lingua, schi füss quai lamentabel. I's pudess lura crajer ch'els as saintan in fat inferiurs als oters. La Confederaziun dess lura reglar (sco previs in II/4) l'adöver da las differentas linguas naziunalas/ufficialas illa conversaziun culs chantuns e lur abitants per mez da ledschas. In quel lö faran ils Rumantschs lur pretaisas chi demuossaran ün san inclet per relaziuns e relativitats. La garanzia da la libertà da la lingua sto gnir considerata in connex cul princip territorial e sto pudair gnir interpretada a favur da las linguas periclitadas, scha quai es insomma pussibel, daspö cha quella es ün dret incontestabel da l'uman.

Cumischiuns

La cumischiun *Scoulina e prescoulina* ha üna incumbenza permanenta. La Lia Rumantscha, l'UdG e surtuot ün pêr cumüns han impuondü ün bel import, pajond las bleras lecziuns supplementaras per surleivgiar l'integraziun d'uffants dad otras linguas in nossas scoulinas e scoulas. Ün grazcha fich va eir a tuot las muossadras ladinas chi as dan gronda fadia pel rumantsch in scoulina. President da quista cumischiun es Jon Domenic Parolini.

Ils *cuors da muossadras* vegnan organisats da l'UdG per incumbenza dal departamaint chantunal d'educaziun. Il cuors da l'on passà es excepziunalmaing gnü realisà da l'Uffizi chantunal per scolaziun da magisters.

Eir la cumischiun *Assimilaziun da scolars e da lur genituors* lavura permanentamaing. Malavita nun esa reuschi da chattar ün magister ambulat sco previs. L'UdG spera tantüna da pudair spordscher lecziuns d'assimilaziun d'ürant l'on scolastic 1990/91.

Per furtüna s'ingaschan noss magisters per nossa lingua, quai chi tils cuosta bler temp liber; ün grazcha fichun ad els tuots. Presidenta da quista cumischiun es Nina Dazzi.

Dicziunaris

L'UdG beneventescha cha la Lia Rumantscha vuol realisar dicziunaris pratics moderns i'ls differents idioms. In mai 1990 vaina miss in concorrenza la piazza d'ün redatur per quist dicziunari. Da duos persunas chi han muossà interess per quista lavur, ha üna darcheu retrat sia candidatura d'ürant il mais da gün. L'UdG ha elet sco redatur per quist dicziunari a Dumenic Andry; il contrat da lavur e divers detagls ston amo gnir reglats ant co ch'el cumainza cun la lavur.

Quist dicziunari practic, quai ha l'UdG intunà repetidamaing invers la Lia Rumantscha, nu das-cha esser üna s-chüsa per nu realisar üna reediziun cumplettamaing revaisa da noss dicziunaris existents (Peer e Bezzola/Tönjachen).

Antiquariat

L'UdG cumpra, venda e baratta cudeschs ed otras publicaziuns rumantschas. S'inclegia cha l'UdG accepta da regal eir cudeschs

rumantschs e davart il rumantsch; in quel cas van quists in nossa biblioteca chi as rechatta aint illa chasa Alossai a Zernez.

As mettai in contact cul parsura da l'UdG o cul collavuratur regional.

Büro da plazzamaint

Daspö dudesch ons ramassa Domenic Gisep di per di inserats da plazzas vacantas in Engiadina e Val Müstair. Quistas glistas pon gnir publichadas gratuitamaing i'l Chardun. Ün grazcha fich a Domenic Gisep.

Plazzas da lavur e'l rumantsch

L'UdG, l'organisaziun per la chüra da territori, da lingua e cultura rumantscha in Engiadina e Val Müstair, ha exprimi in üna charta a sgr. Heinz Wandeler, pres. da la cumischiun dal Parc Naziunal, a sgr. Flavio Cotti, cusglier federal e a sgr. Luzi Bärtsch, cusglier guvernativ, sia dischillusiun a regard il möd da tscherna dal nouv directur dal Parc naziunal. Cun quista protesta nun ha l'UdG vulgü metter in dumonda la persunalità e las qualificaziuns dal candidat elet, mobain render attent a la Confederaziun ch'ella agischa inconsequentamaing, sch'ella, dad üna vart, sustegna il rumantsch, mo da l'otra vart nu pussibiltescha a Rumantschs d'occupar plazzas da cader in terra rumantscha.

Quista critica vala, s'inclegia, na be per la confederaziun, dimpersai per tuot las autoritats politicas, instituziuns e gestiuns chi agischan similamaing.

Program da correctura per computers

L'UdG es intenziunada da realisar plü svelt pussibel ün programm pel computer chi permettarà da corregger mincha text puter o vallader. Quist program servirà sainza dubi a tuot la magistraglia, a tuot la masteranza, a las chanzlias cumünalas e regionalas ed a mincha persuna chi scriva rumantsch.

Secziuns localas da l'UdG

Bleras secziuns cun lur cuvis a la testa sun stattas l'on scuors fich activas; pensain als blers buns teaters giovats l'inviern passà in terra ladina ed a las «festettas ladinass».

Fich activa cun üna pruna da referats e sairadas es statta la secziun da Cuaira e lura eir la secziun da Silvaplauna chi edischa mincha mais üna gazettina locala.

Ün cumpliment ed ün grazcha fich a tuot quels chi s'han ingaschats in üna maniera o l'otra per nossa lingua.

In memoria

L'on scuors sun morts duos personas cun gronds merits per l'UdG e seis movimaint (mera ils necrologs aint il Chalender Ladin 1991).

I sun quai:

Töna Schmid da Sent, anteriur inspectur scolastic e sperapro redatur dal Chalender Ladin d'ürant 44 ons. Sar Töna nun es stat be redatur, el ha eir scrit tuot quels ons schurmas e schurmas d'artichels pel Chalender. Sia specialità d'eira impustüt l'istorgia locala.

Clara Stupan-Keller, administradura da l'UdG d'ürant 21 ons. Duonna Clara ha miss in strada la libreria i'l Chesin Manella e propagà la litteratura ladina da maniera instancabla.

Sar Töna e duonna Clara d'eiran commembers onuraris da l'UdG. Nus tils tgnain in buna e pia memoria.

Gion Tscharner, parsura

Rapport dal collavuratur regiunal

Davo ün pêr ons d'uffizi sun tschertas incumbenzas dvantadas per uschedir tradiziunalas, q.v.d. chi's repetan adüna darcheu, bainschi cun plü o main grondas variaziuns. Tuottüna nu's poja discuorrer da lavuors da rutina.

Il pais chi'd es da dar a las prioritats variescha però d'on in on. Id es difficil d'eruir la fila da las prioritats, già cha – insè – tuot es urgiaint.

Eu n'ha frequentà la gronda part da las tschantadas da la supra-

stanza da l'UdG (cun vusch consultativa), orientà la suprastanza davart mi'attività e tut incunter incumbenzas.

Scoula

- Scoulinas: Il cuors tradiziunal da rumantsch per mussadras ha gnü lö als 9 da november a Zernez. Trattà es gnü il tema «Dramatisar per l'adöver in scoulina».
- Rumantsch in scoula a San Murezzan:
Eu n'ha tut part a las tschantadas da la Cumischiun per l'instrucziun da rumantsch illa scoula a San Murezzan (intant ha quella cumanzà), ed insembel cul inspecter scolastic, sar Claudio Gustin, n'haja fat visitas in scoula e pudü m'atschertar cha l'instrucziun es buna ed imprometta bain. Nus vain eir fat propostas in scrit per ün'instrucziun accumpognanta, q.v.d. per l'instrucziun da stretta patria.
- Scoula commerciala: A chaschun dals examens finals n'haja funcziunà sco examinatur e sco expert.

Scoulaziun da creschiüts

In plüssas tschantadas ha la suprastanza da la SFL, da la quala eu sun president, pardert la restructuraziun a man d'ün nouv organigram e da novs tschantamaints.

- La radunaza generala dals 27 avrigl ha lura acceptà la nouva structura, ha fat bun ils tschantamaints e tschernü ils organs executivs.
- Eu n'ha tut part sco commember a las radunanzas da la suprastanza centrala da la AUPS. (Associazion da las universitats popularas svizras). La LR vaiva surtut l'organisaziun da la prüma radunanza generala da l'AUPS in Grischun. Quella ha gnü lö als 24/25 nov. 90 a Cuoir. Il suotsegnà es stat la persuna da contact tanter la LR e la suprastanza centrala da l'AUPS. Eir l'organisaziun d'ün cuors per manaders da cuors davart «Creatività» m'ha dat vaira bler da far.
- Ils cuors d'assimilaziun chi vegnan organisats dals cuvis in collavuraziun cun la SFL in bliers cumüns han ün vaira bun esit.
- Il cuors annual da rumantsch per chanzlists e pels nuders da circul e dad organisaziuns regionalas ha gnü lö als 9 december 90.

- Il seguond cuors intensiv da rumantsch a Scuol (30 lügl fin 4 avuost 90) arrandschà da l'UdG ed organisà insembel cun la Società da cura da Scuol ha gnü ün bun success. Ün terz dals partecipants d'eiran indigens.

Contact direct culs cumüns:

Eu n'ha tscherchà il contact cun autoritats cumünalas e sun gnü a pled illas radunanzas cumünalas dals seguaints lös: Tschlin, Lavin. OTRAS autoritats cumünalas m'han miss in vista da pudair referir in lur radunanzas.

Rumantschaziuns:

Causa ch'eu nu riv da m'occupar eir da quist problem, n'haja stuvü delegar quist'incumbenza a la cumischiun per rumantschaziuns.

Scha'l rumantsch nu vain resguardà in ün o tschel lö, schi m'intermetta adüna darcheu, in scrit ed a bocca.

Contacts cun otras minoritats:

Ils contacts sun stats limitats plüchöntschi a contacts privats co d'uffizi.

Qua e là fetscha da guida per gruppas da Ladins da las Dolomitas chi vegnan a far visita in Terra ladina, ma en tils orientesch in quellas occasiuns eir davart l'intera Rumantschia.

Ediziuns:

Preparaziun da manuscrits per la stampa, istanzas per subvenziuns, trattativas cun stamparias, correcturas da manuscrits e da binderas da stampa. Derasaziun da las ediziuns in collavuraziun cun l'administraziun, recensius. Servezzan da traducziun.

La «Libreria ambulanta» chi'd es statta in viadi dals 30 avrigl fin als 5 mai 90 ha gnü ün bun esit.

In october n'haja glivrà da cumpilar «l'Ambulanza linguistica».

Teater:

Intimà da giovar a teater. Agüd pro la tscherna da tocs. Schi'd es stat mez e pussibel suna stat a las rapreschantaziuns i'l intsches ladin.

Cooperà pro la fundaziun da la «Tribüna valladra» chi prevezza da rapreschantar dal 92 ün gö liber.

Bibliotecas popularas:

La reuniun annuala da las bibliotecaras e dals bibliotecars es quist on crodada oura.

Ulteriuras activitats:

- Cusgliader in dumondas da cultura in general: Collavuraziun culs Amis da l'art d'EB e culla Chasa Jaura, Valchava; visita ad exposiziuns e concerts.
- Trattativas cun ün pêr respunsabels da la Televisiun rumantscha concernent la realisaziun dal film televisiv «L'ierta retorumscha».
- Eu n'ha frequentà ün cuors da suggestopedia ed ün cuors da rumantsch grischun.
- Act da preschentscha pro'l «Bücherexpress» a Samedan (19 nov.)
- Güdà ad intretschar ün contact culla Sezione di Poschiavo da la PGI. Inscunter als 14 gün 90 a Poschiavo.
- Referats e votums per conferenzas da magisters e classas da scoula da la Bassa.
Referats plü extais, p.ex. al Congress IDI a Gluorn (13/14 sett. 90)
- «Die Retorumschia» – ed al Forum turistic a Scuol (24 oct. 90)
«Il turissem e'l rumantsch o davart la dignità d'üna lingua».
- Audienzas: Audienzas a mediums da massa: schurnalists, coll. da radio e televisiun.

Jacques Guidon, collavuratur regiunal

Suprastanza

Parsura:	Gion Tschärner, Zernez
Vice-parsura:	Nina Dazzi, Zuoz
Actuar:	Renata Bott, Tschierv
Chesin Manella:	Attilio Bivetti, Segl
Assessur:	Jon Domenic Parolini, Scuol/Cuir
Suppleants:	Maria Sedlacek-Luppi, Sent, chaschiera Jürg Zappa, S-chanf
Publicaziuns:	Chalender Ladin, Il Dun da Nadal
redacturs:	Nicolò M. Gaudenz, Scuol, Anita Gordon-Steinrisser, Silvaplauna

Administraziun e deposit da litteratura:

Chesin Manella, Schlarigna: Ursula Willy, Zuoz

Renania

Ear igl on passo e la Renania vagnida cunfruntada cugl cumbat existenzial digl rumàntsch segl sieus antschies. Nus constatagn cun grànds quitos a starmaints, ca la germanisaziùn prenda egnà dinamica an las nossas vischnàncas c'e strusch ple da taner a mastregn nungir da franar cun intervenziùns antras la nosssa uniùn culturala ca dispona betga digl instrumentari politic basignevel par intervagnir da maniera adequata.

Las petgas digl mantegnamaint

Igl e betga me egn dischinterest carschaint da vasts tschearcels ve digl movimaint rumàntsch, ca nus fa starmaints, anzi ear la mancàntza da glied qualifitgeada c'e prunta da s'angaschar par sustaner igls ezs, ca fissan ànc da bùna viglia par la tgossa rumàntscha: Ascheia e'gl par exaimpel betga sto pussevel dad catar mussadras rumàntschas par las scoletas dad Andeer a da Ziràn. Partutgànt Andeer, vainsa stuieu prender an cumpra c'igl e vagnieu ligieu egnà mussadra tudestga. Partutgànt Ziràn e'gl da remartgear ca duna Helena Michael e samussada prunta da star an ufezi ànc egn'on, par c'ign tgati alura egnà mussadra rumàntscha. Nus gli eassan zund angraztgevels pigls sieus angaschi.

Ear an scoletas da la Foppa, ancorschan ign ple e ple la pressiùn da la germanisaziùn.

Partutgànt l'instrucziùn da rumàntsch an la scola da Flem, e'gl vagnieu cato egnà schliaziùn ad interim cun egnà scolasta. La Renania â sustanieu da cuminàntza cun la LR par la tearza geada egn curs da teater facultativ, do da Rita Walder, d'Alice Ardüser a d'Ines Sgier. Que curs e vagnieu frequento da 37 sculars ad â concludieu cun egnà stupenta represchantaziùn. Quellas tres mussadras ân prasto animaziùn custevla an favur digl rumàntsch. Nus glis angraztgagn.

Cun quegl e'gl ear getg ca nus consideragn las scoletas a las scolas sco petgas prinzipalas pigl mantegnamaint digl rumàntsch. La Renania e parquegl ear prunta da far tut igls sforzs an favur da la giuventetgna.

Mo ella spitgess da bagn anqual autoritad comunala daple capientscha a bùna viglia betga me pigl lungaitg rumàntsch, mobagn

ear par la cultura rumàntscha an general. Ozigligi constatainsa savens la tenuta, c'igl vean considero igl lungaitg sco fenomen isolo da la cultura. Mo igl fuss giavischevel c'ign catass puspe egn vesta cumplessiva pigl movimaint cultural rumàntsch sco tal a pigls bagnas ca quel nus â purto igls davos tschantaners.

Radunànza generala

Igls 31 da marz â gieu liac l'amprema radunànza generala da la Renania. Ign eara ampo an dubis, scha l'avertura a la basa vigni ear a radir la frequentaziùn spitgeada. Mo igl parsura da Vuorz, sear Paul Hunger, igl Chor viril, sut la batgeta da Flurin Gabriel, ad igl Chor mischedau, dirigieu da Jacob Pfister, ân stgieu beneventar radund 60 cumembers ad egn grànd diember da giasts cun quella caschùn. Ascheia ca las spetgas en vagnidas ple ca me adamplicas. Cun quegl ca la radunànza generala â betga gieu da schliberar otras ca las tractàndas statutaricas, e'l sto agl zenter igl referat da dr. Martin Bundi. Igl sieus referat davart igl tema «Il romontsch en territoris periclitai» â cato viva atenziùn. Dr. Bundi â aczentuo l'impurtànza da far tut igls sforzs par mantaner igl rumàntsch agl teritori da pùnt trànter la Surselva a l'Engiadegna. Sco masira adatada da far quegl, â el postulo dad augmentar l'instrucziùn da rumàntsch an las vischnàncas cun scola fundamentala tudestga dad ussa 2 lecziùns par eanda ad 1 lecziùn par gi. Que augmaint degi vagnir cuntànschieu a basa facultativa.

Las activitads da la suprastànza

La suprastànza da la Renania â salvo 9 sasidas durànt igl davos on da gestiùn, tractànd var 65 fatschendas. Las fatschendas las ple impurtàntas en stadas:

- igl contract nov cun la stampareia Bischofberger SA partutgànt la stampa da la CP/LP,
- la posiziùn anviers la quotidiana (la suprastànza sustegna unanimameing la proposta da la LR),
- las santupadas cun las autoritads comunalas da la Foppa,
- la posiziùn davart igl artetgel 116 da la Constituziùn federala,
- l'elavuraziùn d'egn pledari sutsilvan nov.

Plenavànt â ella safatschando cun

- la restructuraziùn digl «Dùn da Nadal»,
- l'ediziùn d'egn cudeschet d'instrucziùn sexuala («La famiglia crescha»),
- la tschassada digls curs da rumàntsches segl antschies da la Renania,
- la cumpra d'egn ordinatur electronic,
- la registraziùn digls numns funsils rumàntsches an Sutselva ad egna roscha d'otras tractàndas.

Ella â dezidieu dad edir an dialect da Sched las poeseias da Gion Battaglia da Piazza a da desister d'edir duas otras ovras.

Las santupadas cun las suprastànzas comunales da la Foppa ad igls represchantànts digls cunzegls da scola a da las plevs â par fegnamira da stgafir contacts persunals cun quellas autoritads, da far egn inventari da las dumondas an conex cugl svilup digl rumàntsches an quels vitgs a dad ancurir schliaziùns cuminevlas par eventuels problems an que gro. Las raschèns ca la Renania s'antopa cun las autoritads comunales da la Foppa en quellas:

Par l'egna statan an Sutselva igl parsura actual ad igl colavuratur regional, par l'otra vainsa constato, ca las vischnàncas, c'earan rumantschas da tschep antoc'avànt pocs ons, ân subieu igls davos ons egna considerabla germanisaziùn, da maniera ca nus eassan nezessitos da far sforzs spezials an favur da la part sursilvana da la Renania. Quànt anavant ca quegl reussescha, dependa betg igl davos ear da la cunlavor a da la bùna viglia digls noss cumembers sursilvans.

La suprastàntza â ligieu Gion Kunfermann a Curò Mani sco redactors digl nov pedari sutsilvan.

Plasch Barandun elavura a màn digl antschies da Pazen-Farden egn model, co ign pudess registrar a cartografar igls numns funsils rumàntsches da la Sutselva c'en an priewel da svanir par grànda part, an consequentga da las arundaziùns da funs. Graztga a quella lavor, ca de vagnir fatga an tut las vischnàncas, quantan ign da puder cunsalvar quella ierta culturala originala.

Ediziùns

Igl dacurs digl on passo en cumparidas an la tgeasa editura da la Renania las suandàntas ovras:

- Igls 18 da schaner e vagnieu preschanto igl cudesch «Raccolta – Poesias» da Riget Bertogg cun graficas da Barbara Fontana. Que cudesch, ca cuntegn egna tschuncantegna da poseias, e vagnieu sustanieu digl Legat a da la Fundaziun Anton Cadonau, digl cantùn Grischùn, da la Leia rumàntscha a da las Ovras electricas sursilvanas.
- Igls 20 d'october e vagnieu preschanto igl cudesch «L'Alp da Veulden» da Plasch Barandun. Igl satracta qua d'egna co-ediziùn. La Renania e respunsavla par la part rumàntscha da quell'ovra.
- Igls 27 da november vainsa preschanto la raccolta d'istorgias «Igl Uaul grond» da Rico Tambornino. Quegl e l'amprema co-ediziùn cun la Romania segl tgomp da la literatura originala rumàntscha.
- Igl Fegl Ufficial dalla Surselva», egna co-ediziùn da la Stampa romontscha a da la Renania, e cumparieu igl ampren on. Tenor cuntract cun la Stampa romontscha cumpeglia igl «Fegl Ufficial» nigna part redacziunala par betga periclitar las giasetas rumàntschas existentas. Las experientzgas, fatgas an que on, en positivas. Igl e me don, ca duas vischnàncas prinzipalas da la Renania fan betga part. Mo nus vagnagn ad interpreter tut igl pussevel, c'ellas saptizipeschan ear da que figl ufizial.
- Igl «Figl ufizial da la Muntogna da Schons», integro an la Pùnt, cumpara gea igl savund on cun suzcess. Graztga igl sustegn da la Corporaziùn Val Schons e'gl pussevel da far quella pierta aglis vaschinadis da la Muntogna
- L'ediziùn da las ovras da Curò Mani e vagnida samtgeada par la stampa, scheia c'ellas vignan a cumparer dalùnga.

Ravugls rumàntschs a cumissiùns

Las secziùns da la Renania: igl Ravugl Rumàntsch d'Andeer, la Cuminonza Romontscha da Trin ad igl Comité Romontsch da Flem ân mess a strada lur aitgnas activitads localas an favur digl rumàntsch. La Renania sustegn talas activitads cun mieds finansials ad igl agid organisatoric antras igl colavuratur regiunal. Nus angraztgagn aglis parsuras sear Gion Christ Demarmels, ser Ulrich Caflisch a sear Hanspeter Meiler par lur angaschi.

Las cumissiùns da la Renania ân betga svilupo egn'activiatd da num igl dacurs digl on passo.

Las cumissiùns stablas en:

- la Cumissiùn La Pùnt
- la Cumissiùn Casa Paterna
- la Cumissiùn Fatscha da nos vitgs.

Las cumissiùns temporanas en actulameing:

- la Cumissiùn d'ediziùn da las òvras da Curò Mani
- la Cumissiùn paritara cun la Romania par la revisiùn digl artetgel 1 digls statuts. Quella cumissiùn â schlibero la si'incumbensa a caschùn d'egna sasida a do raport, igl qual vean a vagnir sutamess a la radunàntza generala.

Organs

Igls organs da publicaziùn en cumparieus an furma usitada a sainza interupziùn. Cun quella caschùn lessan exprimer igl noss miglier angraztgamaint aglis redactors respunsavels ad aglis colavurators:

- digl «Dùn da Nadal», a duna Emmi Caviezel da Cuir ad a ser Jacob Michael da Sagogn,
- digl «Calender par mintga gi», a ser Martin Fontana da Favugn ad a ser Jacob Michael da Sagogn,
- da la «Casa Paterna/La Pùnt», a sear Johann Clopath da Trin.

La Renania sa bün gro a tuts par lur enorm angaschamaint ca pretenda blear idealissem, a nus glis giavischagn l'energeia basignevla par puder cuntinuar lur lavur an favur digl rumàntsch.

Igl angraztgamaint sinzer admetainsa ear aglis cumembers da la suprastàntza. Da cuminàntza nus vean igl a gartagear da schliear igls problems ca nus spetgan igl dacurs digl on curaint.

Martin Cantieni, parsura

Bartolome Tscharner, administratur

Rapport dal collavuratur regiunal

La lavur da l'onn 1990 è stada sut ansaina da l'introducziun da l'ordinatur electronic. L'EED para in fenomen pli e pli inevitabel da noss temp. Jau n'hai betga vulì spitgar afin ch'il svilup cundiziunescha da stuair lavurar cun il computer. Perquai hai jau acquistà in tal ed al mess ad ir cun agid dals buns spierts da la LR, als quals jau engraziel fitg cun quella chaschun per lur bainvulientscha e lur milli cussegls, surtut a dr. Georges Darms ed a Erwin Ardüser.

L'ordinatur electronic è da grond aventatg per mia lavur, cunbain che jau hai impundì bler temp a l'entschatta per emprender da lavurar cun el. Ma malgrà l'ordinatur electronic na vegni betg ad esser uschè, che la lavur administrativa, fatga ussa pli spert, vegn a sa diminuir, anzi ella vegn crescher, perquai ch'ins è bun da liquidar ella en damain temp.

Mia lavur da l'onn passà cumpeglia ils sequents secturs:

Scolaziun da creschids en Sutselva: Jau hai elavurà il program ed il preventiv da questa scolaziun en Sutselva, hai fatg las publicaziuns necessarias. Ins constatescha ina sminuziun considerabla da curs e da participants. Igl è per la segunda giada ch'i n'è igl betga stà pussaivel da salvar in curs per novizs ad Andeer e Donat. Er il curs da Preaz ha betga pudì vegnir cuntinuà pervia da mancanza da participants. Persuenter èsi stà pussaivel dad organisar per l'emprima giada en l'istorgia da la Renania in curs a Giuvòlta, grazia a dunna Silvana Mugwyler.

Per in auter onn sto la Renania ponderar mesiras concernent l'organisaziun da curs per creschids en Sutselva.

Scolaziun da creschids en Surselva: Jau hai exequì l'ufezi d'actuar da la Scuntrada e Formaziun Surselva ed hai dà 58 lecziuns da rumantsch a Flem.

Collavuraziun cun la Casa Paterna/La Pünt: Il decurs da l'onn passà hai jau substituì il redactur da la CP/LP durant 4 emnas. Jau hai scrit 78 translaziuns per CP/LP, ils texts da pressa per la vendita dal cudesch da Plasch Barandun ed auters.

Instrucziun da rumantsch al Plantahof: Per mancanza da scolast hai jau stuì surpender l'instrucziun da rumantsch sursilvan al Plantahof, la quala jau hai dà enfin il december 1990. Jau hai intimà ils responsabels da questa scola da reponderar l'instrucziun da rumantsch e da dar ad ella ina nova basa instituziunala.

Translaziuns: Jau hai gì da curreger las translaziuns en sutsilvan dal cudesch «L'Alp da Veulden», dal cudesch per uffants «Zvac», da l'OSL sutsilvan «Carlito», dal text da «La famiglia crescha», translata da Casper Nicca e quel dad «Ad Acla», il cudesch per uffants da Rolf Buchli, translata da Paul Frigg. Translaziuns per uffezis ni per privats èn stadas da far paucas. Plinavant hai jau fatg 152 translaziuns per CP/LP.

Collavuraziun cun la suprastanza da la Renania: Jau hai fatg part da 7 da 9 sesidas da la suprastanza e da la radunanza da delegads a Vuorz. Mia relaziun cun la suprastanza è mintgatant stada empau difficila pervia da differenzas d'ideas.

Collavuraziun cun cumissiuns e secziuns da la Renania: Jau hai fatg part da las sesidas da la Cuminonza romontscha da Trin e da ses arranschaments, medememain hai jau fatg part dals arranschamants dal Ravugl rumantsch d'Andeer e da quels dal Comité romantsch da Flem. Jau sun commember da la cumissiun d'ediziun da las ovas da Curo Mani, che ha salvà duas sesidas, e da la cumissiun Fatscha da nos vitgs.

Ediziuns: Jau hai tgirà l'ediziun dal cudesch «L'Alp da Veulden» da Plasch Barandun e gidà preparar l'ediziun da las ovas da Curo Mani.

La vendita da cudeschs da la Renania vegn fatga dad Yvonne Michael. Jau la gid cun organisar vendas en las vischnancas.

Teater: Jau hai gidà inscenar in teater a Donat. Jau hai instradà il curs da teater per scolars da Flem.

Contacts: Jau hai fatg part da las radunanzas da la suprastanza da la Renania cun las suprastanzas communalas da la Foppa. Ils contacts cun autras autoritads, uniuns e persunas privatas èn stadas anzi mudestas il decurs da quest onn.

Rumantschaziuns: Las rumantschaziuns èn in sector da mia lavur che vegn in tec negligì. L'acziun da rumantschaziun en Val Schons n'è betga propi progredida pervia da mancanza d'impuls da mia vart e pervia mancanza da sustegn entras il commember da la regiun.

Contacts cun la LR: Jau hai fatg part da tuttas sesidas da rapport e da las radunanzas da delegads.

Bartolome Tscharner, collavuratur regiunal

Suprastanza

Parsura:	Martin Cantieni, Donat
Viceparsura:	Sep Item, Flem
Actuara:	Vreni Caprez-Spreiter, Trin-Digg
Cassier:	Hanspeter Meiler, Flem-Vitg
Assessur(a)s:	Bernàrd Demarmels, Andeer Martin Gabriel, Glion Silvia Mark, Ziràn Felix Pfister, Domat Georgina Schaller, Donat
Revisurs:	Gieri Pfister, Vuorz Gion Sutter, Maton/Cuira
Redactur(a)s:	
Casa Paterna/La Pùnt:	Johann Clopath, Trin-Mulin
Calender per mintga gi:	Martin Fontana, Favugn (part sursilvana) Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)
Dun da Nadal:	Emmi Caviezel, Cuera (part sursilvana) Augustin Manetsch, Mustér, cunredactur (part sursilvana) Jacob Michael, Sagogn (part sursilvana)

Uniun rumantscha da Surmeir

Mintg'onn cura tg'ia am met a meisa per screiver igl rapport annual am tschainta la dumonda sch'igl rumantsch mareta anc en tal angaschamaint – è igl sies dretg d'existenza anc avantmang?

Ple tg'ia ma fatschaint da chel tema e pi persvadia tg'ia sung tg'igl rumantsch seia pi actual tgi mai.

Pertge – nirossas am dumandar!

Igl noss lungatg n'è betg en relict museal, tg'ans renda anc la pussebladad da vurdar aint igl passo, tg'ans dad sustign dad ancleir igls fatgs or dall'istorgia, na el ans è bler duple – el ans dat sustign per igl avigneir. Chella pretensiun vign betg danov or dalla mia cuschigna, da chell'idea è gio stos igls ples digls exponents digl noss lungatg. Different è pero igl fatg, tgi la situaziun fundamentala tgi discorra pigl rumantsch è sa midada ple tgi mai a nossa favour.

Concret vot chegl deir, igl svilup tecnic ò scursania las distanzas tranter igl grond potenzial digls pievels lategns ed igl noss intsches. Tras interess economic dalla nossa industrieia an general seia chel intercontinental cun l'America digl sid, u internaziunal cun las teras vischinantas europeicas, e siva dalla fusiun cun la CE tant duple, è igl potenzial digl interess pigls lungatgs surtot pigl spagnol e portuges carschia considerablamaintg. La fiera da lavour per chels tgi domineschan chels lungatgs è averta ple tgi mai. Vetiers vign tgi tras igl noss bagnstar, tschartgainsa veaple recreaziun da vacanzas an chellas teras. E quant spert tgi nous ans santign lò da tgesa relatan bagnsavens igls noss convaschigns.

Tge avantatg tg'igl noss lungatg ans porscha an chella direcziun, vaia creia betg da documentar pi fitg – percheigl vegias la voluntad e surtot igl curasch d'az angascher pigl noss lungatg.

La lavour dall'URS è betg da cumbatter ideologias tranter Rumantschs, la nossa lavour è da porscher sustign a tals tg'èn prongs da s'angascher pigl noss lungatg, tgi rancanoschan la sia valeta fundamentala.

A chel pensum è la suprastanza dall'URS e las sias cumischungs sa deditgeidas fermamaintg durant igl onn scadut. La suprastanza ò sesia an 12 sedutas.

Cun plascheir e satisfacziun dastga communitgier tgi cun l'antschatta digl meis d'avost è nia scumanzo cun la lavour ve digl nov vocabulari surmiran. Cun sustign dalla LR e digl cantun ans è

reuschia d'incumbensar Faust Signorell, scol. sec. a Lai, an piazza cumplagna per chella lavour scientifica. Cun Faust vainsa catto ena ferma pitga tgi è garanta per ena buna reuscheida. Per basa da chest vocabulari serva igl vocabulari tudestg-franzos Garnier. Igl vocabulari nov duess sarveir allas scolas, ma er agl adiever da mintga de.

Sen dumonda dalla LR ò la suprastanza piglia posiziun treis gedas, numnadamaintg conc. igl artetgel da lungatgs previa per la costituziun federala, igl project dalla Quotidiana e conc. la dumonda dalla Romania per stabileir ena cumischung libra pigl rumantsch grischn.

Per mang dalla suprastanza dalla LR vainsa do preferientscha agl art. 116 scu suonda:

1. Igl tudestg, igl franzos, igl taliang ed igl rumantsch èn lungatgs naziunals dalla Svizra.
2. Igl mantignamaint digls 4 lungatgs naziunals an lour territoris da derasaziun e la promoziun dalla tgapientscha tranter las communitads linguisticas èn incumbensas dalla confederaziun e digls cantuns.
3. La confederaziun promova
 - a) la preschientscha da tots 4 lungatgs naziunals ainten l'antiera Svizra.
 - b) la tgapientscha tranter las communitads linguisticas;
 - c) sustigna igls cantuns an lour stentas pigl mantignamaint digls lungatgs naziunals periclitos.
4. lungatgs uffizials dalla confederaziun èn igl tudestg, franzos ed igl taliang. An conversaziun tranter la confederaziun e burgais rumantschs scu er cun instituziuns rumantschas è er igl rumantsch lungatg uffizial; decrets impurtants, rapports ed otras scritgiras dalla confederaziun èn er da publitgier an rumantsch.
5. La libertad digls lungatgs è garanteida.

La nossa posiziun conc. la Quotidiana sa cloma verbalmaintg:

An ples sedutas ò la suprastanza dall'URS tracto la dumonda conc. la gasetta digl de. L'impurtanza d'ena gasetta quotidiana è per l'URS indiscutabla. Mademamaintg giansa er da prancepi ad an gro cugl rapport Stapferhaus, resalvond pero igl dretg da turnar anavos sen detagls tgi pertotgan dretgs ed obligaziuns da partenari.

Resalvas fò la suprastanza conc. las dumondas:

- a) Ramplazzar an tots gros igl noss figl jamnil la Pagina da Surmeir!
 - oz giolda la PdS gronda simpateia pigl lartg spectrum d'infurmaziun locala.
 - quant anavant so e vign ena quotidiana a surpiglier er artetgels deditgias pitost persunalmaintg ad indigens, sainza igls selecziunar.
 - garantescha la quotidiana chel status local er per venavant?
- b) Scu sa cuntigna igl domber digls abunents existents dalla PdS?
 - oz dombra la PdS ca. 1500 abunents. Da chels veivan ena terza alla Bassa.
 - quant anavant è l'acceptanza d'ena quotidiana tigl lectour?
 - vignan chels ad abunar ena quotidiana, noua tg'igl prietsch è considerabel pi ot tg'igl existent cun 35.– fr.
 - ena sminuaziun digls abunents indigens fiss ena sminuaziun digls lectours rumantschs, damai ena sperdita per la Rumantscheia.
- c) Scu so ins sierar en return alla gasetta existenta locala, per cass d'en naufragi dalla quotidiana?

A fundamaint da chellas resalvas giaveischa la suprastanza:

- a) La gasetta quotidiana duess ramplazzar an tots gros la nossa gasetta locala. L'infurmaziun locala na dastga betg neir stritgeida cun la mutivaziun tg'igl artetgel seia betg d'impurtanza.
- b) La gasetta ò da neir edeida da maniera, tgi ella possa returnar allas structuradas promoveidas dalla gasetta existenta.
- c) L'URS spetga en sustign finanziel pigls abunents per cass d'introducziun d'ena gasetta quotidiana.
- d) Ena buna redacziun locala stò esser domicileida aint igl noss intschess, Surmeir.

An cass concret d'ena schliaziun dalla PdS an favour d'ena gasetta quotidiana, ed ena participaziun ad ena societad purtadra, vess da neir convoco ena radunanza generala tgi ò suletta igl dretg da sancziunar igl pass.

Tot las otras versiuns simuladas correspondan betg alla nossa tenuta. Cun chella posiziun vainsa do an mang alla nossa cumischung l'incumbensa da tractar igl project. Tge pussebladads tgi sa dattan an chella tgossa ò la cumischung sez dad elaborar a fundamaint dallas posiziuns inoltradas dallas uniuns afiliadas dalla LR.

Ainten la cumischung consultativa per la Quotidiana vainsa eligia igl noss vicepresidente Remi Capeder da Casti.

An tgossa cumischung consultativa per igl rg, inoltrada dalla Romania cun igl scopo da stgaffeir en gremium neutral tgi so cunsiglier la LR tar l'applicaziun digl rg, vainsa an cunaschientscha dalla situaziun dada alla Romania, sustignia sia dumonda scu suonda:

Nous beneventagn en gremium consultativ, tgi duess consistier da max. 5 persungas scenziadas, cun reputaziun ed acceptadas aint igl antier cantun Grischun. An nign cass dastgan neir eligeidas persungas tg'èn involucadas an situaziuns da polemicas. Las elecziuns e propostas fò igl cunsegl dalla LR.

La suprastanza ò er evaluo igls resultats dalla retschertga dall'URS pertutgond las sias periodicas Calender e Sulom. Ella ò institua ena cumischung cun l'obligaziun da surpansar igls projects ventilos. Ena midada pussebla digls organs è gio preveisa pigl onn giubilar 1991.

Sustign alla suprastanza porscha er Reto Capeder, igl collaboratour regiunal, en om speditiv e creativ.

Displaschevlamaintg vign igl sies taimp da labour duvro veapi fitg per lavours da biro ed administrativas. La suprastanza ò decidia da rizzar en sagond computer tgi surlivgia schibagn la labour digl collaboratour regiunal scu chella dalla redacziun dalla Pagina, percheigl tg'igls dus computers vignan collias.

Igl noss grond pensum è angal pussebel cugl angaschamaint e sustign dad egn e mintgign. Percheigl angraztga grondamaintg agls collegas da suprastanza, agls collaboratours agl biro da Grava, agls commembers dallas cumischungs, PdS, Calender, Sulom, SFS, Fatscha da nossas vischnancas, agl delego alla LR, agls delegos alla radunanza dalla LR, agls scribents, allas autoritads ecclesiasticas e politicas, agl noss inspectour da scola, a scolasts, ansomma, a tots chels tgi sustignan cun gronda premura e fadeia igl noss muvimaint rumantsch. En angraztg spezial er agl secretari dalla LR ed agl president Toni Cantieni.

Romano Plaz, parsoura

Rapport digl collaboratour regional

Pi savens tgi chegl tgi stuess esser da prancepi è igl collaboratour regional liia agl biro. Igl davos onn è sto characteriso dallas ediziuns u preparativas per talas. Uscheia resta per exaimpel pac taimp per l'acziun da rumantschaziuns u contacts or ainten la regiun.

Igl mies rapport per mang dalla suprastanza dat mintgamai infurmaziun e sclarimaint dalla mia labour ed activitad. Ia sung sesia a tottas sedutas dall'URS e sung ex officio er represchanto ainten tottas cumischungs dall'URS noua tg'ia va er surpiglia differentas incumbensas.

Periodicas e publicaziuns

- la Pagina da Surmeir è cumpareida an sia 44. annada. Ella stat sot la redacziun da Peder Antona Baltermia. Beat Jenal laboura dus deis per la redacziun e la sia labour da screiver segl computer duess surlivgier igl redactour.
- igl noss Sulom sot la batgetta da Franzestg Schmid è cumparia an sia 70.annada.
- igl Calender surmiran an sia 40.annada è nia redigia per la sagonda geda d'ena cumischung da redacziun tgi sa cumpona da Gustav Sonder, Otmar Spinas e Reto Capeder.
- Pigl 70avel anniversari d'Antonia Sonder (Isa Bela) da Salouf ò l'URS edia en codesch cugl tetel «Steilas e Polvra», prosa e poesia, digl reminent en codesch tgi vagn vandia fitg bagn.
- An collaboraziun cun l'URS ò la LR edia igl codesch d'unfants «Zvac» da Marietta Bearth-Augustin, en codesch original rumantsch an text e maletg. Er cò vainsa vandia gio la mesadad digls codeschs.
- Domenica Steier-Brenn ò edia dus novs OSL, egn cugl tetel: Donnas surmiranas screivan, l'oter: Las zoclas da Lisa-Mustazza.

Dond en tgit agl avigneir vainsa sen rocca igl codeschet da canzungettas e versets, dus cassetas da praulas per unfants scu er en codesch d'educaziun sexuala: La famiglia crescha.

Curs da lungatg

Curs da lungatg èn nias organisos 12 an tot, 4 a Savognin, 5 a Lantsch e 3 an Tumliastga. Ia nizzetg la caschung d'angraztger agls manaders digls curs tgi sa mettan mintgamai a disposiziun per manar tals.

Scuntrada e furmaziun (SFS)

- Per la 2.geda ò gia li chest onn an Val Alvra la scuntrada dalla giuventetna dalla Val Alvra sot la direcziun d'ena grappa iniziativa da differentas vischnancas. Igl intent a lunga vista è da furmar ena grappa culturala.
- Sur la SFS vainsa organiso chest aton a Lantsch ed a Savognin dus seiras d'infurmaziun sur digl rg, damai tgi vagn stuia constatar tgi rigia ena desinfurmaziun prest cumpleta. L'infurmaziun è neida dada da Rina Steier, pres. dall'URG. Igl resultats èn stos positivs pigl rg.
- A Sur vainsa salvo en curs da rumantsch per Rumantschs cun 9 participants. An en'atmosfera fitg ampernevla vainsa oriento dalla grammatica nova, dalla sintaxa, da rapports e protocols. Manader digl curs: Reto Capeder.
- Siva digl success cugl curs da cuschinar a Casti vainsa organiso en tal a Savognin. 11 participants sa legran mintga glindesde digl sies nov menu e tschagnan mintgamai scu prenzis. Pigl mars è previa en ulterior curs scu er ena cuntinuaziun igl aton 91. Manadra digl curs è Regula Janutin da Riom.
- Ad Alvagni ò gia li en curs da far steilas da strom cun 6 participants, manader digl curs: Reto Capeder.
- A Casti ò la SFS preschanto igl codesch da Linard e Marlen Candreia «Notiztgas dalla Sicilia» e cumbino cun en cant avert. 80 persungas on do suatientscha alla nosa invitaziun.
- Sen nosa iniziativa on li cants averts regularmaintg a Sur e Cunter/Riom/Parsonz. Previas èn cants averts er a Savognin ed Alvagni.

Sur la SFS pruainsa d'organisar pigl 1992 ansemen cun la scola da musica digl Grischun central en'emda da vacanzas cun lungatg e musica.

Rumantschaziuns

Sen chel sectour saia far ple u manc angal en sarvetsch da pumpiers. Igl taimp per far rumantschaziuns da radagn am mantga simplamaintg. Uscheia resta chella labour restranscheida sen pacas midadas a Lantsch e varsaquantas an Surgôt e Tinizong.

Appelo vainsa er stediainaintg agls cumegns da fixar en artetgel correspondent aint igl urden da biagier, chegl tgi spargness ad els bleras malampernevladads ed a nous posteriormaintg blers costs.

Codeschs e vendita da codeschs e cartas

Ediziuns da codeschs dattan ena gronda labour. Tant pi cuntaint ins pò esser, cura tg'ins so tg'igls codeschs èn bagnias tar igl pievel. Uscheia dastgainsa deir d'Igl cumpogn', digl qual i vagn vandia passa 1000 exemplars. Differentas uniuns e chors on cumpro igl codesch da canzungs an domber pi grond. Scu usito vandainsa blers codeschs, cassetas e cartas. Nous purschagn ena retga paletta d'ediziuns per en pitschen intschess scu chegl tgi nous ischan.

Uscheia vaia presto ena gronda labour per las nossas ediziuns Calender surmiran cun contribuziuns e tottas correcturas. Ma er las otras ediziuns numnadas all'antschatta èn passadas tras igls mangs digl collaboratour regional. Gronda labour redacziunala è er gio prestada pigl codesch da canzungettas e versets e «La famiglia crescha», ediziuns digl 1991. Sur igl collaboratour regional von er tottas dumondas da stampa u dumondas da registraziuns da cassetas da praulas tgi vagn er instrado pigl 1991. Scu usito mintga 2-3 onns vaia organiso igl 1990 ena vendita da codeschs da vischnanaca a vischnanca cun fitg bung success.

Teater

Scu usito vaia frequento tottas preschantaziuns da teater aint igl noss intschess. Er scu usito èn chels nias preschantos a Riom, Salouf, Sur e Savognin. Tot igls teaters rumantschs vignan preschantos an Surses, dantant tgi an Val Alvra succeda chegl angal sporadicamaintg, igl pi tgunsch an scola.

Otras lavours da biro

Naturalmaintg èn bleras lavours tgi èn descretgas aint igls singuls tgapetels er lavours da biro. Scu collaboratour regiunal fatscha er differentas translaziuns per privats u uniuns, cumegns ed instituziuns u er per la Pagina da Surmeir. Per solit funcziunescha er d'actuar e screiv igls protocols dallas cumischungs u, an assenza digl actuar, er chels da suprastanza dall'URS. I dat sper la lavour regulara fitg bleras lavourettas e tgossettas tgi ston er neir liquidadas, pretendan pero en pulit taimp.

Conclusiun

Nous vagn passanto en onn roc ainten la rumantscheia. Nous savagn angal sperar tgi las ondas sa quietan per far plaz alla tgossa rumantscha, per far plaz alla promoziun ed agl mantignamaint digl lungatg, laschond d'ena vart tottas emoziuns exageradas, persunalas e per contanscher en sang giudezi.

Ia manetg tgi nous na vegian da perder nign taimp ple per discutir anc 20 onns anve ed annò e leir pretender mintgign igl sia. Chel taimp è passo. Nous na dastgagn betg vurdar angal anavos ed ans sfundrar ainten l'istorgia.

- perchegl ègl impurtant tgi seian persvadias da posseder en bagn cultural tgi nign ans so piglier schi nous ischan pronts d'igl mantigneir.
- perchegl ègl impurtant tgi la famiglia mantigna igl lungatg, tgi chel geia anavant sur la scola e chegl anfignen la 9. classa cun duple instrucziun rumantscha. Ia pudess cuntinuar...

Ia angraztg alla suprastanza per igl grond sustign per la mia lavour. Angraztger viglia er a tots chels tgi surpeglan caricassas u incumbensas a favour dalla nossa lavour, ed a mintgign tgi è pront da s'angascher pigl lungatg, seia chegl an scola, an famiglia, baselgia e cumegn.

Reto Capeder, collaboratour regiunal

Suprastanza

Parsoura:	Romano Platz, Savognin
Viceparsoura:	Remi Capeder, Casti
Actuar:	Gustav Sonder, Alvagni
Cassier:	Gion Cola, Riom
Assessoura:	Marlies Jegher, Mulegns
Delegadas dalla Meirana:	Violanta Uffer, Tinizong Anita Simeon, Lantsch
Revisours da chints:	Gion Mareia Cotti, Sur Berti Farrèr, Stierva
Publicaziuns:	Redactours:
La Pagina da Surmeir	Peder Antona Baltermia, Salouf
Igl noss Sulom	Franzestg Schmid, Oberengstringen
Calender surmيران	Cumischung: Otmar Spinass, Gustav Sonder, Reto Capeder

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (USR)

A citar las gazettas in seguit a nos plü grond evenimaint da l'an 1990, ILS DIS DA LITTERATURA A DOMAT, discuorra la GASETTA ROMONTSCHA da «bunas experientschas che cloman continuaziun», il FÖGL LADIN d'ün «program chi ha gnü ün grond rimbomb», LA PAGINA DA SURMEIR es da l'avis cha'l parsura «po esser sottasfatg dalla partecipaziun ma er dalla bunga reuscheida», la CASA PATERNA titulescha seis rapport sco «Success pils emprems gis da litteratura», e per glivrar relatescha la GAZETTA GRISCHUNA (BZ) d'ün «ernsthaf-tes und unterhaltendes Stelldichein».

Sch'ün das-cha per üna jada crajer a las gazettas, fa la litteratura rumantscha pel mumaint tuott'onur a la pretaisa cha Vic Hendry ha ris-chà sco parsura da l'USR dal 1972, nempe cha «culs auturs stat e croda la romontschia».

L'intenziun da cuntinuar cun progets litterars chi surpassan il rom d'üna solita dieta da lavur es naschü davo las experienzas incuraschantas in occasiun da las Scuntradas da Savognin (85) e Scuol (88).

La tscherna da Domat sco mità geografica es eir statta la tscherna per üna cuntrada linguistica chi cumbatta cunter l'erosiun dal «lungatg momma».

La conferma cha la Rumantschia nu cugnuoscha plü ün center cumünaivel daspö la perdita da Cuoira sco chapitala da la Raetia prima, ha muossà l'absenza dal public a la periferia. Il tunnel da l'Alvra (pels Ladins) e la Ruinaulta (pels Sursilvans) s'han verifichats sco obstaculs insuperabels, uschè cha Domat restarà per la gronda part eir in avegnir üna terra transitorica cha fingià ils Romans dovraivan be per rivar plü svelt co pussibel in lur centers mercantils.

Ma tuornain a l'uorden cronologic:

Venderdi, ils 7 da settember 1990

Avertüra dals prüms DIS DA LITTERATURA illa halla polivalenta Tircal a Domat.

In meis pled d'avertüra fetsch eu menziun a las seguaintas dumondas in connex culla litteratura rumantscha:

- Als Rumantschs s'attesta cha'l bsögn da ramassar o posseder litteratura saja güst uschè grond sco quel da tilla leger. Sun quai

signals d'üna litteratura chi va in tschercha da seis ultims peds? Sun forse inscunters sco quels dals prüms DIS DA LITTERATURA üna resporta main pretensiusa, ma per la paja plü averta e sincera?

- Scha Cla Biert ha dit dal 1969 cha «inscunters litterars promovan la conscienza rumantscha, ün puonch essenzial per imprendier as cugnuoscher», co staja hoz culla conscienza? As das-cha separar quella litterara da quella rumantscha?
- Scha fingià be la litteratura d'ün oter idiom nu chatta lectuors, chatt'la almain audituors?
- Scha daspö «Giacumbert Nau» ingünas lingias nu sun plü statts in cas dad inquietar l'orma dal pövel, vül quai dir cha la lingua rumantscha haja pacienza illimitada, da spettar cha auturas ed autuors tilla piglian pel pled?
- Scha fingià Gion Antoni Bühler, vaschin da Domat chi ha vivü i'l 19avel tschientiner, ha fat navruotta cun vulair fusiunar ils differents idioms e rinforzà al cuntrari la tradiziun dialectala, vül quai dir cha'l renaschimaint da quell'idea vers la fin dal 20avel tschientiner stopcha succomber pervi da la temma da perder eir quai cha no vain fingià pers?
- Scha la giuventüna stenda plü gugent las uraglias davö la musica populara dal rock e retschaiva sia mischiun litterara tras il «Walkman», vül quai dir cha noss chantauturs han fingià dalönch savurà la puolvra e'ls litterats savuran amo adüna be il palperi?

Forsa cha quists prüms DIS DA LITTERATURA as fan eir quistas dumondas, e minchüna e minchün es invidà da dar lura sia risposta in seis möd, in seis lö ed a seis temp.

L'inscunter cun poet, poetessa e poesia sa facilitar l'incletta, eu nu manai quella dal vocabulari, ma quella chi promovu la conscienza per resentir darcheu la dependenza vicendaivla. Perche culla spariziun d'ün idiom sparischa üna lingua intera.

Domat, chi dals ons 50 ha pers si'ultima scossa da chavras e chattà seis prüms apparats da televisiun, po dvantar almain per trais dis ün center da pelegrinadi, üna cruschada dal pled scrit e quel discurrü, da quel pensà e quel tadlà.

Flurin Spescha pleda in seis referat d'avertüra per üna litteratura «elitara» chi's deliberescha da la funcziun sco servitura dal pövel. La priorità tocca al text, l'elemaint chi fa la punt tanter autur e lectur.

Per la part musicala pisseran las Soras Scherrer.

Cun imprendder a cugnuscher l'ester s'imprenda a cugnuscher a sai svesa, uschè cha las prümas prelecziuns sun dedichadas a la litteratura in lingua tudais-cha. Helen Meier (Trockenwiese, Leben-leben) cumainza seis raquint inedit «Einzige Freude» cun grond temperamaint, intant cha Heinrich Kuhn (Schatz und Muus, der Traumagent, Boxloo) piglia seis temp per quintar bod suot vusch duos istorgias chi trattan in möd ironic relaziuns tanter umans. Eveline Hasler (Anna Göldin, Ibicaba) ha tut cun sai «Der Riese im Baum» e dà trais insais per illustrar in prüma lingia la figüra principala, il gigant Thut.

Las prelecziuns vegnan accumpagnadas da la pianista Annina Sax.

Sonda, ils 8 da settember 1990

«Nouvas ouvras – ovras novas», uschè es titulada la sonda bunura. Oscar Peer legia ün chapitel our da seis nouv roman «Il grond Corradi» chi cumpara quist utuon. Cun üna lingua ferma scuvrischa l'autur plan a plan il character sensibel da sias figüras per tillas dar üna vusch. Da «Sia eminenza, il nas» s'occupa Margarita Gangale-Uffer in möd fin, spirituus ed umoristic. Ch'ün possa quintar istorgias ün a l'oter eir in fuorma scritta, cumprovan Silvio Camenisch ed Arnold Spescha cun lur ovra cumünaivla «Tandem». I's tratta dad istorgias chi van üna cun l'otra, üna cunter l'otra, üna sper l'otra e perfin ün'aint ill'otra.

L'USR ha tut ils DIS DA LITTERATURA sco occasiun per salvar sia Radunanza generala. Sper las tractandas üsitadas han ils temas seguaints dat andit a discussiuns:

- Il protocol da la radunanza generala da Bravuogn chi cuntegna remarchas subjectivas da l'actuar.
- Pusiziun da l'USR invers il boicot pels «700 ons Confederaziun» culla resoluziun chi demuossa «incletta per tuot quels chi til han suottascrit. L'USR inclegia il boicot sco dumonda da la conscienza politica persunala da mincha commembra o commember».
- Finanzas: La facultà da l'uniun s'amunta a frs. 28'921.–. Ils DIS DA LITTERATURA vegnan finanziats cumplettamaing cun sustegn da differentas instituziuns, sco la MIGROS, IL DEPARTAMAINT DA CULTURA DAL CHANTUN GRISCHUN, LA BANCA CHANTUNALA, LA FUNDAZIUN OERTLI, LA PRO HELVETIA, L'UNIUN SVIZZRA DA SCRIPTURAS E SCRIPTUORS (SSV).

– Redacziun LITTERATURA.

Felix Giger as retira da la redacziun davo avair prestà d'ürant 15 ons ün immens pensum da lavur. L'on passà ha l'USR ingrazchà ad el cun ün premi per tuot seis merits a favur da nossa revista litterara. In discussiun per sia successiun sta Flurin Spescha.

– Giuria litterara.

La radunanza generala nun ha amo pudü chattar ün/a rimplazzant/ a davo la demischiun dad Ursus Baltermia.

La Giuria litterara s'occupa prosmamaing da la fatschenda.

– Duns e premis da la Giuria litterara.

Margarita Gangale-Uffer survain ün premi important per si'ovra cumplessiva e per seis cudesch «Damaun es sulagl».

Toni Berther survain ün dun per seis raquints «spass e sbats» e «signals».

Duri Gaudenz survain ün dun per sias «12 poesias».

Davo la radunanza generala as radunan commembras e commembers a l'hotel «Staila» a Domat per ün giantar cumünaivel.

La sonda davomezdi es dedichada a duos seminaris. Annetta Ganzoni-Pitsch e Lucia Walther as dumondan scha «Duonnas chi scrivan pisseran per novs aspets illa litteratura rumantscha» e Chasper Pult prouva cun «Ferm café ed otra chüra» da scuvrir il muond da l'erotica e da la sensualità in nossa litteratura.

In ün Forum sclerischa Felix Giger la dumonda, scha'l rumantsch grischun saja adattà per sriver litteratura. Sia conclusiun: «Ün bun text resta eir in rumantsch grischun ün bun text». Il rg pussibiltescha üna reflecziun cun daplü distanza co'ls idioms.

La Concorrenza litterara «LA PAGINA» da la saira cun üna giuria ad hoc premiescha ils trais meglders texts cun «Tumas da tschiculatta ed ün documaint». Davo superà las prümas retgnentschas crescha il numer da participant(a)s chi prelegian texts da maximal üna pagina. Risch Biert respuonda davo mincha prelecziun cun ün'improvisaziun süil clavazin.

Ils premis a Jon Nuotclà, («Meis sön da mezdi») Annalisa Zumthor-Cuorad e Felix Giger vegnan surdats il di davo, la dumengia, in occasiun dal concert «Da strana bunura» cun Linard Bardill.

La saira glivra cul chantatur Paulin Nuotclà e sia gruppa.

Per evader tuot sias fatschendas s'ha la suprastanza reunida a tschinch tschantadas.

Lavur publica

Il president ha rapreschantà l'USR a las seguaintas manifestaziuns:

16 – 22 oct. 1989	Visita illa DDR insembel cun H. Kuhn.
24 avrigl 1990, BERN	«Quadrilinguità e multilinguità in Svizra»
19 lügl 1990, SAMEDAN	«Seminari e prelecziun i'l rom dals cuors in Chesa Planta»
29 sett. 1990, SION	Referat in occasiun da «2. FETE DES LETTRES ROMANDES»

Prossems progets:

- Avuost 1991 Dieta da lavur en Tujetsch culla tematica «Aspets d'üna critica litterara rumantscha»
- 5 – 9 avuost 1991 Preschentscha da l'USR a la Scuntrada rumantscha a Laax cun seminaris, prelecziuns, referats, cabaret, istorgias da buna not, musica etc.

Ûn sincer ingrazchamaint va a meis collegas ed a mias collegas in suprastanza, als revisuors, a la redacziun da la LITTERATURA, a la Cumischiun litterara, al rapreschantant ill'Uniun svizra ed a tuot ils commembers chi han cuntribui a favur da noss'uniun.

Clo Duri Bezzola, parsura

Suprastanza

President:	Clo Duri Bezzola, Oetwil am See
Cassiera:	Giovannina Brunold, Samedan
Actuar:	Flurin Spescha, Turitg
Assessur(a)s:	Irma Klainguti, Zuoz Beni Vigne, Turitg
Revisur(a)s:	Annamengia Bertogg, Castrisch Mariano Tschuor, Laax
Giuria litterara:	Francestg Friberg Danis/Tavanasa Rina Steier, Savognin Annetta Ganzoni-Pitsch, Berna Erica Lozza, Horw Arnold Rauch, Cuira
Redacziun «Litteratura»:	Mevina Puorger-Pestalozzi, Turich Ursicin G.G. Derungs, Vacallo Felix Giger, Cuira
Represchentant en l'USS:	Ursicin G.G. Derungs, Vacallo

Cuminonza Romontscha radio e televisiun (CRR)

Radunonza generala

La radunonza generala dalla CRR ha giu liug ils 9 da zercladur 1990 a Tarasp. Cun Tarasp ha la CRR visitau ina vischnaunca ella periferia dil Cantun, ina vischnaunca che sedat gronda breigia da mantener lungatg e cultura romontscha.

La radunonza generala a Tarasp ha priu in emperneivel decuors. Ella ha approbau il rapport annual 1989, il quen per igl onn 1989 ed il preventiv per igl onn 1991. En connex cun il rapport da gestiun ha Chasper Stupan, schef dil studio regional romontsch, orientau la radunonza generala davart il «*Program rumantsch da radio e televisiun*», allegond differentas damondas che pertuccan las emissiuns romontschas da radio e televisiun. Ensemen cun il rapport annual ha quella orientaziun dau caschun alla radunonza generala da discutir il program romontsch en general. La discussiun ei lu era stada dètg viva. Priu tut ein ils votants per regla s'exprimi el senn positiv encuraschond el medem temps ils responsabels da continuar cun la lavur sco tochen dacheu. Singulas emissiuns han denton era anflau vuschs criticas che han dau caschun da presentar ils differentes arguments.

A caschun dalla radunonza generala surdat la CRR regularmein il *premi da radio e televisiun dalla CRR*. Quei premi vegn accordaus dalla suprastanza a persunas ni ad uniuns ed instituziuns sco era a gruppas ch'ei sefatgas en moda e maniera speciala meriteivlas per lungatg e cultura romontscha. A caschun dalla radunonza generala a Tarasp ei il premi per igl onn 1990 vegnius surdaus a *Rav. Rico Parli, Zuoz*, sco renconuschientscha dil grond e continuau engaschi dapi decennis en favur dalla scolaziun dalla giuventetgna e dils carschi ella Engiadina ed en Val Müstair promovend cheutras en moda e maniera efficienta la viarva ladina, ed a *Pader Ambros Widmer*, conventual dalla claustra da Mustér, sco renconuschientscha dil nustunclenteivel engaschi dapi biars onns sco perschuadent promotur ed ambasadur da lungatg e cultura romontscha tier numerusas occasiuns enteifer ed ordeifer il territori romontsch.

L'undrientscha per Rav. Rico Parli, Zuoz, ha dunna Erna Falett-Giacomelli, Sent, procurau, quella per Pader Ambros Widmer, Mustér,

lic.fil. Curdin Jeitziner, prof. alla scola claustrala da Mustér. Cun in ferm applaus ha la radunonza affirmau quellas undrientschas.

Cussegl e suprastonza

Il *cussegl* che cumpeglia 17 commembers resp. commembras ord tuttas valladas da nies Cantun, ha en differentas sedutas deliberau in grond diember fatschentas. Denter quellas s'audan denter auter ina discussiun davart il sboz dalla lescha federala concernent radio e televisiun, differentas decisiuns en connex cun l'istanza per in augment dallas emissiuns romontschas da radio, ina informaziun davart il diever dalla 4. cadeina da televisiun, la posiziun tier la revisiun digl art. 116 dalla Constituziun federala, ina informaziun davart igl augment dallas taxas da concessiun cun ina posiziun per mauns dalla radunonza da delegai dalla SSR, differentas discussiuns arisguard las mesiras da spargn dalla SSR en connex cun igl augment dallas emissiuns romontschas da radio, la fixaziun dil proceder concernent il conclus negativ dalla suprastonza centrala dall SSR partenent igl augment dallas emissiuns romontschas da radio e la posiziun davart il project per ina gasetta romontscha quotidiana.

Plinavon ei il cussegl s'occupaus da tuttas fatschentas per mauns dalla radunonza generala 1990. En piazza da Mariano Tschuor ha il cussegl elegiu Men Steiner sco niev meina-redacziun dallas emissiuns da «Plaid». Men Steiner ei gia dapi differentes onns in cumprovau redatur dil radio romontsch. A Mariano Tschuor giavischa il cussegl dalla CRR sco niev correspondent dalla televisiun DRS per la part tudestga da nies Cantun bien success.

La *suprastonza* ha preparau tuttas fatschentas che crodan en la cumpetenzza dil cussegl resp. dalla radunonza generala. Ella ha plinavon deliberau in grond diember fatschentas en atgna cumpetenzza. En quei connex ei da menziunar che la CRR ei aschibein ina societad commembra dalla DRS sco era ina societad regiunala dalla SSR. Ord quei motiv ei la lavur dalla suprastonza s'augmentada ils davos onns considerablamein. Sper salvar ils interess dalla populaziun romontscha en connex cun las emissiuns romontschas da radio e televisiun setracta ei cheu oravontut da damondas che pertuccan las *finanzas*, *l'organisaziun dil menaschi*

ed il persunal dil studio. Ils problems finazials che stattan en in stretg connex cun dapli emissiuns, han el decuors digl onn 1990 occupau savens la suprastonza. En vesta alla situaziun finanziala dalla SSR ein las considerablas stentas per buna part stadas senza success. La suprastonza ha plinavon preparau ensemen cun ils responsabels dil studio las propostas per differentas elecziuns, remplazzontas per mauns dil cussegl respectiv dalla direcziun da radio DRS. Autras damondas pertuccan las localitads ed ils indrezs dil studio.

Plinavon ha la suprastonza seschau representar tier numerusas occasiuns e sedutas da differenta natira. Quellas occasiuns dattan alla CRR la pusseivladad d'adina puspei tgirar ils contacts culs organs dalla SSR e dalla DRS sco era cun autoritads publicas. Ils representants dalla CRR han cheu la caschun da presentar e defender la posiziun dalla minoritad romontscha e l'incumbensa dallas emissiuns romontschas da radio e televisiun. Cun las direcziuns da radio e da televisiun dalla DRS ha la suprastonza tgirau ina buna collaboraziun.

Da remarcar ei en quei connex la conferenza dils presidents dallas societads commembras DRS. Senza disponer da statuts seraduna quella conferenza adina puspei per discutir e deliberar problems communabels per tuttas societads commembras. Quei agir communabel dils presidents dallas societads commembras ei oz da gronda muntada. Sco strusch zatgi auter stattan ils presidents da quellas societads en lur territori d'activitad alla front publica. Gest el mument che damondas essenzialas dalla structura organisatoria dall SSR stattan en discussiun, ei in agir communabel da beneventar.

Dublaziun dalla emissiun da televisiun «Svizra Romontscha»

In fatg legreivel ei la dublaziun dalla emissiun romontscha da televisiun «La Svizra Romontscha» che vegn realisada naven digl uost 1990. Cun quei slargiamet vegn buca mo la preschientscha romontscha ella televisiun, mobein era l'offerta da televisiun en lungatg romontsch augmentada considerablamein. Quella emissiun da 45 minutas vegn realisada duas gadas per meins mintgamai la dumengia allas 18.00 – 18.45 uras. Meins favoreivels ei il temps d'emissiun dalla repetiziun mintgamai la gievgia allas 23.00 uras.

En connex cun il plan da structura «Programm 90» ha il temps d'emissiun per il «Telesguard» caschunau liungas discussiuns. Tochen ussa vegneva quella emissiuon derasada mintgamai la sonda allas 17.25. La direcziun da televisiun DRS ha vuliu spustar quella emissiuon sin las 16.45. Per igl onn 1990 eis ei reussiu d'evitar quella midada. La decisiun finala vegn denton dada per el decuors digl onn 1991. Encunter la posiziun dalla CRR vegnan aspects finansials (temps da reclama) fatgs valer.

Augment dallas emissiuns romontschas da radio

Igl augment dallas emissiuns romontschas da radio ha occupau la suprastanza duront igl entir onn da gestiun. Suenter liungas preparativas e contractivas han la CRR e la direcziun regionala da radio DRS inoltrau comunablamain il mars 1990 ina bein documentada *istanza alla direcziun generala per mauns dalla suprastanza centrala dalla SSR*. Sco gia allegau, postulava quella istanza in augment dallas emissiuns romontschas da radio da 5^{1/2} sin circa 10 uras per di. Ils cuosts supplementars da program muntavan a rodund 1.6 milliuns francs. Rendend quen dalla situaziun finansiala dalla SSR prevedeva l'istanza ina realisaziun digl augment postulau en etappas duront ils onns 1992 – 1994.

Sin fundament dallas differentas declaronzas dalla direcziun generala e dils conclus da principi pri dalla suprastanza centrala dalla SSR el decuors dils davos onns, astgava la suprastanza dalla CRR quintar tochen la fin digl onn 1990 cun in conclus positiv. Il svilup disfavoreivel dallas finanzas dalla SSR duront la stad 1990 ha denton intensivau la discussiun davart mesiras rigurusas da spargn per l'entira SSR. Quella discussiun ha era cumpegliu l'istanza dalla CRR davart igl augment dallas emissiuns da radio. Emprovas da contonscher sliaziuns d'excepziun ein la finala stadas en quei «cumbat da tuts encunter tuts» senza success. Cun il conclus dalla suprastanza centrala dil settember 1990 ei la realisaziun dalla emprema etappa digl augment dallas emissiuns romontschas da radio el senn dall'istanza dil mars 1990 vegnida sistida. Concernent ils onns suenter 1992 ha ella priu negins conclus definitivs.

En quei connex ei denton da menzunar che la suprastanza

centrala SSR ha integrau el conclus da spargn ina declaronza el senn d'ina *prioritad en favur digl augment dallas emissiuns romontschas da radio*, aschigleiti che la situaziun finanziaria lubeschi quei augment. La SSR ha la finala lu era *desistiu da reducir il diember dil persunal dil studio regiunal romontsch*. Il studio romontsch ei consequentamein il sulet che vegn schaniaus dallas mesiras da reducziun da persunal.

Il conclus dalla suprastonza SSR ha capeivlamein caschunau ina considerabla malcontentientscha el ravugl dalla CRR e dil studio regiunal romontsch. Ei fuss denton stau falliu da resignar. Studio e suprastonza han instradau ina intensiva informaziun dalla publicitad fagend attent che la CRR obtegni per las emissiuns romontschas *negin bonus da minoritad*, negina ulivaziun da solidaritad, quei ch'ei il cass tier las autras minoritads linguisticas. Priu tut han quellas intervenziuns giu in echo positiv. La suprastonza spera ch'ei seigi pusseivel da revegnir el decuors dils proxims onns all'istanza dil mars 1990 e da realisar en in temps nizeivel en ina moda ni l'otra in augment dallas emissiuns da radio.

Naven da 1991 6½ uras per di radio romontsch

Legreivels ei en quei connex il fatg ch'il studio realisescha naven dall'entschatta 1991 ord atgna forza – q.v.d. senza dapli mieds finansials e dapli persunal – *ina amplificaziun dallas emissiuns romontschas da radio da ca. 5½ sin ca. 6½ uras per di*. Tras quei augment vegn la relaziun denter emissiuns da plaid ed emissiuns da musica bein stuschada in techet en favur dallas emissiuns da musica che cuostan meins che las emissiuns da plaid. Cun quei augment eis ei da l'otra vart pusseivel da slargiar il program dil radio romontsch la fin dall'jamna. Il program slargiau porta era dapli emissiuns per la giuventetgna cun adequata musica e dapli informaziun sportiva. L'ulteriura informaziun vegn medemamein rinforzada. Dapli emissiuns che tochen dacheu obtegnan era ils Romontschs ella Bassa. Per la realisaziun da quei augment mereta il studio renconuschientscha. Sper l'iniziativa dil persunal ha era la renunzia dalla SSR sin ina reducziun dil diember existent da persunal possibilitau quei augment.

Cumiau al Radioscola

La SSR ha gia pli baul fatg valer che l'emissiun «Radioscola» ed oravontut il carnet accupignont seigien mieds d'instrucziun per la scola. Mieds d'instrucziun per las scolas ein buca caussa dalla SSR. En las autras regiuns dalla SSR ei il «Radioscola» lu era svanius in tec alla gada. La situaziun finanziaria dalla SSR ha ussa era dau il davos stausch a nies Radioscola. Cun la fin da december 1990 stuein nus dar cumiau alla emissiu «Radioscola» ed al carnet Radioscola.

L'emprema emissiu «Radioscola» va anavos sin il schaner 1955. Duront 35 onns ha quella emissiu ademplier ensemen cun il carnet «Radioscola» ina biala missiu. La fin da quella emissiu e dil carnet accumpignont ein da deplorar. Il fatg che l'emissiun ed il carnet existan buca pli, selai denton buca midar. Ensemen cun il studio regional speran ils organs dalla CRR ch'ei seigi pusseivel da porscher allas audturas ed als auditurs el rom d'in proxim augment dallas emissiuns da radio emissiuns sin il camp da scola e scienza per cheutras cumpensar la largia che seresulta ord la sperdita dil Radioscola.

Lavur publica dalla CRR

Duront igl onn 1990 ei la publicitad adina puspei vegnida informada davart ils problems ch'occupeschan la CRR. All'informaziun survescha era il «*Fegl d'informaziun dall CRR*», edius dalla cumissiun per la lavur publica dalla CRR. La CRR ha plinavon organisau a S-chanf, Veulden e Danis-Tavanasa seras d'informaziun e discussiun. Quellas sentupadas anflan adina buna accoglientscha. Ellas ein in mied adattau per far la punt denter quels che procuran las emissiuns romontschas da radio e televisiun d'ina vart e la populaziun romontscha da l'autra vart.

Fidel Caviezel, parsura

Suprastonza

President: Fidel Caviezel, Cuera/Sumvitg
Vicepresident: Cristian Fanzun, Cuera/Tarasp
Actuar: Remi Capeder, Casti
Cassier: Carli Hassler, Favugn/Donath
Assessur: Peider Ratti, Cuera/Malögia

Cuminanza mussadras rumantschas (CMR)

Düraunt tuot l'an 1990 vains nus collavuro intensivamaing cun noss'organisaziun da tet, l'Associaziun svizra da musseras.

In quell'organisaziun ho que do grandas müdedas:

- In meg ho tschernieu la radunaunza da delegedas üna nouva suprastanza.
- Cun que cha'l vegl plan da basa es exhaust, ho üna gruppa da lavur elavuro ün cudesch chi'l vess stuvieu rimplazzer. Uossa cha la lavur es a fin, as vezza cha quella as disfrenzchescha fich ferm dal vegl plan da basa. A vegnan aviertas directives e pussibilteds per l'educaziun in scoulina tuottafat novas. Uschè l'haun diversas mussedras refüso. Che cha quist cudesch ans porta as vzaro in avegnir.

Cun que cha vain elavureda üna revisiun da nossa ledscha da scoulina, vains nus gieu la pussibilted dad inoltrer noss giavüschs al Departamaint d'educaziun.

Eir cun l'uniun da magisters da nos chantun vainsa gieu divers inscuters, per esser infurmedas da que chi passa.

In tuot las regions as ho cumanzo a preparar l'ediziun d'ün cudesch da chanzuns, versets e gös.

Nus essans uossa vi da la granda lavur da sortir e tscherner chanzuns, versets e gös chi sun adatos per nos s-chellin. Bgeras cuntribuziuns publichedas aint illa «la scoletta / la scoulina» nu sun mê gnidas repassedas e corettas, suvenz mauncha il nom da l'autur u dal cumponist u perfin da tuots duos, que chi difficultescha nossa lavur.

Nus vessans eir dabsögn da texts actuels da nossa vita dad hoz, ma eir da: la famiglia, la scoulina, misters eui.

Scha ün u l'oter vess chanzuns, versets u gös, füssans nus fich gratas sch'ün ils mettes a nossa dispusiziun pels publicher.

A tuot quellas persunas chi sun prontas da güder a repasser e correger u chi cuntribueschan cumpusiziuns novas ingrazch eau cordielmaing.

Eir a tuot las mussedras chi's ingaschan a favur da nossa lingua, ed a tuot quels chi sustegnan in ün u l'oter möd la CMR e nossas scoulinas rumauntschas ün sincer grazcha fich.

Mirta Hartmann, presidenta

Rendaquint da la Lia rumantscha 1990

Expensas

	<i>Quint 1990</i>	<i>Prev. 1990</i>	<i>Quint 1989</i>
CONTRIBUZIUNS DIRECTAS			
<i>Uniuns regiunalas</i>			
3050 Romania	69'000.–	69'000.–	69'000.–
3060 Uniun dals Grischs	69'000.–	69'000.–	69'000.–
3070 Renania	69'000.–	69'000.–	69'000.–
3080 Uniun rumantscha da Surmeir	69'000.–	69'000.–	69'000.–
Total <i>Uniuns regiunalas</i>	276'000.–	276'000.–	276'000.–
<i>Uniuns surregiunalas</i>			
3150 Societad Retorumauntscha	20'000.–	20'000.–	20'000.–
3160 Cuminanza rum. radio e televisiun	500.–	500.–	500.–
3170 Uniun scripturs rumantschs	32'000.–	32'000.–	32'000.–
Total <i>Uniuns surregiunalas</i>	52'500.–	52'500.–	52'500.–
<i>Pressa rumantscha</i>			
3250 Gasetta Romontscha	31'500.–	31'500.–	31'500.–
3260 Fögl Ladin	31'500.–	31'500.–	31'500.–
3270 La Casa Patern/La Punt	70'000.–	70'000.–	70'000.–
3280 Pagina da Surmeir	70'000.–	70'000.–	70'000.–
3290 Chardun	7'000.–	7'000.–	7'000.–
Total <i>Pressa rumantscha</i>	210'000.–	210'000.–	210'000.–
<i>Diversas contribuziuns</i>			
3350 Ediziuns ordaifer la LR	13'855.–	20'000.–	13'367.–
3351 Uniuns culturalas	2'444.80	1'500.–	300.–
3352 Fundaziun Planta	2'000.–	1'000.–	1'000.–
3353 Fundaziun Retoromana	2'000.–	1'000.–	1'000.–
3354 Fundaziun Dialog	7'806.–	7'500.–	7'806.–
3355 Fundaziun scienza e giuventetgna	1'000.–	1'000.–	1'000.–
3360 SRR/Rapport LR en las Annalas	1'000.–	1'000.–	1'000.–
3361 Cuminanza mussadras rumantschas CMR	500.–	500.–	500.–
3362 Projects circumscrits	1'800.–	1'000.–	.–
3363 «Bündner Wirren», giu liber a Tavau	.–	.–	5'000.–
3364 Fueb-delegaziun rumantscha	1'856.20	2'500.–	2'654.60
3365 Gasetta da scolars Aviöl	5'000.–	5'000.–	5'000.–

		Quint 1990	Prev. 1990	Quint 1989
3366	Ars Helvetica	36'727.60	50'000.-	50'000.-
3367	Contribuziuns nunprevidas	4'976.-	5'000.-	9457.-
3368	Ediziun Büchli – mitologia grischuna	.-	.-	.-
3369	Acziun Bravuogn	.-	.-	.-
3370	Festival dalla musica romontscha a Mu	.-	.-	.-
3371	Ina passiuin romontscha	4'300.-	5'000.-	.-
3372	Project «Siemi da mesa stad»	.-	.-	.-
3373	Deplazes G./ Die Rätoromanen, ihre Identität in der Literatur	10'000.-	10'000.-	.-
3375	L'iral – gieu liber en Engiadina	10'000.-	10'000.-	.-
Total	<i>Diversas contribuziuns</i>	105'265.60	122'000.-	98'084.60
Total	<i>Contribuziuns directas</i>	643'765.60	660'500.-	636'584.60

ACZIUNS SPEZIALAS

3450	Program d'assimilaziun	41'300.65	35'000.-	44'768.60
3451	50 onns linguatg naziunal	.-	.-	.-
3452	Curs rumantsch scola Cuir	8'240.-	8'000.-	7'440.-
3453	Scolaziun da creschids	1'254.85	2'000.-	2'375.80
3454	Scolas medias/istorgia da la litteratura	13'341.-	5'000.-	.-
3455	Scolas professiunalas	.-	2'000.-	.-
3456	Preparaziun vocabularis idiomatics	.-	.-	20'000.-
3457	Salon du livre et presse	3'690.-	3'000.-	3'624.30
3458	Documentaziun/Public relations	2'121.75	5'000.-	29'731.65
3459	Pressa/studi da projects	5'000.-	5'000.-	5'000.-
3460	SCUNTRADA RUMANTSCHA	14'975.75	10'000.-	.-
3461	Barat da classas	.-	1'000.-	.-
3462	Promoziun chant rumantsch	403.20	3'000.-	2'130.-
3464	Rumantschaziuns	1'768.30	2'000.-	1'582.20
3465	Bibliotecas localas	1'307.70	1'500.-	533.10
3466	Acziuns na fixadas	3'793.10	.-	7'750.-
3467	Med «assimilaziun/integraziun rumantscha»	3'083.30	4'000.-	10'366.05
3468	Mamma ed uffant	2'054.50	500.-	1'215.40
3469	Inscunter cuminanzas etnicas	.-	.-	.-
3470	La Quotidiana	8'000.-	8'000.-	.-
3471	Lavur project Quotidiana	24'294.70	.-	.-
3475	Preparativas 700 onns Confederaziun	.-	.-	.-
3476	Materialias Scuntrada 1988	.-	.-	6'804.-
3477	70 onns Lia rumantscha	.-	.-	9'061.-
Total	<i>Acziuns spezialas</i>	134'628.80	95'000.-	152'382.10
Total	<i>EXPENSAS GENERALAS</i>	778'394.40	755'500.-	788'966.70

	<i>Quint 1990</i>	<i>Prev. 1990</i>	<i>Quint 1989</i>
COLLAVURATURS REGIUNALS			
3501 Pajas mensilas	339'160.25	330'500.-	311'649.-
3506 Supplement da famiglia	6'000.-	6'000.-	4'160.-
3507 Supplement d'uffants	12'950.-	12'600.-	10'800.-
3511 AVS/AI/UCG/AD	24'357.80	24'000.-	22'781.55
3513 Segiranza d'accidents	1'687.-	1'700.-	1'636.15
3515 Cassa da pensiun	28'720.90	31'250.-	24'141.15
3521 Spesas da viadi etc.	9'807.95	14'000.-	9'631.90
3522 Divers custs da biro	6'809.20	6'000.-	5'567.60
3523 Fits biros	7'850.-	11'000.-	8'100.-
Total <i>Collavuratur regiunals</i>	437'343.10	437'050.-	398'467.35
POST DA LINGUATG			
3601 Pajas mensilas	139'509.90	142'000.-	94'308.10
3602 Pajas per ura	5'970.-	.-	4'771.25
3606 Supplement da famiglia	2'250.-	1'500.-	960.-
3607 Supplement d'uffants	2'640.-	2'880.-	2'640.00
3611 AVS/AI/UCG/AD	10'482.55	10'500.-	7'242.70
3613 Segiranza d'accidents	499.30	700.-	484.50
3615 Cassa da pensiun	10'977.35	5'100.-	6'969.40
3650 Biblioteca linguistica	141.10	2'000.-	1'535.75
3653 Elavuraziun electronica da datas linguisticas	7'552.35	7'500.-	6'200.-
Total <i>Post da linguatg</i>	180'022.55	172'180.-	125'111.70
POST D'INFURMAZIUN E DA DOCUMENTAZIUN			
3701 Pajas mensilas	60'056.30	84'600.-	62'236.85
3702 Pajas per ura	.-	.-	5'441.25
3706 Supplements da famiglia	968.-	1'200.-	736.-
3707 Supplements d'uffants	.-	.-	.-
3711 AVS/AI/UCG/AD	4'436.65	6'200.-	4'947.30
3713 Segiranza d'accidents	319.70	450.-	345.15
3715 Cassa da pensiun	4'446.25	4'900.-	6'012.00
3753 Elavuraziun electronica da datas	.-	.-	.-
3755 Material d'infurmaziun	138.80	2'000.-	1'227.50
Total <i>Post d'infurmaziun e da documentaziun</i>	70'365.70	99'350.-	80'946.05
POST DA TRANSLAZIUNS			
3801 Pajas mensilas	73'049.10	68'000.-	43'190.95
3802 Pajas per ura	.-	.-	14'100.10
3806 Supplements da famiglia	1'602.-	1'500.-	640.-
3807 Supplements d'uffants	660.-	660.-	660.-
3811 AVS/AI/UCG/AD	5'231.90	4'900.-	4'188.-
3813 Segiranza d'accidents	222.85	260.-	215.60

		Quint 1990	Prev. 1990	Quint 1989
3815	Cassa da pensiun	3'072.20	2'800.-	2'754.05
3853	Elavuraziun electronica da datas ling	3'195.-	2'500.-	2'600.-
Total	<i>Post da translaziuns</i>	87'033.05	81'320.-	68'348.70

POST DA TEATER

3901	Pajas mensilas	31'691.60	28'800.-	22'284.10
3902	Pajas per ura	1'631.-	.-	6'975.-
3911	AVS/AI/UCG/AD	2'290.40	2'100.-	2'400.55
3913	Segiranza d'accidents	67.80	100.-	.-
3915	Cassa da pensiun	.-	.-	.-
3950	Curs/festival da teater	258.60	.-	642.75
3951	Spesas e contribuziuns	3'415.80	.-	2'119.70
3953	Biblioteca	322.90	.-	.-
3954	Translaziuns	9'550.-	8'000.-	9'107.80
3955	Mussavia dramatic III	1'787.10	2'000.-	6'054.30
3956	LA SCENA	1'667.-	3'000.-	3'190.45
3957	Contribuziun per «Reflectur»	1'000.-	1'000.-	1'000.-
3958	Contacts externs	732.60	.-	1'508.-
3959	Divers custs	1'429.45	500.-	494.95
3960	USR/incumbensa da translaziun	.-	5'000.-	.-
3961	Carnet/glista da teater	2'567.95	3'000.-	.-
3962	Contribuziuns annualas	1'110.-	800.-	.-
Total	<i>Post da teater</i>	59'522.20	54'300.-	55'777.60

POST D'EDIZIUNS

4001	Pajas mensilas	57'794.30	57'400.-	45'730.40
4002	Pajas per ura	.-	.-	12'775.60
4011	AVS/AI/AD/UCG	4'478.15	4'200.-	5'031.70
4013	Segiranza d'accidents	285.70	290.-	211.65
4015	Cassa da pensiun	4'252.90	3'850.-	2'047.20
4040	Quaderns OSL	26'728.80	25'000.-	26'270.35
4042	Musicalias	762.50	1'000.-	744.65
4044	Abunnament chanzuns	10'000.-	15'000.-	22'688.40
4045	Restampa Laudinella	9'031.50	8'500.-	.-
4046	Meds didactics scolas fundamentalas t	5'274.90	10'000.-	9'724.55
4047	Med «assimilaziun/integraziun» rumantschs	101'199.55	60'000.-	35'758.25
4049	Vocabulari administrativ giuridic	4'235.20	2'000.-	3'636.15
4048	Restampa vocabulari tudestg-sursilvan	.-	.-	31'932.-
4050	Vocabulari sursilvan-tudestg	23'770.-	23'000.-	.-
4051	Langenscheidt Pledari rg	.-	.-	.-

	<i>Quint 1990</i>	<i>Prev. 1990</i>	<i>Quint 1989</i>	
4052	Correspondenza rumantscha WEKA	5'000.-	5'000.-	4'944.85
4054	Funtaunas III	22'659.80	18'000.-	11'585.-
4056	Comics rumantschs	37.80	.-	30'000.-
4058	KODI	34'957.50	32'000.-	34'051.50
4060	La scoletta	5'000.-	5'000.-	2'977.-
4061	Versets e chanzuns	.-	.-	.-
4062	Circus Barbado	5'000.-	5'000.-	.-
4064	Restampa Lisetta	.-	.-	7'704.-
4066	Ideas ed impuls per scolina (surs.)	6'000.-	6'000.-	.-
4068	Med educaziun sexuala	.-	.-	2'000.-
4070	ZVAC cudesch d'uffants	28'301.60	32'000.-	.-
4072	TECNICA II	.-	.-	.-
4074	Flurs da prada	.-	.-	.-
4075	Cartas da Nadal e Daneiv	.-	5'000.-	.-
4076	Agenda 1991	10'903.80	8'000.-	.-
4077	Vocabulari franzos-ladin	21'375.25	.-	.-
4078	Prospect Rumantschia	.-	.-	.-
4079	Restampa «la fugia dil Stoffel»	8'000.-	8'000.-	.-
4080	Restampa «Floret»	5'000.-	.-	.-
4081	Ulteriuras restampas	649.70	5'000.-	4'011.50
	Cassetts texts litterars	.-	.-	4'267.70 A
4082	Langenscheidt pledari rumantsch grischun	.-	.-	10'378.60
4083	Restampa Dicziunari ladin-tudais-ch	.-	.-	22'476.-
4084	Projects na fixads	.-	2'000.-	30.-
4085	Cumpra per sustegn	1'000.-	2'000.-	6'569.05
4086	Cumpra per revendita	76'175.-	60'000.-	71'426.35
4088	Cumpra antiquariat	1'355.-	2'000.-	.-
4090	Propaganda	10'000.-	10'000.-	14'983.70
4092	Francatura e vitgira	1'897.-	1'000.-	1'990.01
4094	Material da spediziun	6'163.55	5'000.-	4'191.35
4096	Sminuaziun debiturs	.-	.-	.-
4098	Sminuaziun cudeschs avant maun	22'133.90	.-	27'566.95
Total	<i>Post d'ediziuns</i>	519'423.40	421'240.-	449'169.06
SCOLINAS				
4101	Pajas mensilas	99'558.75	99'620.-	90'420.50
4103	Paja transports uffants	14'137.25	13'000.-	13'232.75
4111	AVS/AI/UCG/AD	7'129.25	7'700.-	7'666.60
4113	Segiranzas d'accidents	410.70	460.-	372.05
4115	Cassa da pensiun	6'839.70	4'500.-	4'538.50
4150	Spesas bus	5'250.20	6'000.-	4'592.50
4151	Cumpra bus	24'149.-	.-	.-
4152	Reparaturas	.-	500.-	20.30
4154	Divers custs	1'110.15	600.-	.-

		Quint 1990	Prev. 1990	Quint 1989
4156	Fits chasa	13'000.-	13'000.-	13'000.-
4158	Curs perfecziun mussadras	174.-	200.-	.-
4165	Cussegliadra da lingua	2'246.40	8'000.-	7'883.40
4167	Subsidis spezial	224.50	1'000.-	2'351.60
4168	Subsidis per instr. suppl. da lingua	5'000.-	5'000.-	1'500.-
Total	<i>Scolinas</i>	179'229.90	159'580.-	145'578.20

SECRETARIAT ED ADMINISTRAZIUN

4401	Pajas mensilas	288'043.35	276'300.-	263'673.95
4402	Pajas per ura	.-	.-	1'450.95
4406	Supplements da famiglia	1'534.-	1'500.-	1'533.20
4407	Supplements d'uffants	3'880.-	3'120.-	3'940.-
4411	AVS/AI/UCG/AD	25'853.35	28'800.-	33'468.90
4413	Segiranza d'accidents	3'643.50	1'700.-	3'520.85
4415	Cassa da pensiun	23'117.05	26'200.-	18'905.05
Total	<i>Pajas / custs socials secretariat</i>	346'071.25	337'620.-	326'492.90

INFRASTRUCTURA GENERALA

4550	Material	16'616.95	12'000.-	15'052.55
4551	Francatura e vitgira	1'057.60	3'000.-	7'210.30
4552	Telefon	10'252.75	9'500.-	9'109.65
4553	Spesas banca/schec postal	1'299.10	500.-	1'066.40
4554	Reparaturas	38.-	1'000.-	254.50
4555	Nettegiar	9'984.35	8'000.-	8'134.55
4556	Mantegniment da maschinas e computers	1'967.-	4'000.-	2'034.45
4557	Fits chasa/parcadis	40'600.-	40'600.-	40'600.-
4558	Stgaudament	3'251.85	4'700.-	2'760.05
4559	Forz'electric/a/a	2'849.10	3'000.-	3'223.50
4560	Amortisaziun maschinas e mobiglia	16'961.40	12'000.-	13'778.55
Total	<i>Infrastructura generala</i>	104'878.10	98'300.-	103'224.50

DIVERS CUSTS

4650	Biblioteca/archiv	4'621.95	2'000.-	4'174.70
4651	Gasettas e revistas	775.30	1'000.-	626.-
4652	Rapport annual	7'904.-	7'000.-	7'850.55
4653	Inserats	4'622.-	2'000.-	3'073.75
4654	Contribuziuns annualas	3'277.-	3'000.-	3'674.-
4655	Divers custs	2'641.90	2'000.-	2'145.30
4656	Segiranzas (materialias)	1'788.40	1'000.-	1'778.90
4657	Scolaziun personal	2'577.-	3'000.-	4'327.-

4658	Spesas personal	3'333.40	5'000.–	4'606.40
Total	<i>Divers custs</i>	31'540.95	26'000.–	32'256.60
Total	<i>Secretariat ed administraziun</i>	482'490.30	461'920.–	461'974.00
Total	<i>SERVETSCHS, EDIZIUNS, PERSUNAL, ADMINISTRAZIUN</i>	2'015'430.20	1'886'940.–	1'785'372.66
ORGANS				
4850	Radunanza da delegads	1'359.80	2'500.–	1'788.60
4852	Cussegl	2'270.60	1'500.–	1'871.80
4854	Suprastanza	14'968.75	14'000.–	15'653.60
4856	Revisorat	732.80	150.–	611.60
4858	President	10'000.–	10'000.–	10'000.–
4860	Spesas, rapreschentaziuns, viadis	5'534.–	5'000.–	7'458.90
4861	Manual d'informaziun	.–	.–	6'347.10
4862	Diversas cumissiuns	170.–	3'000.–	966.60
Total	<i>ORGANS</i>	35'035.95	36'150.–	44'698.20
Total	<i>EXPENSAS</i>	2'828'860.55	2'678'590.–	2'619'037.56

Entradas

SUBSIDIS E CONTRIBUZIUNS				
6050	Confederaziun	1'600'000.–	1'600'000.–	1'600'000.–
6060	Chantun Grischun	400'000.–	400'000.–	400'000.–
Total	<i>Subsidis e contribuziuns</i>	2'000'000.–	2'000'000.–	2'000'000.–
ENTRADAS ORD INVESTIZIUNS				
6150	Tschains	54'900.–	15'000.–	31'214.20
6160	Tschains da legats	1'986.85	680.–	1'540.20
Total	<i>Entradas ord investiziuns</i>	56'886.85	15'680.–	32'754.40
ENTRADAS SPEZIFICAS				
6250	Chantun per scolinas d'exercizis	4'577.–	4'000.–	4'000.–
6251	Citad da Cuira per scolinas	75'000.–	75'000.–	60'000.–
6252	Citad da Cuira per instrucziun rumantscha	5'000.–	5'000.–	5'000.–
6253	Chantun Genevra	50'000.–	50'000.–	50'000.–
6260	Citad da Turitg	5'000.–	5'000.–	5'000.–

	<i>Quint 1990</i>	<i>Prev. 1990</i>	<i>Quint 1989</i>
6261 Uniun da scolinas Caira	6'100.-	3'000.-	3'100.-
6262 Program d'assimilaziun	18'560.-	20'000.-	22'268.60
6263 Cassetas curs audiovisuals	--	--	130.-
6264 Acziuns spezialas	4'510.-	1'000.-	2'407.-
6265 Diversas	125.-	--	295.20
6266 Dun 1. avust	--	50'000.-	--
6267 Restituziun supplements d'uffants	20'560.-	19'500.-	18'960.-
6268 Servetsch translaziun rumantsch grischun	41'392.-	20'000.-	35'116.90
6269 Servetsch translaziuns/idioms	4'963.40	6'000.-	6'834.-
6270 Servetsch da linguatg	3'601.-	5'000.-	5'000.-
6271 Contribuziuns rumantsch grischun	--	--	--
6275 Scuntrada rumantscha	--	--	--
6276 Scolaziun da creschids	6'188.-	7'000.-	10'316.-
6277 Donaziuns en pia memoria	1'045.-	--	--
6278 Fits parcadis	--	--	--
6279 Contribuziun SBS per bus	21'200.-	--	--
6280 Entradas UCG etc.	21'204.20	2'000.-	10'487.25
6285 Vocabularis idiomatics/ contr. Chantun	--	--	--
6290 Project Gasetta rumantscha dal di	24'294.70	--	--
Total <i>Entradas específicas</i>	313'320.30	272'500.-	238'914.95

ENTRADAS EDIZIUNS

Sustegns per ediziuns

6300 Legat Cadonau	--	--	2'000.-
6305 Quarta Lingua per ARS HELVETICA	--	4'000.-	6'000.-
6310 Fundaziun Oertli	--	--	2'000.-
6311 PRO HELVETIA	--	--	2'500.-
6312 Pro Helvetia per ARS HELVETICA	--	10'000.-	30'000.-
6313 Fondo lottaria per ARS HELVETICA	50'000.-	50'000.-	--
6315 Pro Litteris	1'075.-	1'000.-	944.25
6320 Divers sustegns	25'000.-	5'000.-	--
6323 Donaziun per ZVAC	8'800.-	9'000.-	--
6325 Augment cudeschs avant maun	22'134.90	--	--
6326 Augment debiturs ediziuns	8'295.35	--	16'018.80
Total <i>Sustegns per ediziuns</i>	115'305.25	79'000.-	59'463.05

<i>Abunaments</i>				
6400	Kodi	12'727.-	10'000.-	9'942.-
6402	Annalas	.-	.-	.-
		12'727.-	10'000.-	9'942.-
<i>Vendita generala</i>				
6500	Vendita ediziuns Lia rumantscha	146'190.20	100'000.-	93'315.20
6502	Vendita musicalias	22'438.85	15'000.-	15'420.90
6504	Vendita autras ediziuns	45'055.40	75'000.-	52'108.19
6506	Vendita diversas	3'090.35	3'000.-	3'646.65
6508	Vendita cassetas da praulas	2'857.40	2'000.-	1'720.50
6510	Vendita ediziuns rumantsch grischun	20'723.45	15'000.-	17'002.32
6511	Vendita antiquariat	4'341.80	2'000.-	2'889.40
Total	<i>Vendita generala</i>	244'697.45	212'000.-	186'103.16
Total	<i>Entradas ediziuns</i>			
		372'729.70	301'000.-	255'508.21
Total	ENTRADAS			
		2'742'936.85	2'589'180.-	2'527'177.56

Quint final

ENTRADAS	2'742'936.85	2'589'180.-	2'527'177.56
EXPENSAS	2'828'860.55	2'678'590.-	2'619'037.56
DEFICIT	85'923.70	89'410.-	91'860.-

Bilantscha

ACTIVAS	<i>per</i> 31-12-90	<i>per</i> 31-12-89
1000 Cassa	1'006.80	1'480.25
1010 Schec postal	19'793.45	4'897.25
1050 Banca chantunala (cto. corr.)	20'066.75	100'969.40
1051 Cassa da spargn persunal LR	49'333.15	45'832.55
1052 Credit svizzer Fondo naziunal/Rumantsch Grischun	18'261.85	23'921.25
1053 Credit svizzer FN/cto. termin	100'000.-	100'000.-
1054 Credit svizzer Scuol	3'464.75	4'447.30
1059 Credit svizzer Flem	740.85	745.55
1060 Banca chantunala/conto termin	100'000.-	--
1061 Uniun da bancas svizras Glion	248.65	2'901.20
1066 Banca chantunala/Fond Pro Patria	230'283.90	250'000.-
1067 Raiffeisen Breil/Project G. H. Muoth	28'795.-	12'521.-
1068 Raiffeisen Suot Tasna/Chomp da giuventetgna	2'968.70	2'871.15
1069 Raiffeisen Mustér	31.40	--
1070 Donaziun dr. Pieder Tuor	2'000.-	2'000.-
1071 Donaziun dr. Felix Calonder	15'000.-	15'000.-
1072 Donaziun Giovannina Bazzi-Mengiardi	25'000.-	25'000.-
1073 Donaziun 100 onns Coop	101'757.45	--
1080 Debiturs divers	33'477.10	23'678.45
1081 Debitur taglia anticipada	23'048.-	11'462.70
1082 Debiturs ediziuns	40'346.10	32'050.75
1083 Debitur maschina da caffè	1'378.25	2'878.25
1085 Activas transitorias	500.-	29'729.-
1090 Participaziun Radio Turitg, Policom	1.-	1.-
1100 Maschinas da biro	1.-	1.-
1110 Mobiglias da biro	1.-	1.-
1115 Mobiglias da scolinas	1.-	1.-
1150 Biblioteca Lia rumantscha e Caviezel	1.-	1.-
1160 Bus da scolina	1.-	--
1200 Marcas 2000 onns	2'500.-	8'500.-
1201 Cudeschs avant maun	1.-	--
1290 Report dal deficit	85'923.70	91'860.-
1900 Daivet	3'886.40	--
<i>Total Activas</i>	<u>909'819.25</u>	<u>792'751.05</u>

		<i>per</i> 31-12-90	<i>per</i> 31-12-89
	PASSIVAS		
2000	Crediturs	198'286.75	138'868.20
2051	Emprest cassa da spargn persunal Lia rumantscha	50'711.45	48'710.85
2052	Emprest credit svizzer Fondo naziunal	118'261.85	123'921.25
2053	Credit svizzer FN/cto. termin	-.-	-.-
2054	Emprest FN Litteratura Rumantschs e Ladins	2'028.-	2'637.-
2065	Donaziun Coop	-.-	-.-
2066	Fond Pro Patria	230'283.90	250'000.-
2067	Project G. H. Muoth	28'795.-	12'521.-
2068	Chomp da giuventetgna	2'968.70	2'871.15
2070	Donaziun dr. Pieder Tuor	2'000.-	2'000.-
2071	Donaziun dr. Felix Calonder	15'000.-	15'000.-
2072	Donaziun Giovannina Bazzi-Mengiardi	25'000.-	25'000.-
2073	Donaziun 100 onns Coop	101'757.45	-.-
2100	Reservas ediziuns linguisticas	10'000.-	10'000.-
2105	Reservas ediziuns commemorativas	2'953.-	2'953.-
2150	Passivas transitorias	119'273.15	70'856.-
2200	Marcas 2000 onns	2'500.-	8'500.-
2900	Chapital	-.-	78'912.60
<i>Total</i>	<i>PASSIVAS</i>	<u>909'819.25</u>	<u>792'751.05</u>

Rapport da revisiun

Tenor art. 10 cifra a) e b) dals tschentaments da la LR avain nus controllà la bilantscha, fatga per ils 31 da december 1990, sco era ils quints da gudogn e sperdita per il temp dals 1. da schaner 1990 fin ils 31 da december 1990.

La bilantscha serra da mintga vart cun **909'819.25 frs.** Il quint da gudogn e sperdita mussa in daivet da **85'923.70 frs.**

Nossa controlla ha mussà ch'ils cudeschs èn manads en urden. Sin fundament da nossa controlla e da las infurmaziuns retschavidas essan nus persvadids che la preschentaziun dal resultat da gestiun e da la situaziun da la facultad correspundan a las prescripziuns legalas e statutaras.

Ils detagls davart las dimensiuns da nossa controlla e las constataziuns fatgas èn francads en noss rapport separà.

Sin fundament dals resultats da nossa controlla proponin nus d'acceptar il quint annual 1990 e la bilantscha.

Cuira, 12 d'avrigl 1991

L'UFFIZI DA CONTROLLA

Controlla da finanzas
dal chantun Grischun

Cottiati / Cavegn